

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การสร้างสันติภาพในสังคมพหุลักษณะทางศาสนาชาติพันธุ์: กรณีศึกษาชุมชนมุสลิมในภาคเหนือของประเทศไทย”

Peacebuilding in Ethnoreligious Pluralistic Society:

A Case Study of Muslim Communities in Northern Thailand

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุชาติ เศรษฐมาลินี

ตุลาคม 2558

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการ “การสร้างสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรมทางศาสนาชาติพันธุ์:
กรณีศึกษาชุมชนมุสลิมในภาคเหนือของประเทศไทย”

หัวหน้าโครงการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุชาติ เศรษฐมาลินี

สังกัด

มหาวิทยาลัยพายัพ

ชุดโครงการ: ขาดแคลนกับความหลากหลายของระบบความเชื่อ:
การช่วงชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และการครอบงำเชิงสัญลักษณ์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

งานวิจัยนี้มุ่งสนใจศึกษาถึงปฏิบัติการการสร้างสันติภาพในชีวิตประจำวันของชุมชนมุสลิมในภาคเหนือในท่ามกลางความหลากหลายทางศาสนาชาติพันธุ์ ซึ่งปัจจุบันยังมีงานศึกษาทางด้านนี้น้อยมากทั้งด้านประเด็นและพื้นที่ที่ศึกษามุสลิมในภาคเหนือ โดยมุ่งหวังว่าความเข้าใจดังกล่าวจะเป็นบทเรียนสำคัญเพื่อช่วยเติมเต็มงานมุสลิมศึกษาในสังคมไทย และมองเห็นร่องรอยของแนวทางการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติในท่ามกลางความหลากหลายซึ่งนับวันจะถูกบดบังด้วยมายาคติและความหวาดระแวงต่อกันและกันมากขึ้นอันอาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงได้ในอนาคต ดังที่ John Hick (2005) ศาสตราจารย์ด้านปรัชญาศาสนาและศาสนศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงชาวอังกฤษ ได้กล่าวไว้ว่า “ในปัจจุบันนี้ หัวข้อเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนานั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะเป็นเวลาหลายศตวรรษมาแล้วที่การทำสงครามและการใช้ความรุนแรงมักเกี่ยวข้องกับศาสนาถึงแม้ว่าศาสนาจะไม่ใช้สาเหตุหลักแต่คำสอนของศาสนามักถูกนำไปสร้างความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรง”

นอกจากนั้น งานที่มีชื่อเสียงของ Scott Appleby (2000) ได้เสนอว่า ศาสนามักจะถูกนำไปรับใช้ความรุนแรงโดยกลุ่มคนนิยมความสุดโต่ง แต่ขณะเดียวกันศาสนาก็มีต้นทุนและศักยภาพมากมายที่จะนำไปสู่การสร้างสรรค์สันติภาพ อย่างไรก็ตาม งานศึกษามิติของศาสนาในฐานะที่จะเป็นแหล่งสำคัญในการสร้างสันติภาพยังคงถูกละเลยไม่ได้รับความสนใจในการศึกษาอย่างจริงจังเท่าที่ควร ในขณะที่ Hans Küng (2007) นักเทววิทยาและบาทหลวงชาวคาทอลิกผู้มีชื่อเสียงได้กล่าวไว้อย่างลุ่มลึกคมคายว่า “สันติสุขระหว่างชนชาติต่างๆ จะเกิดไม่ได้ หากไม่มีสันติสุขระหว่างศาสนา สันติสุขระหว่างศาสนาจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากไม่มีการเสวนาระหว่างศาสนา และการเสวนาระหว่างศาสนาจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากศาสนิกในศาสนานั้นๆ ไม่เข้าใจแก่นแท้หรือในหลักธรรมคำสอนของศาสนาตัวเอง”

งานศึกษานี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยาด้วยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชนมุสลิมในภาคเหนือ 2 ชุมชน ที่อาศัยอยู่ร่วมกันกับชาวไทยพุทธด้วยความสันติ ได้ใช้แนวความคิดในการศึกษาเกี่ยวกับในการดำรงอยู่ร่วมกัน (coexistence) และความยึดเหนี่ยวทางสังคม (social cohesion) ในสังคมพหุลักษณะทางศาสนาชาติพันธุ์ (pluralistic society) โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความสัมพันธ์ การปรับตัว และการธำรงอัตลักษณ์ของชาวมุสลิมในภาคเหนือในการอยู่ร่วมกับกลุ่มศาสนาชาติพันธุ์อื่นๆ ในชุมชน
2. เพื่อศึกษาแนวคิดพื้นฐานของศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งและการสร้างสันติภาพในสังคม
3. เพื่อศึกษาเงื่อนไขตลอดจนข้อจำกัดของศาสนาในฐานะที่จะเป็นปัจจัยในการสร้างสรรค์สันติภาพในชุมชนชายแดนภาคเหนือของไทย

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาจากงานวิจัยในครั้งนี้พบว่า ชุมชนมุสลิมทั้งสองแห่งในชายแดนภาคเหนือมีการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติอันเป็นผลจากการมีปฏิบัติการในชีวิตประจำวันในระดับชุมชนท้องถิ่นดังนี้

- 1) มีการปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างเข้มข้นภายใต้การเคารพในความแตกต่าง (Active Engagement and Respect the Differences)

คือ ชาวมุสลิมทั้งสองชุมชนเข้าร่วมมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนอย่างเข้มข้นภายใต้ขอบเขตที่ยังคงรักษาลัทธิการในศาสนาและอัตลักษณ์ของตนเอง ได้แก่ การร่วมในงานศพ งานแต่งงาน และงานทำบุญเนื่องในโอกาสต่างๆ โดยมีทัศนะมุมมองต่อผู้อื่นที่จะอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้องในครอบครัวเดียวกัน

2) การสร้างอัตลักษณ์ร่วมบางอย่างเพื่อความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (Common Identity)

กิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมุสลิมทั้งสอง ได้สะท้อนให้เห็นถึงภาพการก้าวข้ามเส้นแบ่งดังกล่าวโดยผู้คนต่างแสดงน้ำใจให้กับบนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ซึ่งถือว่าเป็นอัตลักษณ์ที่ชนทุกคนต่างมีร่วมกัน หรืออาจยึดโยงกับอัตลักษณ์ของผู้อื่นที่นอกเหนือจากอัตลักษณ์ของตนเอง จึงทำให้เกิดความเอื้ออาทรช่วยเหลือกันในทุกๆ กิจกรรมโดยไม่เลือกศาสนา

3) การมีส่วนร่วมในตัดสินใจปัญหาของชุมชนร่วมกัน (Participatory Decision Making)

งานศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นถึงร่องรอยความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของคนในชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจ หรือแก้ไขปัญหของชุมชนร่วมกันจนทำให้การดำรงอยู่ร่วมกันเป็นไปอย่างสันติสุขและไม่เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้นมา

4) ความพยายามที่จะความเข้าใจผู้อื่น (Attempt to Understand Others)

ในโลกสมัยใหม่ที่สื่อต่างๆ มีความเจริญอย่างมากและการเผยแพร่เป็นไปอย่างรวดเร็ว กว้างขวางในช่วงเวลาเดียวกัน บ่อยครั้งก่อให้เกิดการระบอบทางอารมณ์ของผู้คนจนสร้างความโกรธเกลียดระหว่างศาสนาขึ้นมาบนพื้นฐานของข้อมูลที่เท็จเทียม

งานศึกษานี้พบว่า ศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านศาสนาและวัฒนธรรมมีบทบาทสำคัญในการเป็นพื้นที่กลางเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนาและชาติพันธุ์

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการศึกษานี้ มีข้อเสนอแนะให้หุ้นส่วนทุกฝ่ายที่ทำงานด้านการสร้างสันติภาพในสังคมจะต้องหาแนวทางในการสร้างเงื่อนไขเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้การดำรงอยู่ร่วมกันของผู้คนในชุมชนและสังคมเป็นไปอย่างสันติ ดังนี้

1. รัฐควรมีนโยบายสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างศาสนาชาติพันธุ์เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม
 - สนับสนุนให้ผู้นำแต่ละศาสนามีการพบปะพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อหาแนวทางสร้างความเข้าใจและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
2. พัฒนาและสนับสนุนให้เกิดศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านศาสนาและชาติพันธุ์เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนา
 - พัฒนาและเพิ่มศักยภาพของศูนย์เรียนรู้ด้านอื่น ๆ ในชุมชนที่มีอยู่แล้ว ให้ครอบคลุมมิติการสร้าง ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาและชาติพันธุ์
 - ส่งเสริมการศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างศาสนาและชาติพันธุ์
3. สนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ในระดับชุมชน เพื่อให้คนที่มีพื้นฐานที่ต่างกันด้านศาสนาและชาติพันธุ์จะได้มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างเข้มข้น และเรียนรู้การเคารพในความแตกต่างของผู้อื่น
 - ให้ชุมชนมีการจัดทำแผนงานอย่างเป็นรูปธรรมที่ทำให้คนทุกกลุ่มทุกพวกมาร่วมกิจกรรมกัน ในชุมชน เช่น การแข่งขันกีฬา การแสดงพื้นบ้าน การละคร หรือศิลปะต่างๆ เป็นต้น
 - ส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ช่วยสร้างรายได้เพื่อเป็นแรงจูงใจในการรวมตัวและปฏิสัง- สรรค์ของคน
4. พัฒนาศักยภาพของผู้นำศาสนาและผู้นำในระดับชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจในแนวคิดการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุวัฒนธรรมทางศาสนาและชาติพันธุ์
 - เพิ่มหัวข้อการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติในท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายเมื่อมีการ สัมมนาผู้นำชุมชนและผู้นำศาสนา

5. เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจระหว่างศาสนาผ่านช่องทางต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น

- จัดเสวนาหาทางออกจากปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่น หรือสังคมจากมุมมองทางศาสนา เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจระหว่างกัน และแก้ไขปัญหาชุมชนร่วมกัน
- มีมาตรการการเฝ้าระวังและป้องปรามการทำงานขององค์กรศาสนาที่อาจสร้างเงื่อนไขที่นำไปสู่ความเกลียดชังระหว่างกัน

บทคัดย่อ

สัญญาเลขที่ RDG5610035

หัวหน้าโครงการ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุชาติ เศรษฐมาลินี

อีเมล naisuchart@gmail.com

ระยะเวลาดำเนินงาน 1 สิงหาคม 2556 – 31 กรกฎาคม 2558

งานวิจัยนี้มุ่งสนใจศึกษาถึงปฏิบัติการการสร้างสันติภาพในชีวิตประจำวันของชุมชนมุสลิมในภาคเหนือในท่ามกลางความหลากหลายทางศาสนาชาติพันธุ์ ซึ่งปัจจุบันยังมียังงานศึกษาทางด้านนี้อยู่ น้อยมากทั้งด้านประเด็นและพื้นที่ที่ศึกษามุสลิมในภาคเหนือ โดยมุ่งหวังว่าความเข้าใจดังกล่าวจะเป็น บทเรียนสำคัญเพื่อช่วยเติมเต็มงานมุสลิมศึกษาในสังคมไทย และมองเห็นร่องรอยของแนวการอยู่ ร่วมกันได้อย่างสันติในท่ามกลางความหลากหลายซึ่งนับวันจะถูกบดบังด้วยมายาคติและความหวาดระแวงต่อกันและกันมากยิ่งขึ้นอันอาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงได้ในอนาคต

งานศึกษานี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยาด้วยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชนมุสลิมในภาคเหนือ 2 ชุมชน ที่อาศัยอยู่ร่วมกันกับชาวไทยพุทธด้วยความสันติ ได้ใช้แนวความคิดในการศึกษาเกี่ยวกับในการดำรงอยู่ร่วมกัน และความยืดหยุ่นทางสังคมในสังคมพหุวัฒนธรรมทางศาสนาชาติพันธุ์

ผลการศึกษาจากงานวิจัยในครั้งนี้พบว่า ชุมชนมุสลิมทั้งสองแห่งในชายแดนภาคเหนือ ได้แก่ ชุมชนมุสลิมบ้านยาง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ ชุมชนมุสลิม อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน มีการดำรงอยู่ ร่วมกันอย่างสันติอันเป็นผลจากการมีปฏิบัติการในชีวิตประจำวันในระดับชุมชนท้องถิ่นในการดำรงอยู่ ร่วมกัน โดยมีเงื่อนไขสำคัญต่างๆ เพื่อการสร้างสันติภาพดังนี้

- 1) การปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างเข้มข้นภายใต้การเคารพในความแตกต่าง

- 2) การสร้างอัตลักษณ์ร่วมบางอย่างเพื่อความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน
- 3) การมีส่วนร่วมในตัดสินใจปัญหาของชุมชนร่วมกัน
- 4) ความพยายามที่จะความเข้าใจผู้อื่น

ผลการศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายคือ ให้หุ้นส่วนทุกฝ่ายที่ทำงานด้านการสร้างสันติภาพในสังคมจะต้องหาแนวทางในการสร้างเงื่อนไขเพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้การดำรงอยู่ร่วมกันของผู้คนในชุมชนและสังคมเป็นไปอย่างสันติ ดังนี้

- 1) รัฐควรมีนโยบายสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างศาสนาชาติพันธุ์เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม
- 2) พัฒนาและสนับสนุนให้เกิดศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านศาสนาและชาติพันธุ์เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนา
- 3) สนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ในระดับชุมชน เพื่อให้คนที่มีพื้นฐานที่ต่างกันด้านศาสนาและชาติพันธุ์จะได้มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างเข้มข้น และเรียนรู้การเคารพในความแตกต่างของผู้อื่น
- 4) พัฒนาศักยภาพของผู้นำศาสนาและผู้นำในระดับชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจในแนวคิดการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุลักษณะทางศาสนาและชาติพันธุ์
- 5) เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจระหว่างศาสนาผ่านช่องทางต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: การสร้างสันติภาพ, การสร้างสันติภาพจากเบื้องล่าง, สังคมพหุลักษณะ, อัตลักษณ์ทางศาสนาชาติพันธุ์, มุสลิมภาคเหนือของไทย

Abstract

Project Code: RDG5610035

Project Head: Assistant Professor Dr. Suchart Setthamalinee

E-Mail: naisuchart@gmail.com

Project Duration: 1 August 2013 – 31 July 2015

This research aims to study daily practices for peacebuilding of Muslims in ethnoreligious pluralistic communities in northern Thailand. Currently, there are very few studies in this area to study issues of Muslims in the north. Hopefully, the study will fill the gap of Muslim studies in Thailand, and more importantly may be a good lesson for peacefully coexisting to overcome the myths and mistrust towards each other which may lead to violent conflicts in the future.

This study conducts anthropological research by using various methods for collecting data such as in-depth interview and participant observation in daily practices of two Muslim communities in northern Thailand which peacefully coexist with Thai Buddhists. The researcher employs concepts of coexistence and social cohesion to analyze the data of this study. The research finds conditions for peacebuilding from below as the following factors:

- 1) Active engagement and respect the differences.
- 2) Constructing some common identities for a sense of oneness.
- 3) Participatory in decision making of any issues in the community.
- 4) Attempting to understand others.

For the policy recommendations, the study suggests that every partner of peacebuilding should find ways for building peace in the community and society as follow:

- 1) The government should implement a policy of interfaith network for peacebuilding in Thai society.
- 2) Develop and support a learning center for religious and ethnic groups to promote understanding between religions.
- 3) Support activities at the community level for bringing people in different faiths to engage and learn to respect each other.
- 4) To develop the potential of religious and community leaders to build understanding of the concept of peaceful co-existence in an ethnoreligious pluralistic society.
- 5) Strengthening more understanding between religions through various channels.

Keywords: peacebuilding, peacebuilding from below, pluralistic society, ethnoreligious identity, Muslims in northern Thailand

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้สำเร็จลงจนเป็นรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ด้วยความกรุณาของผู้คนมากมาย นับตั้งแต่ ศาสตราจารย์ ดร. ยศ สันตสมบัติ ครูผู้เป็นแบบอย่างและแรงบันดาลใจให้กับผู้วิจัย ตลอดมา ในด้านการเป็นผู้ทิศตัวและทุ่มเทอย่างจริงจังเพื่อการสร้างพลังทางวิชาการ ซึ่งท่านเป็นผู้ชักชวนให้ผู้วิจัยมาศึกษาในหัวข้อนี้จนได้มีโอกาสเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ มากมายตลอดระยะเวลา 2 ปีที่ผ่านมา

ผู้วิจัยขอขอบคุณ ดร.สายพิน ศุภุทธมมงคล และ ศาสตราจารย์ ดร. อานันท์ กาญจนพันธุ์ ที่รับเป็นผู้อ่านและให้ความเห็นในรายงานความก้าวหน้าการวิจัย และ ศาสตราจารย์ ดร. ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ได้กรุณารับเป็นผู้อ่านและให้ความเห็นในร่างรายงานฉบับสมบูรณ์ อาจารย์ทั้งสามท่านได้ให้ข้อคิดอันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนารายงานการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณทั้งทั้งสามเป็นอย่างสูง

นอกจากนั้น ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณ คุณภัทรพงศ์ อิลลาชาญ ผู้ช่วยนักวิจัยที่ช่วยเก็บข้อมูลในพื้นที่ทั้งสอง คุณสุริยา อร่ามวงศ์ (ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน) กรุณาช่วยอำนวยความสะดวกในพื้นที่เป็นอย่างดี รวมทั้งขอขอบคุณเป็นอย่างสูงต่อชาวบ้านของทั้งสองพื้นที่ที่ได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีในเก็บรวบรวมข้อมูล

สุดท้าย ขอขอบคุณเป็นอย่างสูงต่อ ศาสตราจารย์ ดร. อิศรา ศานติศาสน์ และรองศาสตราจารย์ ดร. ปัทมาวดี โพชนุกูล (ผู้อำนวยการฝ่ายของ สกว.) ที่ได้เข้าร่วมติดตามในเวทีรายงานความก้าวหน้าและให้ข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์อย่างมากต่องานวิจัยในโครงการนี้ ตลอดจน คุณพโลวรรณ ศรีศฤงคาร (เจ้าหน้าที่ประสานงานชุดโครงการวิจัย) และคุณรุ่งนภา ลัคนาพรวิศิฐ (เจ้าหน้าที่งานบริหารโครงการ สกว.) ที่ได้ช่วยอำนวยความสะดวกและช่วยประสานงานเป็นอย่างดีตลอดการดำเนินงานของโครงการ

และที่ขาดไม่ได้ ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณเป็นอย่างสูงต่อมหาวิทยาลัยพายัพ ซึ่ง รองศาสตราจารย์ ดร. เพ็ญพิไล ฤทธาคนานนท์ ซึ่งเป็นผู้ดำรงตำแหน่งรักษาการอธิการบดีในขณะนั้น ได้กรุณาอนุมัติให้ผู้วิจัยเป็นหัวหน้าโครงการวิจัยผู้รับทุน และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สมพันธ์ วงษ์ดี ผู้ดำรงตำแหน่งอธิการบดีคนปัจจุบัน ได้ให้การส่งเสริมสนับสนุนแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดีจนโครงการได้เสร็จสิ้นตามสัญญาการวิจัย

สารบัญ

หน้า

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร.....	ก
บทคัดย่อ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ญ
บทที่ 1 บทนำ	
- ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
- วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	
- สํารวจงานศึกษาสังคมมุสลิม.....	7
- งานศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับชาติพันธุ์.....	10
- งานศึกษาเกี่ยวกับการดำรงอยู่ร่วมกันและความยืดหยุ่นในสังคมพหุลักษณะ.....	14
- กรอบคิดในการวิจัย.....	21
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย	
- วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูล.....	22
- พื้นที่ที่ศึกษา.....	23
- การวิเคราะห์ข้อมูล.....	24
บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย	
4.1 ศึกษาทบทวนงานว่าด้วยอิสลามกับการสร้างสันติภาพ.....	26
4.2 บริบทของข้อมูลพื้นที่ที่ศึกษา: ชุมชนมุสลิมในภาคเหนือของไทย.....	62
4.3 กรณีศึกษา ชุมชนมุสลิมบ้านยาง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่.....	65
4.4 กรณีศึกษา ชุมชนมุสลิม อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน.....	97
4.5 สรุปบทเรียน การสร้างสันติภาพในสังคมพหุลักษณะทาง.....	124

ศาสนาชาติพันธุ์กรณีศึกษาชุมชนมุสลิมในภาคเหนือ

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

บทสรุปผลการศึกษา.....127

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....133

บรรณานุกรม.....135

ภาคผนวก

(ก) ข้อมูลทั่วไปของ ชุมชนมุสลิมบ้านยาง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่.....144

(ข) ข้อมูลทั่วไปของ ชุมชนมุสลิมแม่สะเรียง อ.แม่สะเรียง จ. แม่ฮ่องสอน.....146

(ค) การตีพิมพ์เผยแพร่งานวิจัย.....149

บทที่ 1 บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

งานวิจัยนี้ สนใจศึกษาประเด็นความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงระหว่างชุมชนศาสนาในชายแดนกับการสร้างสันติภาพ โดยเน้นการสร้างสันติภาพจากเบื้องล่างของผู้คนธรรมดาสามัญที่มีความหลากหลายทางศาสนา ความเชื่อ ความศรัทธาและวิถีปฏิบัติที่ต่างกันอย่างสิ้นเชิงแต่ต้องมีความสัมพันธ์กันในชีวิตประจำวัน พวกเขามีการปรับตัว ปรับแนวคิด และการตีความศาสนาของตนอย่างไรเพื่อจะสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติ ในขณะเดียวกันก็ยังดำรงรักษาในอัตลักษณ์ทางศาสนาชาติพันธุ์ของตน

งานวิจัยนี้ จึงเน้นการศึกษาการสร้างสันติภาพ (peacebuilding) ในความหมายกว้างอันหมายถึงสันติภาพในเชิงบวก (positive peace) ได้แก่สภาวะทางจิตใจและสังคมที่มีความสมานฉันท์กลมเกลียว มีความยุติธรรม และความเท่าเทียมในเกียรติศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ตลอดจนความเห็นใจซึ่งกันและกัน ฯลฯ สันติภาพจึงไม่ใช่เพียงสภาวะของการทำให้ปลอดจากความรุนแรง หรือปลอดจากสงคราม อันเรียกว่า สันติภาพในเชิงลบ (negative peace) ดังการให้คำนิยามจากบรมครูด้านสันติภาพผู้มีชื่อเสียงคือ Johan Galtung¹

ดังนั้น ความหมายของการสร้างสันติภาพ (peacebuilding) ในงานศึกษานี้จึงไม่ได้หมายถึงปฏิบัติการใดๆ โดยองค์การนานาชาติ หรือโดยรัฐเพื่อยับยั้งความขัดแย้งที่รุนแรงที่เกิดขึ้นด้วยการใช้กองกำลังทหารหรืออาวุธ หรือวิธีการทางการทูตเข้าแทรกแซงเพื่อให้เกิดสันติภาพขึ้นในสังคม (peacekeeping or peacemaking) หากการสร้างสันติภาพ (peacebuilding) ในความหมายกว้างนี้หมายรวมถึงการสร้างหรือเตรียมเงื่อนไขบางอย่างเพื่อหล่อเลี้ยงบ่มเพาะความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันของคนในชุมชนที่มีความแตกต่างกันในการที่จะอยู่ร่วมกันด้วยดีบนพื้นฐานของความเข้าใจ เห็นอก

¹ ความหมาย ในรายละเอียดของคำว่า สันติภาพเชิงบวก และสันติภาพเชิงลบ ใน Barash, David and C.P. Webel (2009) บทที่ 1 (The Meaning of Peace). Pp.1-12.

เห็นใจ และเอื้ออาทรต่อกันอันโดยก้าวข้ามเส้นแบ่งทางศาสนาชาติพันธุ์ ผ่านการตีความศาสนาที่เป็นภาษาสากลมองเห็นแก่นธรรมบางอย่างที่ทุกศาสนาต่างมีอยู่ร่วมกัน ไม่ใช้การตีความในหลักศาสนาของตนอย่างคับแคบแบ่งเขา-แบ่งเรา จนนำสู่ความสัมพันธ์ที่เลวร้ายต่อกัน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติบางอย่างเพื่อป้องกันความขัดแย้งที่จะเกิดขึ้นในสังคม

ทำไมจึงต้องสนใจประเด็นศาสนากับการสร้างสันติภาพ

- เพราะ 2/3 ของสงครามกลางเมืองที่เกิดขึ้นบนโลกเกี่ยวข้องกับความขัดแย้งของอัตลักษณ์ทางศาสนาและชาติพันธุ์

- เพราะนับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง มีผู้คนมากกว่า 16 ล้านคนต้องตายไปด้วยสาเหตุจากความขัดแย้งทางอัตลักษณ์ ซึ่งสูงนับเป็นจำนวน 5 เท่าของสงครามระหว่างรัฐ

- เพราะประชากรโลกเกือบทั้งหมด คือ สัดส่วนถึง 4/5 ระบุตัวเองกับการนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่ง

- เพราะศาสนายังคงถูกอ้างเพื่อใช้สร้างความชอบธรรมในการสร้างความเกลียดและรองรับความรุนแรง

- เพราะขอบเขตของสงครามไม่สามารถกำหนดค่านิยมได้อย่างชัดเจนอีกต่อไป

- เพราะผู้นำศาสนาในรากหญ้าสามารถเป็นสร้างการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีพลัง

ในขณะที่งานศึกษาส่วนมากมักสนใจสำรวจตรวจสอบถึงว่าเหตุใดศาสนาจึงถูกนำไปผูกโยงสู่ความรุนแรงทั่วโลก ดังนั้น มิติของศาสนาในฐานะที่จะเป็นแหล่งสำคัญในการสร้างสันติภาพจึงมักถูกละเลยไป และประการสำคัญ Hans Küng (2007) นักเทววิทยาและบาทหลวงชาวคาทอลิกผู้มีชื่อเสียงได้กล่าวไว้อย่างลุ่มลึกคมคายว่า

“สันติสุขระหว่างชนชาติต่าง ๆ จะเกิดไม่ได้ หากไม่มีสันติสุขระหว่างศาสนา

สันติสุขระหว่างศาสนาจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากไม่มีการเสวนาระหว่าง

ศาสนา และการเสวนาระหว่างศาสนาจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากศาสนิกในศาสนา

นั้น ๆ ไม่เข้าใจแก่นแท้หรือในหลักธรรมคำสอนของศาสนาตัวเอง”

นอกจากนั้น John Hick (2005) ศาสตราจารย์ด้านปรัชญาศาสนาและศาสนศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงชาวอังกฤษ ยังได้กล่าวไว้ว่า “ในปัจจุบันนี้ หัวข้อเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนานั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะเป็นเวลาหลายศตวรรษมาแล้วที่การทำสงครามและการใช้ความรุนแรงมักเกี่ยวข้องกับศาสนาถึงแม้ว่าศาสนาจะไม่ใช้สาเหตุหลักแต่คำสอนของศาสนามักถูกนำไปสร้างความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรง” และนอกจากนั้น งานที่มีชื่อเสียงของ Scott Appleby (2000) ได้เสนอว่า ศาสนามักจะถูกนำไปใช้ความรุนแรงโดยกลุ่มคนนิยมความสุดโต่ง แต่ขณะเดียวกันศาสนาก็มีต้นทุนและศักยภาพมากมายที่จะนำสู่การสร้างสรรค์สันติภาพ

สำหรับงานวิชาการในสังคมไทยที่ผ่านมา มักนิยมศึกษาประเด็นทางด้านศาสนา หรือชาติพันธุ์ที่แยกส่วนออกจากกัน หรือมุ่งเน้นการศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยละเลยมิติทางด้านศาสนาในฐานะที่จะเป็นพลังสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีปฏิสัมพันธ์และอยู่ร่วมกันอย่างหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในสังคมไทยมีแนวโน้มสูงที่จะนำสู่ความขัดแย้งทางศาสนาชาติพันธุ์ดังกรณีความขัดแย้งจนนำสู่ความรุนแรงในสามจังหวัดภาคใต้ซึ่งสืบเนื่องมาหลายทศวรรษระหว่างความขัดแย้งในแนวตั้งระหว่างชาวมลายูมุสลิมบางกลุ่มกับรัฐไทย และต่อมาพัฒนาการของความขัดแย้งที่รุนแรงเริ่มลุกลามสู่ความขัดแย้งในแนวนราบระหว่างกลุ่มชาวไทยพุทธกับชาวมลายูมุสลิมในพื้นที่ดังกล่าว และจากสถานการณ์ความรุนแรงในสามจังหวัดภาคใต้ดังกล่าว ทำให้งานศึกษาชุมชนมุสลิมในสังคมไทยที่ผ่านมามักถูกครอบงำโดยงานศึกษาของกลุ่มชาติพันธุ์มาเลย์มุสลิมในภาคใต้ ดังที่ แพร ศิริศักดิ์ดำเกิง ได้ศึกษาทบทวนงานมุสลิมศึกษาในภาคใต้ในช่วง 26 ปีที่ผ่านมาโดย

นักวิชาการไทยพบว่า มีมากถึง 337 เรื่อง (Phrae Sirsakdamkoeng: 2009) โดยหากรวมถึงงานที่ศึกษาโดยนักวิชาการจากต่างประเทศแล้วคาดว่าจะมีมากกว่า 700 เรื่อง ในขณะที่ความเป็นจริงสังคมไทยยังประกอบด้วยชาวมุสลิมอีกหลากหลายชาติพันธุ์ซึ่งส่วนใหญ่มีบรรพบุรุษเป็นผู้อพยพมาจากต่างๆ ได้แก่ เปอร์เซีย ขวา จาม อินเดีย บังกาลี ปากีสถาน (ปาตาน) และจีน เป็นต้น ซึ่งมีการศึกษาที่ศึกษากลุ่มชนต่างๆ เหล่านี้ค่อนข้างน้อยมากในสังคมไทย

ปัจจุบัน สังคมไทยประกอบด้วยประชากรมุสลิมประมาณ 6-8 ล้านคน ซึ่งร้อยละ 80 อาศัยอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และที่เหลือกระจายไปในภูมิภาคอื่นๆ รวมทั้งภาคเหนือของไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มุสลิมตามแนวตะเข็บชายแดนซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้อพยพเข้ามาใหม่ในแผ่นดินไทยโดยมีกลุ่มชนดำรงอยู่อย่างหลากหลายศาสนาและชาติพันธุ์มาก่อนหน้านั้น ทำให้ชาวมุสลิมเหล่านั้นมีการปรับตัวให้เข้ากับผู้คนในชุมชน ควบคู่กับการต่อสู้เพื่อธำรงรักษาและสืบทอดอัตลักษณ์ของตนเอง ดังนั้น วิถีชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชนจึงเปรียบเหมือนสนามที่เต็มไปด้วยความมีชีวิตชีวาของการปรับตัวและต่อสู้ดังกล่าวบนพื้นฐานของการมุ่งสู่การสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นในชุมชน

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งสนใจศึกษาถึงปฏิบัติการการสร้างสันติภาพในชีวิตประจำวันของชุมชนมุสลิมในภาคเหนือในท่ามกลางความหลากหลายทางศาสนาชาติพันธุ์ ซึ่งยังมีงานศึกษาอยู่น้อยมากทั้งด้านประเด็นและพื้นที่ที่ศึกษามุสลิมในภาคเหนือ โดยมุ่งหวังว่าความเข้าใจดังกล่าวจะเป็นบทเรียนสำคัญเพื่อช่วยเติมเต็มงานมุสลิมศึกษาในสังคมไทย และมองเห็นร่องรอยของแนวการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติในท่ามกลางความหลากหลายซึ่งนับวันจะถูกบดบังด้วยมายาคติและความหวาดระแวงต่อกันและกันมากยิ่งขึ้นอันอาจนำไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรงได้ในอนาคต งานศึกษานี้จึงได้พยายามสำรวจกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนมุสลิมชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในภาคเหนือที่อาศัยอยู่ร่วมกับชาวไทยพุทธเพื่อทำความเข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับการดำรงอยู่ร่วมกัน (coexistence) และความยึดเหนี่ยวทางสังคม (social cohesion) ในสังคมพหุลักษณะทางศาสนาชาติพันธุ์ (ethnoreligious pluralistic society)

การศึกษาปฏิบัติเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน (coexistence) ในสังคมพหุลักษณะนั้น แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่ยากและมีความหลากหลาย เพราะว่าการอยู่ร่วมกัน เป็นคำกว้าง ๆ ที่ใช้ในการอธิบายถึงแนวคิดหนึ่ง แต่อาจมีความแตกต่างในความเข้มข้นของมันตั้งแต่ ความหวังสูงสุดคือ เป็นความพยายามให้สังคมที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ เชื้อชาติ หรือศาสนา ได้อาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความสมานฉันท์ หรือในความหมายที่มีพื้นที่แห่งความหวังเพื่ออย่างน้อยให้คนอยู่ร่วมกันโดยที่ไม่ทำร้ายหรือฆ่าฟันกันในปัจจุบัน ดังนั้น แนวคิดการอยู่ร่วมกันจึงยังคงเป็นที่ถกเถียงและยังไม่มีการสร้างเป็นทฤษฎีแต่ก็มีความพยายามนำไปปฏิบัติกันอย่างกว้างขวาง (Afzali, Aneelah and L. Colleton 2003)

คำถามการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ต้องการที่จะตอบคำถามการวิจัยว่า

1. ชาวมุสลิมชาติพันธุ์ต่างๆ ในภาคเหนือมีกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ การปรับตัว และการดำรงอัตลักษณ์ของตนเพื่อการอยู่ร่วมกับกลุ่มศาสนาชาติพันธุ์อื่นๆ ในชุมชนอย่างสันติได้อย่างไร
2. ชาวมุสลิมมีต้นทุนทางศาสนาอะไรบ้างที่จะเอื้อต่อการจัดการความขัดแย้งและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติ
3. อะไรคือเงื่อนไข หรือข้อจำกัดของการอยู่ร่วมกันในท่ามกลางความหลากหลายทางด้านศาสนาและชาติพันธุ์เพื่อนำสู่การจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างความสัมพันธ์ การปรับตัว และการดำรงอัตลักษณ์ของชาวมุสลิมในภาคเหนือในการอยู่ร่วมกับกลุ่มศาสนาชาติพันธุ์อื่นๆ ในชุมชน
2. เพื่อศึกษาแนวคิดพื้นฐานของศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้องกับการจัดการความขัดแย้งและการสร้างสันติภาพในสังคม
3. เพื่อศึกษาเงื่อนไขตลอดจนข้อจำกัดของศาสนาในฐานะที่จะเป็นปัจจัยในการสร้างสรรค์สันติภาพในชุมชนชายแดนภาคเหนือของไทย

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

สำรวจงานศึกษาสังคมมุสลิม

งานศึกษาเกี่ยวกับสังคมมุสลิมที่เป็นชนกลุ่มน้อยโดยทั่วไปที่ผ่านมา มักจะมุ่งตอบคำถามสุดโต่งสองข้อว่า ชาวมุสลิมมีอัตลักษณ์เฉพาะโดดเด่นของตัวเองเป็นอิสระที่ไม่สามารถผสมกลมกลืนเข้ากับสังคมใดๆ เรียกว่า กระบวนทัศน์แบบแยกเป็นอิสระจากอำนาจรัฐ ในขณะที่ อีกข้อหนึ่งเห็นว่า เห็นว่ามุสลิมไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนย่อมถูกผสมกลมกลืนเข้ากับสังคมและอำนาจรัฐได้อย่างแนบสนิทจนเป็นเนื้อเดียวกันจนกลายเป็นคนของชาตินั้นๆ เช่น ไทย-มุสลิม เป็นต้น แนวการศึกษากลุ่มนี้ เรียกว่า กระบวนทัศน์แบบผสมกลมกลืนเป็นหนึ่งในเดียวกับอำนาจรัฐ (สุชาติ เศรษฐมาลินี: 2551)

กระบวนทัศน์แบบแยกเป็นอิสระจากอำนาจรัฐ (A Secessionist Paradigm)

กลุ่มนักวิชาการฝ่ายที่เห็นว่าชาวมุสลิมเข้ากันไม่ได้กับสังคมอื่น ได้แก่ Raphael Israeli (2002), Wang Jianping (1996) และ Michael Dillon (1999) ซึ่งศึกษามุสลิมในสังคมจีน โดยมองว่าความพยายามของรัฐบาลจีนที่จะใช้นโยบายในการผสมผสานทางวัฒนธรรมให้กลืนกลายเป็นคนจีนนั้นไม่เคยประสบความสำเร็จในหมู่ชาวมุสลิมจีน ทั้ง ๆ ที่ชาวมุสลิมได้เข้ามาในประเทศจีนมานานย้อนกลับไปถึงเมื่อพันกว่าปีที่ผ่านมา ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลสำคัญคือ ชาวมุสลิมจีนมีหลักคำสอน ความเชื่อ วัฒนธรรมที่โดดเด่นแตกต่างออกไปจากวัฒนธรรมจีน จึงมีความรู้สึกภาคภูมิใจในความเหนือกว่าทางวัฒนธรรมและศาสนาของตนเอง ดังนั้น จึงเลือกที่จะอยู่นอกกรอบของวัฒนธรรมกระแสหลักของจีน

Raphael Israeli (2002: 16) มองว่า ชาวมุสลิมมีความรู้สึกว่าเขาเป็นเหมือนคนต่างถิ่นและมีความรู้สึกผูกพันกับชาวมุสลิมในที่อื่น ๆ ของโลกมากกว่า ตามแนวคิดเรื่อง “อุมมะฮ์” (umma) หรือ

ความเป็นประชาชาติเดียวกันในมวลผู้ศรัทธา (ในศาสนาอิสลาม) ดังนั้น ชาวมุสลิมจึงมีจุดอ้างอิงจากศาสนาอิสลาม ทำให้มีการจัดองค์กรภายในชุมชนอย่างเข้มแข็ง มีกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ รวมทั้งการให้การเชื่อฟังยอมรับในผู้นำทางศาสนาที่เรียกว่า อิหม่าม (*imam*) เป็นต้น ข้อโต้แย้งดังกล่าวสอดคล้องกับข้อโต้แย้งของนักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียงคือ Manuel Castells ที่เขียนงานสำคัญทางสังคมวิทยา 3 เล่มเกี่ยวกับ สังคมเครือข่าย (*network society*) โดยในเรื่อง *The Power of Identity* (1997: หน้า 12) Castells เสนอว่า “ความเชื่อในหลักการพื้นฐานทางศาสนา (*religious fundamentalism*) นับเป็นแหล่งที่มาสำคัญที่สุดของการสร้างอัตลักษณ์ในสังคมเครือข่าย” Castells ยืนยันว่า หากพิจารณาตามคำสอนของศาสนาอิสลามแล้ว มุสลิมทุกคนคือ ผู้มีความเชื่อในหลักพื้นฐานทางศาสนา เพราะมุสลิมคือ ผู้ที่ยอมจำนนต่อพระผู้เป็นเจ้าเพียงองค์เดียว และสังคมมุสลิมจะต้องถูกควบคุมโดยหลักการของศาสนาอิสลาม หรือ หลักชะรีอะฮ์ (*shari'a*) ดังนั้น ความรู้สึกผูกพันพื้นฐานสำหรับชาวมุสลิมจึงไม่ได้อยู่ที่ถิ่นที่เขากำเนิด แต่อยู่ที่ชุมชนสากลของผู้มีศรัทธาในศาสนา หรือ อุมมะฮ์ นั้นเอง ดังนั้น ศูนย์กลางที่มีอิทธิพลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของชาวมุสลิมจึงเป็นดินแดนในตะวันออกกลาง อันเป็นต้นกำเนิดของศาสนาอิสลาม

Wang Jianping (1996) ได้ศึกษาประวัติศาสตร์ของมุสลิมในญูหนาน และได้โต้แย้งในแนวเดียวกันว่า ความเป็นปึกแผ่นของชาวมุสลิมจีน ในการเผชิญหน้ากับเพื่อนบ้านที่เป็นชุมชนต่างศาสนานั้นเป็นที่ประจักษ์ชัด หากมุสลิมมีการพิพาทกับชาวฮั่น พวกเขาจะมีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ในลักษณะที่อาจเป็นไปได้เพื่อการแก้แค้น Wang Jianping กล่าวว่า ความเป็นเอกภาพในหมู่ชาวมุสลิม นั้น เกิดจากการก่อรูปมายาวนานของการที่พวกเขาอาศัยอยู่บนปลายขอบของสองวัฒนธรรม คือ ด้านหนึ่งต้องยึดมั่นอยู่ในหลักการของศาสนาอิสลาม กับอีกด้านหนึ่งต้องอยู่ในวัฒนธรรมของชุมชนหรือประเทศที่ตนอาศัยอยู่ บ่อยครั้ง แรงกดดันของวัฒนธรรมทั้งสองด้าน มักจะผลักดันให้ชาวมุสลิมหันกลับเข้าไปยึดอุดมการณ์อันเกิดจากอัตลักษณ์ทางศาสนาของตนเอง

Michael Dillon (1999) เห็นว่า ชาวมุสลิมจีนมีความแตกต่างในด้านวิถีชีวิตอันนำไปสู่ความแตกต่างในด้านอัตลักษณ์ และความรู้สึกด้านอัตลักษณ์แห่งชาติ จนนำไปสู่การเรียกร้องความมีอิสระทางด้านการเมืองการปกครอง ดังนั้น ปัญหาที่ทางการจีนต้องเผชิญตลอดมาก็คือ การไม่สามารถทำให้ชาวมุสลิมจีนมีความความจงรักภักดีต่อทางการของจีน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ชุมชนมุสลิมในอาณานิคมชานซีแดน มักจะมีประวัติศาสตร์ของขบวนการต่อต้านรัฐบาลจีนเสมอมา

กระบวนทัศน์แบบผสมกลมกลืนเป็นหนึ่งในเดียวกับอำนาจรัฐ (An Assimilationist Paradigm)

ในขณะที่งานศึกษาสุดโต่งอีกชิ้นหนึ่งเห็นว่า ชาวมุสลิมจีนไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนย่อมถูกผสมกลมกลืนเข้ากับสังคมและอำนาจรัฐ ได้อย่างแนบสนิทจนเป็นเนื้อเดียวกันจนกลายเป็นมุสลิมชาวจีน (Sino-Muslim) หรือ มุสลิมชาวไทย เป็นต้น ดังนั้น กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของชาวมุสลิมจึงถูกหล่อหลอมเบ็ดเสร็จจากอำนาจรัฐ

งานสำคัญในมุมมองชิ้นนี้ ได้แก่งานศึกษาของ Jonathan Lipman (1996) ที่เห็นว่า เราไม่สามารถที่จะแยกชาวมุสลิมออกไปจากสังคมใหญ่ที่เขาอาศัยอยู่ได้เพราะชาวมุสลิมได้ถูกผสมกลมกลืนกับชนกลุ่มใหญ่ของสังคม อาจมีความแตกต่างกันบ้างก็เป็นเพียงด้านประเพณีและความเชื่อทางศาสนาเท่านั้น

การศึกษาโดยใช้กรอบคิดแบบสุดโต่งสองชิ้นดังกล่าว ยังคงครอบงำกรอบการศึกษาสังคมมุสลิมในสังคมไทยเช่นกัน ดังที่ Imtiyaz Yusuf (2006, 2007, 2009) ได้เสนอในงานศึกษาวิจัยหลายชิ้นของเขาว่า มุสลิมในสังคมไทยนั้นสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ กลุ่มหนึ่งได้แก่ ชาวมลายูมุสลิมในสามจังหวัดภาคใต้ซึ่งจะมีลักษณะพยายามแยกตัวและไม่สามารถกลมกลืนได้กับรัฐไทย ในขณะที่มุสลิมจากภาคอื่นๆ จะผสมกลมกลืนกับรัฐไทยได้อย่างแนบสนิท

งานวิจัยครั้งนี้มุ่งสำรวจตรวจสอบปัญหาของคำอธิบายแนวคิดต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น เพื่อที่จะชี้ให้เห็นว่า ชุมชนมุสลิมรวมทั้งชุมชนศาสนาอื่นๆ ไม่ได้มีอัตลักษณ์ที่หยุดนิ่งแข็งกระด้างและติดแน่นตายตัว หากมีการปรับเปลี่ยน สันโหลเหมือนน้ำที่แปรเปลี่ยนรูปร่างไปตามลักษณะรูปทรงของภาชนะ แต่ยังคงรักษาคุณลักษณะของความเป็นน้ำ ทั้งนี้เพื่อจะได้มีความสัมพันธ์และอยู่ร่วมในชุมชนได้อย่างสันติ

งานศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับชาติพันธุ์

ความขัดแย้งทางศาสนาชาติพันธุ์

ความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงอันมีสาเหตุจากศาสนานั้นมีจำนวนสูงขึ้นอย่างมากในทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นความขัดแย้งของศาสนาในยุโรป ความขัดแย้งของขบวนการชาตินิยมของกลุ่มชาติพันธุ์มุสลิมในปาเลสไตน์ไปจนถึงมาเลเซีย Steve Bruce (2003 อ้างใน Ruane, Joseph and J. Todd 2011: 67) ประเมินว่า ความขัดแย้งที่นำไปสู่ความรุนแรงถึงสามในสี่ นับตั้งแต่ปี ค.ศ. 1960 มานั้น มีสาเหตุเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับองค์ประกอบทางด้านศาสนา

ดังนั้น จึงน่าสนใจที่จะดูว่า ศาสนาและชาติพันธุ์มีความเกี่ยวข้องและปฏิสัมพันธ์กันในชีวิตประจำวันอย่างไรบ้าง และ ศาสนามีทรัพยากรอะไรบ้างที่จะช่วยแก้ไขความขัดแย้งและช่วยสร้างสันติภาพในสังคม

เป็นที่ชัดเจนว่า ศาสนากับชาติพันธุ์มีความทับซ้อนกันอย่างแยกไม่ออกในสนามของความขัดแย้งมากมาย เช่น ความขัดแย้งในบอสเนีย ในมาซิโดเนีย ชาวอัลบาเนียเป็นมุสลิมกับชาวมาซิโดเนียซึ่งเป็นพวกออร์ทอดอกซ์ ในศรีลังกา (ชาวทมิฬ ซึ่งเป็นพวกฮินดู กับชาวสิงหล ซึ่งนับถือศาสนาพุทธ) หรือความขัดแย้งระหว่างอิสราเอลกับปาเลสไตน์ (มีชาวปาเลสไตน์ที่นับถือคริสต์ และอิสลามกับชาวอิสราเอลที่นับถือศาสนายูดาห์) ในประเทศเลบานอน การมีความเป็นชาติพันธุ์ที่ต่างกันถูก

นิยมโดยการมีศาสนาที่ต่างกัน เช่น อิสลามซุนหนี่ อิสลามชีอะฮ์ คริสเตียนแมโรไนซ์ หรือคริสเตียนออร์ทอดอกซ์ เป็นต้น (ซึ่งในแต่ละกลุ่มก็จะมียุทธศาสตร์ที่มีอำนาจดูแลและบริหารในกลุ่มของตน) ในประเทศยูโกสลาเวีย (เดิม) มีชาวบอสเนียเป็นมุสลิม ชัดแย้งกับพวกโครแอตที่เป็นคาทอลิก และพวกเซิร์บ ที่เป็นออร์ทอดอกซ์ ในมาเลเซีย เกิดความขัดแย้งระหว่าง ชาวมลายูมุสลิมกับชาวอินเดียที่นับถือฮินดูและชาวจีน ในชูดานและอิรักเป็นความขัดแย้งระหว่างมุสลิมด้วยกันเองแต่ต่างกลุ่มนิกาย ในหลายๆ ประเทศ เกิดการปะทุความขัดแย้งที่รุนแรงระหว่างศาสนาชาติพันธุ์ ได้แก่ ในประเทศไนจีเรีย ระหว่างชาวเฮาซามุสลิมกับชาวไอโบคริสเตียน

งานศึกษาทางด้านชาติพันธุ์ ความขัดแย้งและความรุนแรง ที่ผ่านมามีส่วนใหญ่มักจะละเลยความซับซ้อนของความเชื่อมโยงระหว่างศาสนากับความเป็นชาติพันธุ์ ดังนั้น การนิยามความเป็นชาติพันธุ์ มักทำแบบความหมายกว้างๆ โดยใช้ศาสนา เป็นตัวแบ่งความเป็นประชาชาติหนึ่ง ๆ ดังนั้น การศึกษาถึงการสร้างความเป็นตัวตนของกลุ่มคนในชุมชนว่า พวกเขาใช้ศาสนาการปฏิบัติ ความทรงจำ หรือใช้ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ตำนาน รวมถึงคุณค่า ต่างๆ ที่หล่อหลอมต่อความเป็นกลุ่มคนของพวกเขาในการอยู่ร่วมกับกลุ่มอื่นๆ นับเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ

เมื่อไหร่ที่ศาสนากับชาติพันธุ์ลงรอยทับสนิทกัน หรือเมื่อไหร่ที่ทั้งสองสร้างแรงกดดันซึ่งกันและกัน ความเข้าใจดังกล่าวมีความสำคัญอย่างมากในมิติการแก้ไขความขัดแย้งและการสร้างสันติภาพ เพราะมีงานวิจัยที่ผ่านมาสะท้อนว่า ความผูกพันทางศาสนานั้นสามารถช่วยแก้ไขความขัดแย้งได้ เพราะว่าศาสนาเป็นแหล่งที่ให้ความชอบธรรมต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนได้ (เช่น กรณีความขัดแย้งในไอร์แลนด์เหนือ) บาทหลวง เอียน เพสลีย์ ผู้นำศาสนาคนแรกของการร่วมมือกันระหว่างสองกลุ่มที่เคยขัดแย้งกัน ท่านมองว่าสำหรับประชาชนไอร์แลนด์โดยทั่วไป ความเชื่อและคุณค่าทางศาสนานั้นช่วยสร้างอัตลักษณ์และคุณค่าในระเบียบทางการเมืองแบบใหม่ขึ้นได้ ท่านกล่าวว่า “เราเคยหันสู่ความมืดมิด แต่ปัจจุบัน เราได้หันสู่แสงสว่างแล้ว”

มีนักวิชาการสรุปความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับชาติพันธุ์ออกเป็น 3 ประเภทกว้าง ๆ ได้แก่

(1) การหลอมรวมทางชาติพันธุ์ (Ethnic Fusion)

- ในลักษณะนี้เกิดขึ้นโดยมีพื้นฐานทางศาสนาร่วมกัน ความเป็นศาสนาหรืออัตลักษณ์ทางศาสนาค่อยๆ ผูกติดและเชื่อมโยงและหลอมรวมผู้คนเข้าหากัน

(2) ศาสนาในชาติพันธุ์ (Ethnic Religious)

- ศาสนาเป็นเพียงปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในหลายๆ องค์ประกอบของความเป็นชาติพันธุ์ คือหากไม่พิจารณาเรื่องศาสนา คนกลุ่มนี้ก็ยังมีความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง เช่น คนรัสเซีย ความเป็นคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ของพวกเขาคือองค์ประกอบหนึ่งควบคู่กับภาษาหรือวัฒนธรรมอื่น ๆ

(3) ชาติพันธุ์ในทางศาสนา (Religious Ethnicity)

- เป็นการจำแนกความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับความเป็นชาติพันธุ์ที่ซับซ้อนขึ้นคือ กลุ่มชาติพันธุ์พยายามที่จะเชื่อมโยงตัวเองเข้ากับศาสนาที่คนอื่นนับถือและไม่ใช้ศาสนาดั้งเดิมของตน

นักวิชาการที่ศึกษาเรื่องนี้ เห็นว่า กลุ่มคนที่มีการหลอมรวมระหว่างศาสนากับชาติพันธุ์ เข้าด้วยกัน (Ethnic Fusion) มักจะมีความสัมพันธ์ที่เข้มข้นและมีแนวโน้มที่จะใช้ความรุนแรง ในขณะที่กลุ่มที่พยายามเชื่อมตนเองกับศาสนาอื่น โดยไม่ได้ผูกติดกับศาสนาตัวเองอย่างเข้มข้น (Religious Ethnicity) จะมีความยืดหยุ่นในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับชาติพันธุ์ และมีแนวโน้มที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสันติมากกว่า

เป็นที่แน่นอนว่าศาสนามีบทบาทสำคัญในพลวัตของความขัดแย้ง แต่ในขณะเดียวกันศาสนาและบุคคลในศาสนาต่างๆ ก็อาจมีบทบาทในการสร้างสันติภาพด้วยเช่นกัน ดังนั้น ในบทนี้จะสำรวจการปฏิบัติทางศาสนาในการสร้างสันติภาพ ผู้คนในศาสนาต่าง ๆ ได้ก้าวข้ามเส้นแบ่งทางศาสนาชาติพันธุ์และช่วยสร้างสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล

Peggy Levitt (2008) ศึกษาศาสนิกต่างๆ ของผู้อพยพในเมืองบอสตัน ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้แก่ ชาวอินเดียฮินดู ชาวปากีสถานมุสลิม ชาวไอริชคาทอลิก และชาวบราซิลโปรเตสแตนต์ พบว่า ในขณะที่ประวัติศาสตร์โดยทั่วไปมักมองศาสนาไปในทางลบที่เต็มไปด้วยการนำสู่ความรุนแรงและความเกลียดชัง แต่ศาสนาของคนผู้อพยพในเขตพื้นที่แถบชายแดน ถูกใช้ในการสร้างพลังเชิงบวกเพื่อดึงผู้คนเข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมเพื่อร่วมการสร้างสังคมที่ดี และการสร้างบรรยากาศความเป็นเพื่อนบ้านที่ดีต่อกัน

Hayashi, Yutaka (2015) ศึกษาการสร้างสันติภาพในประเทศอัฟกานิสถานจากมุมมองของคนในชนบทหลังปี 2001 เมื่อมองการสร้างสันติภาพโดยทั่วไปมักมองไปที่บทบาทของรัฐ ได้แก่ การออกกฎหมาย หรือกฎหมาย โดยละเลยวิถีชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นที่มีส่วนสำคัญในการสร้างสันติภาพที่มั่นคง

Christoffer Burnett-Cargill (2011) พบว่า ในประเทศอัฟริกามีประสบการณ์มากมายเกี่ยวกับการสร้างสันติภาพของชนพื้นเมืองในระดับชุมชนท้องถิ่นซึ่งไม่ค่อยถูกถ่ายทอดในสื่อกระแสหลัก โดยทั่วไป

โดยปกติกระบวนการสันติภาพในชุมชนมักเกี่ยวข้องกับการหาความเห็นพ้องต้องกัน การบอกเล่าความจริง และการสร้างความยุติธรรมแบบฟื้นฟู ตลอดจนการมุ่งเน้นอย่างแข็งขันเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในชุมชน พบว่ามีบ่อยครั้งมาก ที่ผู้นำแบบประเพณี เช่นหัวหน้าหมู่บ้าน หรือผู้อาวุโสในชุมชนจะเป็นผู้นำในการเป็นตัวกลาง ในการเชื่อมความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ กระบวนการสร้างสันติภาพในชุมชนท้องถิ่นนั้นมีความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกลจากอำนาจรัฐที่อาจเข้าดูแลได้ไม่เต็มที่ ดังในประเทศ เคนยา เอธิโอเปีย อุกันดา และไนจีเรีย เป็นต้น โดยภายใต้แก่นของกระบวนการสร้างสันติภาพนี้ต่างมุ่งเน้นการรักษาสายใยทางสังคม (social bonds) และความสมานกลมกลืนในชุมชน ดังนั้น ด้วยเหตุผลนี้ พวกเขาจึงมุ่งเน้นการฟื้นฟูความยุติธรรมและหันหน้าเข้าหากัน อภัยและชดเชยกัน มากกว่าการใช้วิธีการลงโทษ การสร้างสันติภาพจึงมักกระทำผ่านสัญลักษณ์ในทางพิธีกรรม เช่น

แบ่งปันอาหารและเครื่องดื่มกัน เป็นต้น ในขณะที่กระบวนการดังกล่าวเหมาะสมสำหรับความขัดแย้งในชุมชนระดับเล็กๆ แต่ก็มีการใช้รูปแบบดังกล่าวขยายวงกว้างในแก้ไขความขัดแย้งในระหว่างชุมชนด้วยเช่นกัน

งานศึกษาเกี่ยวกับการดำรงอยู่ร่วมกันและความยืดหยุ่นในสังคมพหุลักษณะ (Coexistence and Social Cohesion in Pluralistic Society)

แนวคิดการดำรงอยู่ร่วมกันไม่ใช่เรื่องใหม่ โดยแนวคิดนี้ได้มีการนำมาใช้อย่างแพร่หลายในช่วงหลังสงครามเย็น นโยบาย “การดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ” (peaceful coexistence) ถูกใช้ในบริบทความสัมพันธ์ระหว่างประเทศสองมหาอำนาจได้แก่ สหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตรัสเซีย และต่อมาในปลายทศวรรษ 1980 ในแนวนโยบายการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติได้มีหลักการรวมถึงการไม่ก้าวร้าว การเคารพในอธิปไตย อธิปไตยแห่งชาติ และการไม่แทรกแซงกิจการภายในกันและกัน

อย่างไรก็ตาม ในการให้คำนิยามเกี่ยวกับแนวคิด “การดำรงอยู่ร่วมกัน” แบบเดิมๆ ยังคงมีปัญหายุ่งยากเพราะมักเน้นมิติที่รัฐเป็นศูนย์กลางโดยดูความสัมพันธ์ของการอยู่ร่วมกันระหว่างรัฐ ทำให้ขาดการมองความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน ดังนั้น สถานการณ์ในปัจจุบัน การนิยาม “การดำรงอยู่ร่วมกัน” โดยเน้นสถานะที่กลุ่มคนสองกลุ่มหรือมากกว่าที่อาศัยอยู่ภายในรัฐมีการอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างเคารพในความแตกต่างและพยายามแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติในชุมชนต่างๆ ทั่วโลก นับเป็นความท้าทายและมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังเช่นใน คาบสมุทรบอลข่าน เอลซัลวาดอร์ อินเดียนโดนีเซีย ตะวันออกกลาง ไนจีเรีย และศรีลังกา เป็นต้น

ความหลากหลายภายในรัฐในศตวรรษที่ 21 นับเป็นปรากฏการณ์โดยทั่วไปไปแล้ว และรัฐส่วนใหญ่กำลังเผชิญกับความยุ่งยากในการจัดการความขัดแย้งระหว่างความแตกต่างทางวัฒนธรรม ชาติ

พันธุ์ ศาสนา ภาษา และการเมืองภายในสังคมของตน และความแตกต่างทั้งหลายเหล่านี้กำลังขยายวง และเพิ่มความหวาดกลัวไปในระดับโลก

การดำรงอยู่ร่วมกันเป็นสภาวะที่กลุ่มคนตั้งแต่สองกลุ่มหรือมากกว่าอาศัยอยู่ร่วมกันด้วยความเคารพในความแตกต่างและแก้ไขความขัดแย้งด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง

การดำรงอยู่ร่วมกันได้รับการนิยามได้หลายความหมายได้แก่

- การดำรงอยู่ร่วมกันในสถานที่ และเวลาหนึ่งด้วยความอดกลั้นอดทนต่อกันและกัน
- การเรียนรู้ที่จะยอมรับและใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้คนที่แตกต่างจากตน
- การมีความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มคนที่แต่ละฝ่ายต่างพยายามไม่ทำร้ายกันและกัน
- การปฏิสัมพันธ์กันด้วยความเคารพต่อกันและกัน และการยอมรับแนวทางในการจัดการความ

ขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง

แก่นของการดำรงอยู่ร่วมกันคือการตระหนักรู้ว่าบุคคลหรือกลุ่มคนย่อมมีความต่างกันมากมายไม่ว่าในเรื่องชนชั้น ชาติพันธุ์ ศาสนา เพศ หรือความนิยมในกลุ่มการเมือง เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การใช้ชีวิตแบบมีการอยู่ร่วมกันแม้อาจจะมีความขัดแย้งอันเนื่องจากอัตลักษณ์ที่แตกต่างกันได้เป็นเรื่องธรรมดาแต่ก็จะช่วยลดการขยายสู่ความขัดแย้งที่รุนแรง

การดำรงอยู่ร่วมกันเกิดขึ้นได้ทั้งในช่วงก่อนหรือหลังความขัดแย้งที่รุนแรง และมีพลวัตเปลี่ยนแปลงได้เสมอโดยขึ้นอยู่กับระดับของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน การอยู่ร่วมกันจะเกิดขึ้นได้ในสถานการณ์ที่บุคคลและชุมชนให้การยอมรับความแตกต่างอย่างเต็มใจและติดต่อสัมพันธ์กันอยู่เสมอ บนพื้นฐานของความยุติธรรม ความเท่าเทียม และการยอมรับเป็นสมาชิกกลุ่มเดียวกัน

องค์การสหประชาชาติ (United Nation 1999) มองว่าประเด็นความอดทนอดกลั้น การสร้างความเข้าใจ และสร้างความยืดหยุ่นทางสังคมสำหรับคนต่างกลุ่มศาสนาและชาติพันธุ์ที่อยู่ร่วมกันนั้น นับเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างวัฒนธรรมของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ เพราะความอดทนอดกลั้นและความเข้าใจเป็นการประกันสู่การยอมรับการมีอยู่ของสมาชิกในสังคมในท่ามกลางความแตกต่างหลากหลาย ดังนั้น คุณค่า หรือวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันของคนในสังคมนั้น จึงไม่มีการเลือกปฏิบัติและใช้ความรุนแรงต่อกัน ในขณะที่ ความยืดหยุ่นทางสังคมสามารถช่วยทำให้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกในสังคมเป็นไปอย่างสันติและมีเอกภาพ (Vollhardt, Johanna K., K. Migacheva, and L.R. Tropp 2009)

อย่างไรก็ตาม มักเกิดคำถามข้อถกเถียงได้ว่า ความยืดหยุ่นทางสังคมอาจส่งผลในทางตรงข้าม คือการมองคนที่อยู่ภายนอกกลุ่ม หรือชุมชนตัวเองกลายเป็นฝ่ายตรงข้ามหรือศัตรู ดังนั้น จึงเกิดคำถามว่า ความยืดหยุ่นทางสังคมจะสามารถเป็นหนทางที่ไม่ใช่เชิงทำลาย หากเป็นไปในเชิงสร้างสรรค์เพื่อนำสู่วัฒนธรรมแห่งสันติภาพได้อย่างไร

ในสังคมที่เคยผ่านความขัดแย้งที่รุนแรงมักเผชิญกับความยากลำบากทางเศรษฐกิจ ความหวงใยในเรื่องความมั่นคงปลอดภัย และการแย่งชิงอำนาจของกลุ่มต่างๆ (Winter and Cava 2006) ดังนั้น ความไม่คงที่หลายดังกล่าวในชุมชนจะต้องได้รับการแก้ไขเพื่อนำสู่ความยืดหยุ่นทางสังคม

การสร้างความยืดหยุ่นทางสังคมในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมของการสร้างสันติภาพ

ในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ ได้แก่ จิตวิทยา สังคมวิทยา และเศรษฐศาสตร์ มักให้ความสนใจประเด็นความยืดหยุ่นทางสังคม (social cohesion) ในมิติต่างๆ ที่หลากหลาย และมีความหมายใกล้เคียงกับความสามัคคีกลมเกลียว (solidarity) ทุนทางสังคม (social capital) ถึงแม้ว่าคำว่า ความยืดหยุ่นทางสังคม ยังไม่สามารถหาคำนิยามที่ลงตัว แต่ก็เป็นที่ยอมรับกันร่วมกันโดยทั่วไปว่า หมายถึง

“การเชื่อมโยงกันและกัน” (connectedness) ของคนในชุมชนหรือสังคม หรือ (White 2003, p. 55), หรือความหมายโดยพินัย ที่ว่า “เป็นการยึดโยงคนเข้าด้วยกัน” (Lavis and Stoddart 2003, p. 122).

ดังนั้น ความยึดเหนี่ยวทางสังคม จึงเกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์ในหลายระดับ ตั้งแต่ ปรากฏการณ์ในระดับจิตวิทยานบุคคลไปจนถึงระดับชุมชนและสังคม โดยความยึดเหนี่ยวทางสังคม ในระดับบุคคลอาจเกี่ยวข้องกับการที่บุคคลได้รับการขัดเกลาเพื่อเป็นส่งหนึ่งของสังคม ได้แก่ ความเป็นเจ้าของ ความเข้มข้นของการระบุอัตลักษณ์หรือความเป็นตัวตน และการรับรู้ในความภาคภูมิใจในกลุ่มของตน (Friedkin 2004) ในขณะที่มิติเชิงโครงสร้างของ ความยึดเหนี่ยวทางสังคมมักเกี่ยวข้องกับ ประเด็นความร่วมมือกันของกลุ่มต่างๆ ในลักษณะเป็นเครือข่ายทางสังคม (social networks) (Moody and White 2003)

ดังนั้น Friedkin (2004) เห็นว่า ในการวิเคราะห์ความยึดเหนี่ยวทางสังคมให้มีพลังนั้นควรสำรวจทั้งสองระดับคือทั้งระดับปัจเจก ได้แก่ การปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคล และระดับโครงสร้าง ได้แก่ การเงื่อนไขเชิงโครงสร้างต่างๆ ที่รายรอบประสบการณ์ของผู้คน

การดำรงอยู่ร่วมกันและความยึดเหนี่ยวทางสังคมนำสู่การสร้างสันติภาพได้อย่างไร

จากงานการศึกษาพบว่า ความยึดเหนี่ยวทางสังคมได้ก่อให้เกิดความร่วมมือ และการแบ่งปันซึ่งกันและกันในชุมชน จึงช่วยลดความขัดแย้งในด้านการจัดสรรทรัพยากร ความไม่เท่าเทียมในสังคม จึงช่วยลดความกดดัน ความขัดแย้งที่รุนแรงและนำสู่การสร้างสันติภาพในชุมชน (Osberg 2003; Lavis and Stoddart 2003; Stanley 2003) ดังนั้น ความยึดเหนี่ยวทางสังคมสามารถช่วยให้เกิดสันติภาพในเชิงบวกและเชิงลบ ตามความหมายของ Johan Galtung (1969)

นอกจากนั้น ความยึดเหนี่ยวทางสังคมยังช่วยให้สมาชิกในกลุ่มต่างๆ ลดความเป็นตัวตนของตนลงไป และมีความรู้สึกกร่วมเป็นชนกลุ่มเดียวกันกับกลุ่มอื่นๆ มากกว่าที่จะมองแบบเป็นอื่นหรือแยก

ตนออกไป โดยสรุป ความยึดเหนี่ยวทางสังคมมักถูกมองว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของการสังคมแห่งสันติสุข ดังนั้น เพื่อที่จะเลี้ยงนำสู่ความขัดแย้งใหม่ๆ และให้เกิดความยึดเหนี่ยวทางสังคมขึ้นในชุมชน จึงจำเป็นต้องมีการหลอมรวมให้กลุ่มต่างๆ ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ที่ใหญ่ขึ้นที่เป็นของส่วนรวมทั้งหมด บนพื้นฐานของการกระจายความเท่าเทียมของทรัพยากรและอำนาจอย่างเป็นธรรม

Mary B. Anderson and Marshall Wallace (2013) ได้วิเคราะห์ประสบการณ์กรณีตัวอย่าง 13 ชุมชนที่ไม่มีการทำสงครามและความขัดแย้งที่รุนแรง เพื่อบทเรียนในการป้องกันความขัดแย้งที่รุนแรงทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับนานาชาติ จากการศึกษาพบว่า ชุมชนที่ไม่เกิดสงคราม หรือความขัดแย้งรุนแรงและดำรงอยู่ร่วมกันเป็นอย่างดีนั้น จะมีคุณลักษณะที่เป็นต้นทุนและเกื้อหนุนกันและกัน 6 ประการ ได้แก่

1. มีการตัดสินใจในระดับชุมชนร่วมกันที่จะไม่ใช้ความรุนแรงหรือสงครามในแก้ไขปัญหา
2. เลือกอัตลักษณ์บางอย่างที่เป็นที่รู้จักที่มีร่วมกันมานานที่โดยไม่ใช้ความรุนแรงหรือสงคราม
3. ดำรงรักษาวิถีชีวิตประจำวันให้เป็นปกติให้มากที่สุดโดยผ่านการให้บริการและสนับสนุน

กิจกรรมทางเศรษฐกิจ

4. สนับสนุนความยึดเหนี่ยวและการดำรงอยู่ร่วมกันภายในชุมชนโดยผ่านจรรยาบรรณบางอย่างในการแก้ไขความขัดแย้งในชุมชน

5. การบรรลุความมั่นคงปลอดภัยโดยผ่านการพูดคุยกับพวกนักสู้ทั้งหลาย

6. มีการเฉลิมฉลองร่วมกันในงานเทศกาล วันหยุด และการเล่นกีฬา ฯลฯ เป็นต้น

จากการศึกษาวิจัยของข้าหลวงใหญ่ผู้ลี้ภัยแห่งสหประชาชาติ (UNHCR) ในพื้นที่ความขัดแย้ง ประเทศวันดา และบอสเนีย) ได้มีแนวทางการทำงานโดยใช้แนวคิด “การดำรงอยู่ร่วมกัน” ดังนี้ (Babbitt, Eileen et.al. 2002)

- 1) เน้นการทำงานในชุมชนระดับรากหญ้าด้วยตระหนักกว่าการที่จะเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ของ
ผู้คนจำเป็นที่จะต้องเป็นการริเริ่มจากผู้คนในชุมชนระดับรากหญ้า ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงจากข้างบน
- 2) ต้องพยายามหาทางสร้างเงื่อนไขให้ผู้คนที่แตกต่างหลากหลายในชุมชนนั้นได้มีโอกาสมาพบปะ
กันโดยผ่านการทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน จะช่วยเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน
- 3) กิจกรรมที่มีพลังในการช่วยดึงผู้คนในชุมชนมารวมกันคือ กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ช่วย
เสริมสร้างรายได้ โดยจะช่วยให้ผู้คนในชุมชนที่มีอัตลักษณ์แตกต่างมาร่วมมือกัน ถึงแม้ว่าในช่วงแรก
พวกเขาอาจไม่อยากร่วมกัน แต่พวกเขาก็อยากจะมีรายได้ที่เพิ่มขึ้น และหากพวกเขาได้เริ่มทำงาน
ด้วยกันแล้วก็จะค่อยเริ่มเกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันบนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกัน
- 4) การดำรงอยู่ร่วมกันต้องมีการผสมรวมกันโดยกลุ่มที่มีอัตลักษณ์ที่หลากหลายมากกว่าที่จะอยู่
เพียงคนที่เป็นกลุ่มพวกเดียว ดังนั้น หากเราต้องการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มที่แตกแยกกัน ก็
ต้องสร้างกิจกรรมที่จะครอบคลุมทุกกลุ่มในชุมชนซึ่งจะช่วยให้คนต่างอัตลักษณ์และพื้นฐานกันได้มี
โอกาสร่วมปฏิสัมพันธ์กัน นอกเหนือจากกิจกรรมที่สำคัญคือ เรื่องรายได้แล้ว ยังมีกิจกรรมสำคัญอื่นๆ
ที่จะรวมคนเข้าด้วยกัน ได้แก่ การกีฬา หรือวิถีวัฒนธรรมพื้นบ้านอื่นๆ เพื่อให้คนได้มีความสุขร่วมกัน

ปัจจัยความสำเร็จในการสร้างสันติภาพในระดับชุมชนท้องถิ่น ประการแรก เป็นกระบวนการ
สร้างสันติภาพโดยรวมคนทุกฝ่ายในชุมชนเข้ามีส่วนร่วม ไม่ว่า ผู้หญิง เยาวชน หรือนักธุรกิจท้องถิ่น
ตลอดจนผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน ประการที่สอง เป็นกระบวนการที่ท้องถิ่นเป็นเจ้าของ ใช้วิธีการอันเป็นภูมิ
ปัญญาของท้องถิ่น ระดมทรัพยากรด้วยความร่วมมือของคนในชุมชนอันก่อให้เกิดความภาคภูมิใจใน

ตนเอง ประการที่สาม ความซับซ้อนของความขัดแย้งและการมีผู้เกี่ยวข้องที่หลากหลายบน
ผลประโยชน์ที่หลากหลายต่างได้รับการพูดถึง และกระบวนการจัดการความขัดแย้งจึงค่อยเป็นค่อยไป
แบบไม่ต้องรีบเร่งเพื่อจัดการกับความซับซ้อนของปัญหา และประการสุดท้าย เกิดความร่วมมือเชิง
สร้างสรรค์ระหว่างเจ้าหน้าที่กับชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเพื่อรับผิดชอบร่วมกันในการช่วยกันรักษา
ความสงบเรียบร้อยในชุมชน

เมื่อคนทั่วไปได้ยินคำว่า สังคมพหุลักษณะ มักเข้าใจไปในมิติความสัมพันธ์เชิงศีลธรรม (moral
relativism) ในความหมายที่ว่าเป็นการหลอมรวมคนทุกศาสนาทุกความเชื่อให้กลายเป็นหนึ่ง
เดียวกัน อย่างไรก็ตาม Diana Eck (2001) ได้จุดประกายให้คิดอย่างลุ่มลึกมากขึ้นเกี่ยวกับพหุนิยมทาง
ศาสนา (religious pluralism) โดยเธอเห็นว่าความเป็นพหุนิยมนั้นจะต้องประกอบด้วยลักษณะสำคัญ 3
ประการได้แก่

- 1) ความเป็นพหุนิยม (pluralism) ไม่ได้มีความหมายเช่นเดียวกันกับความหลากหลาย
(diversity) คือ ในชุมชนหนึ่ง ๆ อาจประกอบด้วยผู้คนหลากหลายศาสนาและหลากหลายชาติพันธุ์มา
รวมอยู่ในชุมชนเดียวกัน แต่หากความสัมพันธ์ของผู้คนเหล่านั้นเป็นไปในลักษณะต่างคนต่างอยู่ไม่มี
ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันความเป็นสังคมพหุนิยมย่อมไม่เกิดขึ้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งความเป็นสังคม
พหุนิยมไม่ใช่และไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยปราศจากการมีส่วนร่วมต่อกันและกัน
- 2) เป้าหมายของความความเป็นพหุนิยมไม่ใช่เพียงการรู้จักอดทนอดกลั้นต่อผู้ที่ต่างจาก
เรา แต่ต่างมีความพยายามที่จะเข้าใจผู้อื่นที่มีความแตกต่างจากตน เพราะการที่เรายอมอดทนอดกลั้น
ต่อผู้อื่นอาจเป็นไปในลักษณะการไม่ใส่ใจใยดีและยังคงรักษาความไม่รู้จักผู้อื่นอยู่ตลอดไป ถึงแม้ว่าการ
อยู่แบบต่างคนต่างอยู่นี้ อาจไม่เกิดความขัดแย้งใดๆ ขึ้นในชุมชน แต่ก็ถือว่าชุมชนสังคมนั้นๆ ไม่มีความ
เป็นพหุนิยมอย่างแท้จริง
- 3) พหุนิยมไม่ได้มีความหมายเช่นเดียวกันกับสัมพัทธนิยม (relativism) ที่เน้นการละเลย
ความแตกต่างทุกอย่างที่มีต่อกันแล้วยอมรับความเป็นอื่นทั้งหมด หากความเป็นพหุนิยมที่แท้จริงนั้น

คือ การยืนยันในอัตลักษณ์ความเป็นตัวตนของตนเองและในขณะเดียวกันก็เคารพในความแตกต่าง
ของอัตลักษณ์ผู้อื่นที่แตกต่างจากตน

กรอบคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ต้องการเติมเต็มสิ่งที่ขาดหายไปจากการศึกษาชาติพันธุ์ คือ มิติการดำรงอยู่
ร่วมกันของความหลากหลายทางด้านศาสนาและทางชาติพันธุ์ โดยต้องการทำความเข้าใจปฏิบัติการ
สร้างสันติภาพในชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชนว่า พวกเขาเหล่านั้นมีการปรับตัว จัดการ ต่อบริการ และ
ดำรงอยู่อย่างไรในท่ามกลางความหลากหลายทางศาสนาและชาติพันธุ์ เพื่อชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนใน
การทำความเข้าใจเงื่อนไขหรือข้อจำกัดของสังคมพหุลักษณ์ (pluralistic society) ว่า มิติสำคัญของ
สังคมพหุลักษณ์นั้น ไม่ใช่เป็นเพียงสังคมที่มีความหลากหลายทางศาสนาหรือชาติพันธุ์หรือมีความอด
กลืนต่อกัน โดยต่างคนต่างอยู่โดยไม่แยแสซึ่งกันและกัน หากแต่เป็นสังคมที่ปรารถนาจะเข้าใจต่อผู้อื่น
มีความเคารพในความหลากหลาย ตลอดจนมีความกระตือรือร้นที่จะมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นที่มีความความ
แตกต่างไปจากตน

ดังนั้น แนวคิดสำคัญที่ใช้เป็นกรอบในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ นอกเหนือจากแนวคิดเกี่ยวกับ ความ
เป็นพหุนิยม (pluralism) แล้ว ยังใช้แนวคิด การดำรงอยู่ร่วมกัน (coexistence) และความยึดเหนี่ยวทาง
สังคม (social cohesion) เพื่อทำความเข้าใจปฏิบัติการสร้างสันติภาพในชีวิตประจำวันของชุมชนมุสลิม
ในภาคเหนือ และพลวัตของความสัมพันธ์กับคนต่างศาสนาในชุมชน โดยผู้วิจัยเชื่อว่าหากงานศึกษานี้
จะสามารถชี้และแสดงให้เห็นถึงร่องรอยของการก้าวข้ามพรมแดนทางศาสนาระหว่างมุสลิมกับกลุ่ม
ชาติพันธุ์ต่างๆ ย่อมจะเป็นประโยชน์ในการสร้างพื้นที่แห่งความหวังสู่ความเข้าใจแก่สังคมในวงกว้างถึง
แนวทางการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติในท่ามกลางความแตกต่างของสังคมพหุลักษณ์ทางศาสนาชาติ
พันธุ์

บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การสร้างสันติภาพในสังคมพหุลักษณะทางศาสนาชาติพันธุ์: กรณีศึกษาชุมชนมุสลิมในภาคเหนือของประเทศไทย ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

วิธีการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยาด้วยการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในวิถีชีวิตการปฏิบัติในชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชนมุสลิมในภาคเหนือ 2 ชุมชน โดยมีลำดับของการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ดังนี้

ในระยะแรก 6 เดือนแรกของการศึกษา ผู้วิจัยทำการศึกษาข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดและผลการศึกษาวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับความขัดแย้งและการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งของสังคมพหุลักษณะในที่ต่างๆ ที่มีกลุ่มศาสนาชาติพันธุ์ต่างๆ อยู่ด้วยกันอย่างหลากหลาย เพื่อทำความเข้าใจปัจจัยเงื่อนไขของความขัดแย้งและแนวทางการสร้างสันติภาพในสังคมต่างๆ ดังกล่าวนอกจากนั้น ผู้วิจัยจะสำรวจถึงแนวคิดหลักการของศาสนาอิสลามที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติรวมถึงจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี

ในระยะ 12 เดือนต่อมา ผู้วิจัยและนักวิจัยผู้ช่วยจะลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามในชุมชนมุสลิม 2 พื้นที่ ที่มีลักษณะของชุมชนเป็นพื้นที่ที่ตั้งอยู่ใกล้แนวชายแดนไทย-พม่า โดยมีผู้คนอยู่ร่วมกันหลากหลายศาสนาและชาติพันธุ์ โดยผู้วิจัยและรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลายได้แก่

ประการแรก ทำการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกลุ่มผู้นำศาสนาและผู้นำชุมชนของทุกศาสนาในพื้นที่ทั้งสองแห่ง เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและพัฒนาการของชุมชน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในมิติต่างๆ ของผู้คนในชุมชน และกับโลกภายนอกชุมชน ลักษณะและเงื่อนไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน

ระหว่างกลุ่มต่างๆ และแนวทางการจัดการขัดแย้งเพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่ได้อย่างสันติในท่ามกลางความหลากหลายของผู้คน

ประการที่สอง ทำการสัมภาษณ์กลุ่มครูสอนศาสนา และผู้มีบทบาททางด้านกิจกรรมทางศาสนาตลอดจนศาสนิกต่างๆ ในชุมชน เพื่อนำสู่เข้าใจกระบวนการขัดเกลาและการตอกย้ำถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของศาสนิกต่างๆ ที่มีความซับซ้อนของปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้คนในชุมชนในการที่จะการดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติหรือนำสู่ความขัดแย้ง

ประการที่สาม ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยจะเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของศาสนิกต่างๆ ในชุมชนเพื่อสังเกตและเข้าใจปฏิบัติการจริงในชีวิตประจำวันของศาสนิกต่างๆ

และในระยะแรก 6 เดือนสุดท้าย ผู้วิจัยได้ทำการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดทั้งจากการทบทวนวรรณกรรม และการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามเพื่อตอบคำถามการวิจัยและนำสู่ความเข้าใจถึงความซับซ้อนของการอยู่ร่วมกันระหว่างศาสนิกและชาติพันธุ์ต่างๆ อย่างหลากหลายว่าประกอบด้วยเงื่อนไขอย่างไร มีปฏิบัติการในชีวิตประจำวันอย่างไร รวมถึงแนวทางการส่งเสริมจากองค์กรอื่นๆ ใดๆ เพื่อให้ชุมชนที่ดำรงอยู่ท่ามกลางความหลากหลายจะสามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

พื้นที่ที่ศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ได้เลือกศึกษาชุมชนมุสลิมใน 2 พื้นที่ของภาคเหนือที่อาศัยอยู่ร่วมกันกับผู้คนหลากหลายศาสนาและชาติพันธุ์ คือ ชุมชนมุสลิมบ้านยาง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ และชุมชนมุสลิม อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

หน่วยการวิเคราะห์

หน่วยวิเคราะห์ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาในระดับชุมชน โดยมุ่งเน้นการสำรวจและพิจารณาถึงปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของชาวมุสลิมที่มีการปฏิสัมพันธ์กับคนต่างศาสนาในชุมชน

การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการนำข้อมูลที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม การสัมภาษณ์ การสังเกต และการมีส่วนร่วมในชุมชนมาจำแนกและจัดกลุ่มข้อมูลเพื่อวิเคราะห์ให้เห็นถึงเงื่อนไขของความการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติของคนในชุมชนที่อยู่กันอย่างหลากหลาย โดยพยายามสะท้อนข้อมูลและมุมมองจากคนในที่ถูกศึกษาในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในชุมชน

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย:

การสร้างสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรมทางศาสนาชาติพันธุ์

“สันติภาพเป็นของขวัญจากพระเจ้าเป็นเจ้า แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นงานที่จะต้องช่วยกันสร้างอยู่ตลอดเวลา สันติภาพเป็นผลจากระบวนการชำระล้าง และการยกระดับทางวัฒนธรรม คีลธรรม และจิตวิญญาณของผู้คนแต่ละคน เป็นกระบวนการเคารพอย่างเต็มเปี่ยมในเกียรติศักดิ์ศรีของความ เป็นมนุษย์” (Pope Benedict XVI)²

ในบทนี้จะนำเสนอผลการศึกษาในประเด็นต่อไปนี้

- 1) ศึกษาบทบาทงานที่ว่าด้วยอิสลามกับการสร้างสันติภาพ เพื่อเข้าใจถึงเนื้อหาในเชิงหลักการคำสอนของศาสนาอิสลามอันจะเป็นแหล่งพื้นฐานในการนำทางสู่การสร้างเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์เชิงบวกในการอยู่ร่วมกันของผู้คนในชุมชน
- 2) บริบทของข้อมูลพื้นที่ที่ศึกษาในชุมชนมุสลิม 2 ชุมชนในภาคเหนือ เพื่อเข้าใจถึงประวัติความเป็นมาและบริบทของพื้นที่ที่ศึกษา
- 3) ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของสร้างสันติภาพในชุมชนมุสลิมเพื่อเข้าใจถึงการปรับแนวคิด การปรับตัว ตลอดจนข้อจำกัดต่างๆ ในความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนเพื่อก้าวข้ามความต่างทางศาสนา และแสวงหาความร่วมมือระหว่างกัน

² ใน World Day of Peace, January 1, 2011.

4.1 ศึกษาบททบทวนงานว่าด้วยอิสลามกับการสร้างสันติภาพ

ในบทความหนึ่ง Mohammed Abu-Nimer บอกว่าถ้าคุณเข้าห้องสมุดคองเกรส ซึ่งเป็นห้องสมุดที่ใหญ่ที่สุดของอเมริกา คุณค้นหาคำว่า ‘Islam’ กับ ‘Violence’ หรือ ‘อิสลาม’ กับ ‘ความรุนแรง’ ผลลัพธ์จะออกมามหาศาลเป็นหมื่นเป็นแสน แต่ถ้าคลิกคำว่า ‘อิสลาม’ กับ ‘สันติภาพ’ หรือ ‘อิสลาม’ กับ ‘สันติวิธี’ คุณจะพบว่าเนื้อหาที่พบเจอนั้นมีอยู่น้อยมาก

ดังนั้น ในเบื้องต้นของการศึกษาในครั้งนี้ จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องทำการตรวจสอบบททบทวน และกลับมาทำความเข้าใจว่าอะไรคือแก่นแท้ของศาสนาอิสลาม โดยเริ่มจากมายาคติ อิสลามกับความรุนแรง และอิสลามการสร้างสันติภาพและสันติวิธี

อิสลามกับความรุนแรง

แน่นอนอิสลามถูกครอบงำด้วยมายาคติ และใช้ความคิดเกี่ยวกับ ‘Holy War’ ที่แปลว่า ‘สงครามศักดิ์สิทธิ์’ ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว คำว่า “Holy” ไม่ได้มาจากคำสอนของศาสนาอิสลาม เพราะอิสลามไม่เคยสอนว่า “ญิฮาด” หมายถึงสงครามศักดิ์สิทธิ์ แต่แน่นอนว่าในคำสอนอิสลามอนุโลมหรืออนุญาต หากมุสลิมไม่มีทางเลือกอื่นในกรณีที่ถูกรุกราน ถูกก้ำกั้ว ถูก ทำลาย ก็สามารถที่จะปกป้องตัวเองได้ในขอบเขตที่เหมาะสม แต่ห้ามใช้สงครามในการรุกราน และ ขอบเขตของสงครามในอิสลามระบุว่า การใช้กำลังเมื่อเราถูกกระทำเท่านั้นเพื่อเป็นการป้องกันตัว แต่ ถึงแม้มีการใช้ความรุนแรงในยามทำสงครามก็ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานควบคู่ไปกับหลักจริยธรรมต่างๆ ที่ตามมามากมาย ได้แก่ การห้ามทำร้ายเด็ก สตรี ผู้เจ็บป่วย ผู้สูงอายุ รวมทั้งบุคคลที่อยู่ในสมณเพศคือนักพรต นักบวช ตลอดจนห้ามทำลายศาสนสถานของศาสนิกอื่น และห้ามทำลายศพ เป็นต้นและประการสำคัญความหมายของคำว่า “ญิฮาด” ที่ดีเลิศในทัศนะอิสลามนั้น คือ การเอาชนะอารมณ์ใฝ่ต่ำของตนเอง

และบางครั้งท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ยังเคยกล่าวอีกว่า “ญิฮาดที่ดีที่สุด คือ การพูดความจริงต่อหน้าผู้ปกครองที่อธรรม”

พระผู้เป็นเจ้า คือ อัลลอฮ์ (ซ.บ) ได้สร้างมนุษย์ สร้างโลก สร้างสังคม เพราะต้องการสถาปนาคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพระองค์ คือ “สันติ” หรือ “อัล-สลาม” ท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล) ถึงกับกล่าวว่า “ฉันคือศัตรูของใครก็ตามที่ทำให้คนไม่ใช่มุสลิมได้รับบาดเจ็บ และหากฉันเป็นศัตรูกับผู้ใดแล้ว แน่แน่นอนฉันจะไปยืนยันต่อพระผู้เป็นเจ้าในวันตัดสิน”

ครั้งหนึ่ง คอลิด บิน วาลิด ผู้เป็นนักรบผู้ยิ่งใหญ่ในยุคของท่านศาสดา ได้ออกไปสู้รบกับเผ่าบานีญะซีมะห์ที่มารุกรานมุสลิม ทหารของคอลิดได้ไปสังหารทหารของศัตรูคนหนึ่งลงต่อหน้าคนรักของเขา ปรากฏว่าเมื่อทหารคนนั้นถูกฆ่าต่อหน้าภรรยา ต่อหน้าคนรัก ผู้หญิงคนรักได้โหมตัวไปประคองด้วยความโศกเศร้าเสียใจ จนกระทั่งกระอักเลือดตายในอ้อมกอดของเธอ จนในที่สุดหญิงคนนั้นก็ตายไปด้วยความบีบคั้นในหัวใจของเธอ และเมื่อมีการนำเรื่องราวดังกล่าวมาเล่าให้ท่านศาสดาท่านรู้สึกเสียใจเป็นอย่างมากจนน้ำตาไหล และท่านศาสดาได้ถามบรรดาสหายทั้งหลายของท่านว่า “ในหมู่พวกเจ้านั้นไม่มีผู้ที่มีความเมตตาเลยหรือ ท่านปล่อยให้เหตุการณ์อย่างนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร” และท่านศาสดายังเคยกล่าวไว้ว่า “ใครก็ตามไม่มีความเมตตาต่อผู้อื่น คนนั้นจะไม่ได้รับความเมตตาจากพระผู้เป็นเจ้า”

ศาสนาอิสลามไม่เคยสอนในเรื่องการซอมทรมาน ในกรณีของซุเฮร บิน อะมีร์ ในสงครามบาดัร ซุเฮรเป็นศัตรูตัวฉกาจที่ตามทำร้ายทำลายล้างท่านศาสดามาโดยตลอด และวาจาของเขาก็ก้าวร้าว วันหนึ่งซุเฮรถูกจับตัวได้ ท่านอุมัร อิบนิ คอตตอบ ได้บอกท่านศาสดา (ซ.ล) ว่า “ฉันจะไม่ขออะไรมาก ขอแค่ถอนฟันของซุเฮรสักสองซี่” แต่ท่านศาสดาสั่งห้ามการกระทำดังกล่าว ท่านกล่าวว่า “ฉันจะปล่อยให้ท่านทำอย่างนั้นไม่ได้ เพราะหากท่านทำอย่างนั้น ฉันจะถูกลงโทษจากพระผู้เป็นเจ้า”

อิสลามยังสอนเรื่องราวเกี่ยวกับการให้เกียรติกับศพ มีทหารสมัยของท่านอะบูบักร์ ได้ตัดหัวของทหารฝ่ายศัตรู ตอนนั้นพวกเขาสู้รบกับเปอร์เซียและโรมัน ทหารของท่านตัดหัวมาฝาก ท่านอะบูบักร์ แต่ท่านบอกว่าทำอย่างนี้ได้อย่างไร ทำร้ายแม้กระทั่งคนที่ได้ตายไปแล้ว ท่านอะบูบักร์บอกว่าอิสลามห้ามทำเช่นนี้ และเราจะต้องให้เกียรติกับศพไม่ว่าเขาจะเป็นใครก็ตาม

เมื่อครั้งที่ท่านศาสดาไปเห็นสภาพศพของท่านฮัมซะฮ์ (ลุงของท่าน) ในสนามรบ ท่านเสียใจเป็นอย่างมากที่ศพของลุงท่านถูกทำร้าย ดับไต้ไล่ฟงถูกควัก ถูกตัดหู ตัดจมูก ท่านศาสดาเสียใจอย่างมาก เสียใจจนกระทั่งหลุดปากว่า ‘ถ้าวันใดที่ฉันชนะชาวมักกะฮ์ ฉันจะขอเอาคืนสักสามสิบคน’ หลังจากที่ท่านศาสดากล่าวออกมาเช่นนี้ ได้มีโองการจากพระผู้เป็นเจ้าลงมาทันทันที่ว่า “หากพวกเจ้าจะลงโทษฝ่ายศัตรูพวกเจ้าก็กระทำเขากลับได้ แต่หากพวกเจ้าจงอดทน แน่แน่นอนเป็นการดียิ่ง สำหรับบรรดาผู้ที่อดทน” (ซูเราะฮ์ที่ 16 อายะฮ์ที่ 126) ในที่สุดท่านก็ได้ให้อภัยกับชาวมักกะฮ์ และในวันที่ท่านเข้าไปในเมืองมักกะฮ์ ท่านถามว่าใครไปทำร้ายท่านฮัมซะฮ์อย่างโหดร้าย ชาวมักกะฮ์จึงถามท่านว่า “ท่านจะมาทำการล้างแค้นกระนั้นหรือ” ท่านศาสดาจึงบอกว่า “วันนี้ไม่มีการล้างแค้น วันนี้คือ วันแห่งการให้อภัย” แม้แต่ในระหว่างที่ท่านอยู่เมืองมะดีนะฮ์ ชาวมักกะฮ์ซึ่งเป็นศัตรู ตามล่าท่านอยู่ตลอดเวลา เกิดภาวะอดอยาก แล้ง พืชผลไม่ออก ท่านศาสดากลับส่งทองจากมาดีนะฮ์ไปให้คนที่มักกะฮ์เพื่อที่จะไปซื้อเสบียงอาหาร ต่างๆ ที่จะมาเลี้ยงชาวมักกะฮ์ นั่นคือสิ่งที่ท่านนบีได้ทำเป็นแบบอย่างให้มุสลิมต้องดำเนินตาม

กรอบแนวคิดเกี่ยวกับอิสลามกับการสร้างสันติภาพ

บทความนี้พยายามมุ่งทบทวนแนวคิดทฤษฎี ตลอดจนคำสอนเชิงคุณค่าของศาสนาอิสลามเกี่ยวกับสันติวิธีและการสร้างสันติภาพในวิถีอิสลาม

Mohammed Abu-Nimer³ (2003; 2008) ได้สังเคราะห์งานเขียนเกี่ยวกับความรุนแรง สันติวิธี และการสร้างสันติภาพในทัศนะอิสลามไว้อย่างค่อนข้างสมบูรณ์ โดยทำการศึกษาจากนักวิชาการทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม และได้สรุปเป็นกรอบคิดทฤษฎีเกี่ยวกับสันติวิธีและหลักการสร้างสันติภาพในมุมมองของศาสนาอิสลาม⁴

แนวทางการศึกษาสันติวิธี การสร้างสันติภาพ และการจัดการความขัดแย้งในวิถีอิสลาม

ก่อนที่จะนำเสนอหลักการพื้นฐานของอิสลามที่เชื่อมโยงกับการจัดการความขัดแย้งและแนวทางสันติวิธี จำเป็นที่เราจะต้องทำความเข้าใจลักษณะเฉพาะและนิยามความหมายของสันติวิธี และการสร้างสันติภาพในทัศนะอิสลาม รวมทั้งสมมุติฐานที่อธิบายโดยนักวิชาการและนักปฏิบัติการสันติวิธีทั้งหลาย คือ

ประการแรก ต้องเข้าใจอย่างชัดเจนถึงศักยภาพของศาสนาอิสลามว่าอุดมด้วยเมล็ดพันธุ์มากมายในการจัดการความขัดแย้งทางสังคมและทางการเมืองได้อย่างสันติ ในคัมภีร์และคำสอนของศาสนา ตลอดจนจริยวัตรของท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ในยุคต้นของอิสลามเป็นแหล่งบรรจุคุณค่า ความเชื่อ และยุทธวิธีมากมายในการสนับสนุนการแก้ไขความขัดแย้งด้วยวิถีทางตามแนวสันติวิธี และมีอิทธิพล

³ เป็นศาสตราจารย์ประจำโครงการการแก้ไขความขัดแย้งและการสร้างสันติภาพนานาชาติ และเป็นผู้อำนวยการสถาบันการสร้างสันติภาพและการพัฒนา ที่ American University ประเทศสหรัฐอเมริกา ท่านเป็นผู้มีประสบการณ์จัดการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อแก้ไขความขัดแย้งและการเสวนาระหว่างศาสนาในพื้นที่ความขัดแย้งต่างๆ ในหลายประเทศทั่วโลก เช่น ปาเลสไตน์ อิสราเอล อียิปต์ ไอร์แลนด์เหนือ ศรีลังกา และมิดาเนาในฟิลิปปินส์ เป็นต้น ท่านได้เขียนหนังสือ *Nonviolence and Peace Building in Islam: Theory and Practice* (2003); *Dialogue, Conflict Resolution, and Change: Arab-Jewish Encounters in Israel* (1999) เป็นบรรณาธิการร่วมหนังสือ *Unity In Diversity: Interfaith Dialogue in the Middle East* (2007) และเป็นบรรณาธิการก่อตั้งวารสาร *Journal of Peacebuilding and Development*

⁴ นอกเหนือจากงานของ Abu-Nimer ในการทบทวนอิสลามกับสันติวิธีแล้ว ยังมีงานสำคัญใหม่ๆ ที่ชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการทางด้านการศึกษาอิสลามกับสันติวิธีที่ได้ขยายขอบเขตไปอย่างกว้างขวางได้แก่งานของ Huda (2010); Pal (2011)

ทางอุดมการณ์ความคิดเป็นแบบอย่างให้มุสลิมได้ยึดถือดำเนินต่อมาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลา

ยาวนานดังมีตัวอย่างสันติวิธีในวิถีอิสลามอันเป็นที่ประจักษ์ชัดมากมายในหลายๆ สังคม

ประการที่สอง การทำความเข้าใจสันติวิธีในวิถีอิสลาม นักวิชาการและนักปฏิบัติการสันติภาพมุสลิม

จำเป็นต้องทบทวนและประเมินความเข้าใจอิสลามในท่ามกลางบริบทของความหลากหลายในช่วง

ประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้องตระหนักว่าในคำสอนของอิสลามนั้นมีการตีความอย่างแตกต่าง

หลากหลายในหมู่นักวิชาการมุสลิมตามแต่ละประเทศ วัฒนธรรมและสำนักคิด

ดังนั้น ความรู้และการตีความไม่ควรถูกมองว่าเป็นเพียงความเข้าใจของกลุ่มชนชั้นนำกลุ่มเล็กๆ ซึ่งไม่ได้สลักสำคัญแต่ประการใด หากการตีความและแบบแผนทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับการสร้างสันติภาพและสันติวิธีเหล่านั้นย่อมมีความสำคัญในการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องและเข้าถึงความหมายของอิสลามอย่างแท้จริง

ประการที่สาม มีมุสลิมจำนวนมากยังขาดความเข้าใจในความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม รวมทั้งการ

เข้าถึงความความหมายที่เกี่ยวข้องกับการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งโดยสันติวิธีผ่านคุณค่าคำสอน

เกี่ยวกับสันติภาพ นักวิจัยส่วนใหญ่ในปัจจุบันที่สนใจประเด็นอิสลามกับความขัดแย้งไม่เพียงแต่เป็น

พวกนักบูรพคดีศึกษา หรือแม้แต่ นักวิชาการมุสลิมเองก็มุ่งเป้าการศึกษาไปที่ สงคราม ความรุนแรง

อำนาจ และระบบการเมืองหรือกฎหมาย มุมมองเหล่านี้ ทำให้แนวการศึกษาอิสลามออกมาในด้านลบ

โดยเฉพาะในหมู่นักวิชาการจากโลกตะวันตก

ประการที่สี่ ถึงแม้ว่าอิสลามมีคำสอนและการปฏิบัติอันหลากหลายเกี่ยวกับความขัดแย้งและการสร้าง

สันติภาพ แต่คำสอนที่ถูกนำไปใช้จริงนั้นย่อมขึ้นกับความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ความ

ขัดแย้ง เช่น เป็นความขัดแย้งในระดับใด ระดับบุคคล ครอบครัว หรือชุมชน เป็นความขัดแย้งระหว่าง

มุสลิมด้วยกันหรือกับคนที่ไม่ใช่มุสลิม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม คำสอนอิสลามได้เป็นแหล่งคุณค่าของการสร้างสันติภาพและหากได้มีการประยุกต์ให้เป็นไปอย่างมีระบบและต่อเนื่องแล้วย่อมสามารถช่วยจัดการความขัดแย้งได้อย่างมีประสิทธิภาพในแทบทุกรูปแบบและทุกระดับ ดังเช่น คุณค่าเกี่ยวกับความยุติธรรม (*adl*) คุณธรรม ความดีงาม (*ihsan*), และการใช้วิทย์ปัญญา (*hikmah*) ล้วนเป็นคุณค่าสากลที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของกรอบคิดและยุทธวิธีในการสร้างสันติภาพ

การขยายการตระหนักรู้และข้อสมมุติฐานทั้ง 4 ประการข้างต้นในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสันติวิธีในวิถีอิสลามสามารถช่วยนักวิจัยที่สนใจทั้งผู้เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิมในการเพิ่มพูนความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดและการปฏิบัติของสันติวิธี การสร้างสันติภาพ กับประเพณีวัฒนธรรมและศาสนาอิสลาม นอกจากนั้น สิ่งสำคัญคือ การตระหนักดังกล่าวจะสามารถช่วยลดภาพลบของสังคมมุสลิมและศาสนาอิสลามทั้งในแวดวงสาธารณะโดยทั่วไปตลอดจนในแวดวงวิชาการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การช่วยจัดการเหมาวมเกี่ยวกับวิธีคิด ความเชื่อ และชีวิตความเป็นอยู่ตามวิถีอิสลาม และประการสุดท้าย การคำนึงถึงข้อสมมุติฐานเหล่านี้ จะช่วยให้ นักวิจัยก้าวพ้นการสรุปอย่างลวกๆ ในการศึกษาตีความในคำสอนของอิสลามในคัมภีร์อัล-กุรอาน และจากแบบอย่างคำสอนและการปฏิบัติของท่านนบี (อัล-หะดีษ) โดยไม่ได้คำนึงถึงบริบทแวดล้อมทั้งทางประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง ตลอดจนแรงกดดันทางวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อชีวิตผู้คนทั้งผู้เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม

บททวนแนวคิดด้านสันติภาพและสันติวิธีในวิถีอิสลาม

1. การศึกษาเกี่ยวกับสงครามและการญิฮาด

เป็นที่น่าเสียดายที่งานศึกษาในยุคปัจจุบันเกี่ยวกับสงครามและการญิฮาดได้พยายามสร้างสมมุติฐานว่าศาสนาอิสลามมีลักษณะเฉพาะที่เอื้อต่อการยอมรับในการทำสงครามและการใช้ความรุนแรงในการจัดการความขัดแย้ง นักวิชาการบางท่านในกลุ่มนี้ได้โต้แย้งว่า อิสลามเป็นศาสนาแห่ง

“สงคราม” และความรุนแรงเป็นหลักการพื้นฐานในประเพณีศาสนาอิสลาม นักวิชาการในกลุ่มนี้ทุกคน เห็นว่าการไม่ใช้ความรุนแรงหรือสันติวิธีนั้นเป็นแนวคิดที่ห่างไกลจากหลักคำสอนอิสลาม

นักวิชาการกลุ่มนี้มักสรุปอย่างเกินจริงและตกอยู่ในกับดักแนวคิดหลักการ “ญิฮาด” ในอิสลาม โดยอ้างว่าการญิฮาดด้วยการใช้ความรุนแรงเป็นวิธีการสำคัญสำหรับมุสลิมในการสถาปนาความแตกต่างทั้งภายในและภายนอก นักวิชาการรวมทั้งนักกำหนดนโยบายในกลุ่มนี้จึงติดกรอบการใช้มุมมองการญิฮาดในการอธิบายเติบโตของกลุ่มขบวนการมุสลิมที่นิยมความรุนแรงและมีทัศนคติว่าอิสลามเป็นศาสนาที่ให้ความชอบธรรมกับการใช้กำลังบังคับโดยรัฐบาลและขบวนการทางศาสนา

2. การศึกษาเกี่ยวกับสงครามและสันติภาพ⁵

นักวิชาการกลุ่มนี้ซึ่งอาจเรียกว่าคือ กลุ่ม “สงครามและสันติภาพ” จะมีมุมมองต่างไปจากกลุ่มญิฮาด โดยมีสมมุติฐานว่า ศาสนาอิสลามให้ความชอบธรรมต่อการใช้กำลังและความรุนแรงภายใต้บริบทที่จำกัดเท่านั้น ไม่สามารถใช้กำลังและความรุนแรงได้อย่างไร้ขอบเขต นักวิชาการกลุ่มนี้จึงได้เน้นไปที่เงื่อนไขและสภาพแวดล้อมที่อิสลามอนุญาตให้ใช้กำลังและความรุนแรงในการจัดการความขัดแย้งหรือเมื่อเผชิญหน้ากับผู้อื่น โดยนักวิชาการกลุ่มนี้อ้างอิงถึงคำสอนในคัมภีร์ อัล-กุรอ่านที่ว่า

“สำหรับบรรดาผู้ (ที่ถูกโจมตีนั้น) ได้รับอนุญาตให้ต่อสู้ได้ เพราะพวกเขาถูกข่มเหง

และแท้จริงอัลลอฮ์ทรงสามารถที่จะช่วยเหลือพวกเขาได้อย่างแน่นอน” อัล-

กุรอ่าน (22:39)

“และพวกเขาก็ต่อสู้ในทางของอัลลอฮ์ต่อบรรดาผู้ที่ทำร้ายพวกเขา และจงอย่า

รุกรานแท้จริง อัลลอฮ์ไม่ทรงชอบบรรดาผู้รุกราน” อัล-กุรอ่าน (2:190)

⁵ ดูตัวอย่างงานของ Yusuf Al-Qardawai ใน มัสลัน มาหามะ (2549)

นักวิชาการกลุ่มนี้จะให้ความสำคัญอย่างมากกับการต่อสู้เพื่อความยุติธรรม และการต่อสู้ด้วยสันติวิธีนั้นเป็นเพียงวิธีการเพื่อการบรรลุเป้าหมายสู่ความยุติธรรม ดังนั้น สันติวิธีจึงมีความสำคัญในลำดับรองลงมา

มีนักวิชาการหลายท่านในกลุ่มนี้พยายามตีความอย่างเป็นกลางในคำสอนของอิสลามเกี่ยวกับสงครามและสันติภาพ แต่ทุกคนต่างยึดในกรอบคิดเกี่ยวกับความมั่นคง สงครามและยุทธศาสตร์ศึกษา หรือจากมุมมองอิสลามศึกษาในยุคคลาสสิกแทนที่จะวางบนพื้นฐานทางสันติศึกษาจึงทำให้นักวิชาการกลุ่มนี้มองการต่อสู้โดยสันติวิธีและการไม่ใช้ความรุนแรงว่าเป็นสถานะของการยอมจำนนต่อศัตรูหรือฝ่ายตรงข้าม พวกเขาจึงให้คำนิยามสันติวิธีอย่างจำกัดและสรุปว่าอิสลามเป็นศาสนาที่ไม่สามารถต่อต้านการใช้ความรุนแรงได้

ในงานของ Hashimi and Sachedina สะท้อนถึงมุมมองของกลุ่มนี้ได้เป็นอย่างดี โดยชี้ให้เห็นถึงคำสอนสำคัญหลายประการในคัมภีร์อัล-กุรอาน ในการแก้ไขความขัดแย้ง ได้แก่

- (1) พื้นฐานทางธรรมชาติของมนุษย์นั้นเป็นผู้บริสุทธิ์ซึ่งปราศจากบาป
- (2) ธรรมชาติของมนุษย์ต่างมีเจตจำนงที่จะอยู่บนโลกนี้ด้วยสถานะแห่งความมีสันติและสมานฉันท์กับผู้อื่น ดังนั้น สันติภาพจึงไม่ใช่เป็นเพียงการไม่มีสงคราม หากแต่ยังรวมถึงการจัดความชั่วร้ายทั้งปวง ดังนั้น เป้าหมายของผู้เป็นเจ้าในการสร้างมนุษย์เป็นไปเพื่อความมีสันติสุข ไม่ใช่เพื่อใช้ความรุนแรง เช่นฆ่ากัน หรือทำสงคราม
- (3) อย่างไรก็ตาม ย่อมมีมนุษย์ที่หลงกระทำผิด ละเมิดธรรมชาติและขัดคำสั่งของผู้เป็นเจ้า
- (4) ศาสดาแต่ละท่านจึงเป็นผู้คอยตักเตือนผู้ละเมิดต่อผู้เป็นเจ้า
- (5) สถานะแห่งสันติจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์ยอมต่อเจตจำนงของผู้เป็นเจ้าและใช้ชีวิตตามกฎของพระองค์
- (6) เนื่องจากเป็นไปได้อย่างที่มนุษย์หรือสังคมใด ๆ จะทำตามหลักการอิสลามโดยสมบูรณ์ ดังนั้น มุสลิมจึงต้องเตรียมตัวอยู่เสมอที่จะต่อสู้เพื่อการรักษาความศรัทธาในอิสลาม

“และพวกเจ้าจงเตรียมไว้สำหรับ (ป้องกัน) พวกเขา สิ่งที่พวกเจ้าสามารถ อันได้แก่กำลัง
อย่างหนึ่งอย่างใด” (อัล-กุรอ่าน 8: 60)

“และบรรดาผู้ที่ปฏิเสธศรัทธานั้น บางส่วนของพวกเขาย่อมเป็นผู้ช่วยเหลืออีก
บางส่วน หากพวกเจ้าไม่ปฏิบัติในสิ่งนั้นแล้ว ความวุ่นวายและความเสียหาย
อันใหญ่หลวงก็จะเกิดขึ้นในแผ่นดิน” (อัล-กุรอ่าน 8: 73)

หลักการของอิสลามดังกล่าวนับเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการสร้างสันติภาพและการจัดการ
ความขัดแย้งโดยมองว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้นบริสุทธิ์และปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติและ
สมานฉันท์ แต่ขณะเดียวกัน ก็เห็นว่าความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต
มนุษย์ ดังนั้น ผู้ที่ปฏิเสธต่อผู้เป็นเจ้าและกดขี่ข่มเหงผู้อื่นย่อมต้องต่อสู้กับผู้ที่ยอมจำนนและศรัทธาต่อผู้
เป็นเจ้า และประการสุดท้าย เรียกร้องให้มุสลิมต้องแสดงการกระทำเพื่อปกป้องความศรัทธาในอิสลาม
ของตนเองหากถูกกดขี่จากศัตรู

Hashimi มีจุดยืนเช่นเดียวกับนักวิชาการอื่นๆ ที่มองว่าอิสลามไม่ใช่ศาสนาที่ต่อต้านการใช้ความ
รุนแรง หากอิสลามยอมรับการใช้ความรุนแรง การทำสงครามและการใช้กำลังภายใต้ข้อจำกัดของ
เงื่อนไขเฉพาะบางประการ อย่างไรก็ตาม ข้อโต้แย้งหลักของ Hashimi คือ แม้ว่าอิสลามจะอนุญาตให้ใช้
ความรุนแรงและกำลัง แต่ห้ามกระทำการก้าวร้าวและรุกรานผู้อื่น โดยเป้าหมายหลักคือ เพื่อการบรรลุ
สันติภาพโดยผ่านความยุติธรรมและการรักษาความศรัทธา นักวิชาการกลุ่มนี้เห็นพ้องต้องกันว่า การ
ปกป้องอิสลาม การสถาปนาความยุติธรรมและสันติภาพได้นั้นไม่อาจใช้วิธีสันติวิธีแต่เพียงลำพัง ดังนั้น
การใช้กำลังที่จำกัดหรืออย่างมีเงื่อนไขย่อมเป็นสิ่งจำเป็นควบคู่กันไป

อย่างไรก็ตาม แม้ว่านักวิชาการกลุ่มนี้จะมีจุดยืนที่ชัดเจนว่าการทำสงครามเป็นสิ่งที่อนุมัติเพื่อ
เป็นการปกป้องตนเองและรัฐ แต่ก็ยอมรับว่าอิสลามห้ามการทำสงครามเพื่อการรุกราน ขยายดินแดน

หรือเพื่อเป็นการอวดศักดิ์ดาเกียรติภูมิของตนเอง พวกเขาเสนอว่าการปฏิเสธการใช้ความรุนแรงโดยปราศจากเงื่อนไขนั้นเป็นการละเลยคำสอนของอิสลามที่ว่า

“การสู้รบนั้นได้ถูกกำหนดแก่พวกเจ้าแล้ว ทั้งๆ ที่มันเป็นที่ยิ่งใหญ่แก่พวกเจ้า และอาจเป็นไปได้ว่า การที่พวกเจ้าเกลียดสิ่งหนึ่งทั้งๆ ที่สิ่งนั้นเป็นสิ่งดีแก่พวกเจ้า และก็อาจเป็นไปได้ว่าการที่พวกเจ้าชอบสิ่งหนึ่ง ทั้ง ๆ ที่สิ่งนั้นเป็นสิ่งเลวร้ายแก่พวกเจ้าและอัลลอฮ์นั้นทรงรู้ดี แต่พวกเจ้าไม่รู้” (อัล-บะรออะฮ์ 2: 216)

โดยสรุป นักวิชาการกลุ่ม “สงครามและสันติภาพ” อาจถูกวิจารณ์ได้ว่าละเลยคำสอนส่วนที่เน้นถึงความศักดิ์สิทธิ์แห่งชีวิตมนุษย์ในทัศนะอิสลามแต่กลับหยิบยกบางตอนของคำสอนเพื่อสร้างความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรง ซึ่งการวิจารณ์เช่นนั้นเปรียบประหนึ่งเป็นการนิยามสันติวิธีในเชิงคับแคบว่าเป็นการต่อต้านต่อการใช้ความรุนแรง พวกเขาเห็นว่าการมองว่าอิสลามเป็นศาสนาที่ปฏิเสธการทำสงครามนั้นเป็นเรื่องความเข้าใจที่ผิด ดังนั้น จึงไม่ควรเน้นที่คำสอนของศาสนาอิสลามให้การสนับสนุนเกี่ยวกับการใช้สันติวิธีหรือไม่ แต่ควรต้องพิจารณาถึงคำถามที่ว่า การใช้สันติวิธี ที่ไหนเมื่อไหร่ และอย่างไร จึงจะช่วยให้มุสลิมได้รักษาความยุติธรรมในสังคม

อย่างไรก็ตาม มีตัวอย่างมากมายในประวัติศาสตร์อิสลามที่พิสูจน์ว่าการปฏิเสธการใช้ความรุนแรงโดยใช้วิถีแห่งสันติวิธีสามารถช่วยสร้างสันติภาพได้อย่างแท้จริงในอิสลาม ดังนำเสนอแนวคิดกลุ่มต่อไป

3. การศึกษาเกี่ยวกับการสร้างสันติภาพและสันติวิธีในวิถีอิสลาม

นักวิชาการกลุ่มที่ศึกษาด้าน “สันติวิธี” ตระหนักดีถึงการดำรงอยู่และการมีความชอบธรรมในการใช้ความรุนแรงที่จำกัดในคำสอนของอิสลาม แต่พวกเขาให้ความสำคัญกับศักยภาพของสันติวิธีในวิถีอิสลาม จึงได้ระบุถึงหลักการและคุณค่าในคำสอนอิสลามที่สนับสนุนแนวคิดสันติวิธี เช่น ความเชื่อพื้นฐานของอิสลามในความเป็นเอกภาพของมนุษย์ ความรักสูงสุดของผู้เป็นเจ้า ความมีเมตตา และหน้าที่ของมุสลิมที่จะต้องถูกสอบสวนจากการกระทำทุกอย่างขณะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ดังนั้น นักวิชาการกลุ่ม “สันติวิธีศึกษา” จึงได้รับแรงจูงใจและการนำทางโดยกรอบสันติภาพและการใช้สันติวิธีโดยมีข้อสมมุติฐานว่า “ไม่มีเหตุผลทางเทววิทยาที่บอกว่าสังคมอิสลามปัจจุบันจะไม่สามารถเป็นผู้นำในการพัฒนาวิถีทางสันติวิธี แต่กลับมีเหตุผลมากมายที่มุสลิมควรมีการพัฒนาวิถีดังกล่าว” พวกเขาจึงได้พยายามวางหลักการเกี่ยวกับสันติภาพและสันติวิธีในวิถีอิสลาม ถึงแม้ว่า มีนักวิชาการบางคนในกลุ่มนี้ยอมรับในการใช้ความรุนแรงภายใต้สถานการณ์ที่จำกัด แต่พวกเขาทั้งหมดต่างมีมุมมองที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อในศักยภาพของการไม่ใช้ความรุนแรงและธรรมชาติของสันติวิธีตามลักษณะของศาสนาและประเพณีในศาสนาอิสลาม

ดังเช่นงานบุกเบิกของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (1993 และอ้างใน Abu-Nimer 2003; 2008) ได้สรุปบทเรียนสันติวิธีในวิถีอิสลามโดยให้ข้อเสนอ 8 ประการ ได้แก่

1. สำหรับมุสลิมแล้ว ปัญหาของความรุนแรงเป็นปัญหาสำคัญของปริณทลทางศีลธรรมของอิสลาม
2. หากจะมีการใช้ความรุนแรงโดยมุสลิมแล้ว ต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ซึ่งถูกกำหนดในคัมภีร์อัล-กุรอาน และอัล-หะดีษ
3. การใช้ความรุนแรงโดยไม่แยกแยะว่าใครที่เกี่ยวข้องกับการต่อสู้หรือไม่เกี่ยวข้องในการต่อสู้ นั้นเป็นสิ่งที่ไม่เป็นที่ยอมรับในศาสนาอิสลาม

4. การใช้เทคโนโลยีการทำลายล้างสมัยใหม่แบบเหวี่ยงแหย่อมเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะกระทำได้
5. ในโลกปัจจุบัน มุสลิมไม่สามารถที่จะใช้ความรุนแรงได้
6. อิสลามสอนให้มุสลิมต่อสู้เพื่อความยุติธรรมด้วยความเข้าใจที่ว่า ชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ และมีจุดหมายปลายทาง (เช่นเดียวกับสิ่งถูกสร้างอื่น ๆ ทั้งหลายจากพระผู้เป็นเจ้า)
7. เพื่อที่จะบรรลุสู่ความเป็นอิสลามที่แท้จริง มุสลิมต้องใช้ปฏิบัติการความไม่รุนแรงเป็นยุทธวิธีในการต่อสู้
8. แท้ที่จริงแล้ว ศาสนาอิสลามอุดมด้วยเมล็ดพันธุ์แห่งปฏิบัติการด้วยสันติวิธีหลายประการ ได้แก่ การถือแฟง การมีระเบียบวินัยที่เข้มแข็ง การแบ่งปันและการมีความรับผิดชอบต่อสังคม ความเพียรพยายามและความเสียสละ ตลอดจน ความเชื่อในเอกภาพของชุมชนมุสลิมและความเป็นหนึ่งเดียวกันของมวลมนุษย์

จะเห็นได้ว่า ถึงแม้ข้อเสนอประการที่สองของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ เห็นว่าอิสลามอนุญาตให้มีการใช้ความรุนแรงภายใต้ข้อจำกัดบางประการ แต่ในข้อเสนอประการที่ห้า ท่านเห็นว่าในสังคมปัจจุบัน มุสลิมไม่สามารถที่จะใช้ความรุนแรงได้ต่อไป

นักวิชาการกลุ่ม “สันติวิธีและการสร้างสันติภาพ” ได้อธิบายเงื่อนไขความจำเป็นสำหรับการปรับเปลี่ยนสู่แนวคิดสันติวิธีในวิถีอิสลามว่า

1. ยุคสมัยของประวัติศาสตร์ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ดังนั้น การใช้ความรุนแรงในฐานะเป็นวิถีทางในการแก้ไขปัญหาจึงเป็นสิ่งที่ศาสนาไม่ยอมรับอีกต่อไป สิ่งที่มุสลิมได้เคยใช้ในการสถาปนาและแพร่กระจายความศรัทธาเมื่อพันสี่ร้อยกว่าปีที่แล้วอาจไม่ได้มีความเหมาะสมกับสภาพความจริงในโลกปัจจุบันอีกต่อไป ดังนั้น หากประเพณีและวัฒนธรรมอิสลามจะเฟื่องฟูและเจิดจรัสอีกครั้งได้นั้น ทั้งผู้นำและมุสลิมโดยทั่วไปจะต้องรับเอาสันติวิธีเป็นวิถีแห่งชีวิตที่บ่งบอกถึงความแตกต่างของตนเอง
2. สถานภาพของชุมชนมุสลิมทั้งในระดับโลกและชุมชนท้องถิ่นได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ดังนั้น การใช้ความรุนแรงจึงสิ่งที่ไม่อาจยอมรับได้อีกต่อไป ชุมชนมุสลิมหลายแห่งอาศัยอยู่ในสถานะที่เป็นชน

กลุ่มน้อยในสังคม สถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง จึงแตกต่างไปจากยุคอิสลามเป็นชนส่วนใหญ่ในสังคมเมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 7

3. ระบบเศรษฐกิจและการเมืองของโลกปัจจุบันที่ได้พัฒนามาเป็นเวลายาวนานร่วมศตวรรษได้ต่อต้านการใช้อาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างรุนแรงในการแก้ไขความขัดแย้ง
4. ความจริงในโลกยุคใหม่ ไม่สามารถให้หลักประกันในการจำกัดการใช้ความรุนแรงเลย เมื่อเรามองถึงระบบการพัฒนาอาวุธที่ร้ายแรงและการทำสงคราม ทำให้ศาสนิกทั้งหลายไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากต่อต้านการใช้ความรุนแรง
5. การใช้ความรุนแรงในฐานะเป็นเครื่องมือในการแก้ไขความขัดแย้งเป็นเพียงเศษเสี้ยวในชีวิตของท่านศาสดาและในคัมภีร์ ดังนั้น การใช้ความรุนแรงจึงเป็นสิ่งที่ไม่ควรให้ความสำคัญในยุคปัจจุบัน ในหะดีษ และประเพณีวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์อิสลาม เป็นแหล่งที่อุดมด้วยตัวอย่างของสันติวิธีและการสร้างสันติภาพ

กลุ่มนักวิชาการแนวสันติวิธีพยายามตีความใหม่กับสัญลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ เรื่องราวและเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งในด้านการชีวิตโดยทั่วไปและด้านการแก้ไขความขัดแย้ง พวกเขามุ่งเน้นหาแหล่งข้อมูลของอิสลามที่ประณามการใช้ความรุนแรงและการทำสงคราม รวมทั้ง เน้นการใช้ความรักความเมตตาและความอดกลั้น ดังปรากฏในคัมภีร์อัล-กุรอาน ว่า

“ทุกครั้งที่พวกเขาจุดไฟขึ้นเพื่อทำสงคราม อัลลอฮ์ก็ทรงดับไฟนั้นเสีย และพวกเขาเพียรพยายามบ่อนทำลายในผืนแผ่นดิน และอัลลอฮ์นั้นไม่ทรงชอบผู้บ่อนทำลายทั้งหลาย” (อัล-กุรอาน 5: 64)

“แท้จริง อัลลอฮ์ทรงใช้ให้รักษาความยุติธรรมและทำดี” (อัล-กุรอาน 16: 90)

จากประวัติชีวิตของท่านปมูฮัมหมัด (ช.ล.) ในช่วงที่ท่านอาศัยอยู่ในเมืองมักกะฮ์เป็นเวลาถึง 13 ปี เพื่อการทำหน้าที่ในการเผยแพร่นำเสนอของอิสลาม ท่านได้แสดงให้เห็นถึงการหลีกเลี่ยงการใช้ความรุนแรงทุกรูปแบบแม้กระทั่งเพื่อการปกป้องตัวเอง ท่านกลับใช้การต่อต้านโดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อชาวมักกะฮ์ที่คอยกดขี่ชาวมุสลิมอยู่เสมอ และหลีกเลี่ยงที่จะต่อสู้แบบเผชิญหน้า จนในที่สุดท่านเลือกที่จะอพยพไปอยู่ที่เมืองมะดีนะฮ์ซึ่งอยู่ห่างไกลออกไปอีกหลายร้อยกิโลเมตร

และในช่วงเวลา 10 ปีที่ท่านใช้ชีวิตอยู่ในเมืองมะดีนะฮ์ ยังคงถูกชาวมักกะฮ์ตามไปรุกรานอีก จนเมื่อยามต้องทำสงครามเป็นจำนวนหลายครั้งอันเนื่องจากการถูกรุกรานจากชาวมักกะฮ์ ท่านนบีได้ใช้ชีวิตอยู่ในสนามรบจริงๆ เป็นเวลาเพียงครึ่งวันในแต่ละสงครามของ 3 สงคราม ได้แก่ สงครามอุฮุด สงครามบะดร์ และสงครามฮุเนน นั้นหมายความว่าในช่วงตลอดระยะเวลา 23 ปี ของการทำหน้าที่เป็นนบีของท่านนั้น ท่านได้ใช้ชีวิตอยู่ในสนามรบเพียงหนึ่งวันครึ่งเท่านั้น

นอกจากนั้น ยังมีตัวอย่างในอัล-กุรอ่าน ที่สนับสนุนการใช้สันติวิธีแม้แต่ในยามที่ต้องเผชิญหน้ากัน ดังในเรื่องราวของ ฮาบิล (อะเบล) และกอบิล (เคน) บุตรของท่านนบีอาดัม ที่ต่างเป็นตัวแทนของความถูกต้องดีงาม (ฮาบิล) ที่ปฏิเสธการใช้ความรุนแรง และตัวแทนความก้าวร้าวรุนแรง (กอบิล) อัล-กุรอ่าน ได้บรรยายไว้ว่า

“และเจ้าจงอ่านให้พวกเขาฟังซึ่งข่าวคราวเกี่ยวกับบุตรชายสองคนของ

อาดัม (กอบิล และฮาบิล) ตามความเป็นจริง ขณะที่ทั้งสองได้กระทำการพลี

ซึ่งสิ่งพลีอยู่นั้น แล้วสิ่งพลีนั้นก็ถูกรับจากคนหนึ่งทั้งสองคน และมันมิได้ถูกรับ

จากอีกคนหนึ่ง (กอบิล) เขา (กอบิล) จึงได้กล่าวว่า แน่บนอนข้าจะฆ่าเจ้า (ฮา

บิล) ให้ได้ เขา (ฮาบิล) กล่าวว่า แท้จริง อัลลอฮ์จะทรงรับจากหมู่ผู้มีความยำ

เกรงเท่านั้น

หากท่าน (กอบิล) ยื่นมือของท่านมายังฉัน (ฮาบิล) เพื่อจะฆ่าฉัน ฉันก็จะไม่ยื่น
มือของฉันไปยังท่าน เพื่อจะฆ่าท่าน แท้จริงฉันกลัวอัลลอฮ์ผู้เป็นพระเจ้าแห่ง
สากลโลก” (อัล-กุรอ่าน 5: 27-28)

นอกจากนั้น ในอิสลามยังสนับสนุนให้ใช้การเจรจาต่อรองเพื่อยุติความขัดแย้งในฐานะที่เป็น
ยุทธศาสตร์แรกๆ

โดยสรุป นักวิชาการกลุ่มนี้เห็นว่า การปฏิเสธการใช้ความรุนแรงและสันติวิธีนั้นไม่ได้เป็น
แนวคิดที่แปลกประหลาดในศาสนาอิสลามแต่อย่างใด และกลับเป็นแนวคิดหลักในคัมภีร์ของอิสลาม
ด้วยซ้ำไป อิสลามในฐานะที่เป็นศาสนาและมีประเพณีมายาวนานจึงประกอบด้วยเมล็ดพันธุ์มากมายซึ่ง
พบได้ทั้งในคัมภีร์ อัล-ฮะดีษ และการปฏิบัติทางวัฒนธรรม ที่บ่งบอกถึงคุณค่า ความเชื่อและ
ยุทธศาสตร์ในการใช้สันติวิธีและการสร้างสันติภาพ ดังจะได้กล่าวในส่วนต่อไป

หลักการและคุณค่าในอิสลามเกี่ยวกับสันติวิธีและการสร้างสันติภาพ⁶

ส่วนนี้จะให้ภาพแนวคิดพื้นฐาน หลักการและคุณค่าของสันติวิธีซึ่งอ้างอิงจากแหล่งข้อมูลปฐม
ภูมิที่จะสามารถเป็นกรอบในการประยุกต์สู่การสร้างสันติภาพในบริบทของศาสนาอิสลามได้ต่อไป และ
ยังต้องการงานศึกษาวิจัยเพื่อสำรวจว่าหลักการและคุณค่าเหล่านี้ได้สะท้อนอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของ
ของชาวมุสลิมหรือไม่ อย่างไร

มีนักวิชาการจำนวนมาก (ทั้งมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม) ที่ได้ระบุถึงแนวคิด คุณค่าและหลักการ
คำสอนในอิสลามซึ่งมีปรากฏอยู่มากมายในคัมภีร์อัล-กุรอ่าน และอัล-หะดีษ ดังนั้น ในส่วนนี้จึงเป็น

⁶ นอกเหนือจากงานที่ Abu-Nimer ได้สรุปไว้ในแนวนี้นี้แล้ว ยังมีงานอิสลามกับการสร้างสันติภาพที่เป็นขบวนการ
เคลื่อนไหวในระดับโลกที่น่าสนใจเป็นอย่างมากของขบวนการ Gulen Movement ที่มีต้นกำเนิดในประเทศตุรกี
โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างสันติภาพผ่านการวางระบบการศึกษาสมัยใหม่ การเสวนาระหว่างศาสนา และการ
บริการสังคมโดยภาคประชาสังคม ดูรายละเอียดได้ใน Esposito and Yilmaz (2010); Cetin (2009)

การสรุปถึงแนวคิด คุณค่าสำคัญๆ ในคำสอนของอิสลาม ซึ่งสามารถใช้เป็นกรอบในการสร้างสันติภาพ
ในบริบทของชุมชนมุสลิม⁷

1. การสถาปนาความยุติธรรม

ข้อเรียกร้องสำคัญที่สุดประการหนึ่งในศาสนาอิสลามทั้งต่อผู้ที่แข็งแกร่งหรืออ่อนแอก็ตามคือ
การสถาปนาความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ดังนั้น การกระทำใดๆ ก็ตามเพื่อสร้างความยุติธรรมจึง
เปรียบเท่ากับว่าเป็นการกระทำเพื่อผู้เป็นเจ้า ดังตัวอย่างคำสอนในอัล-กุรอาน ที่เรียกร้องให้มุสลิมต้อง
มีหน้าที่ในการสร้างความยุติธรรมและต่อต้านการกดขี่และความอยุติธรรมทั้งหลายทั้งในระดับบุคคล
และระดับโครงสร้าง

“แท้จริงอัลลอฮ์ทรงใช้ให้รักษาความยุติธรรมและทำดี และการบริจาคแก่
ญาติใกล้ชิดและให้ละเว้นจากการทำลามกและการชั่วช้า และการอธรรม
พระองค์ทรงตักเตือนพวกเจ้าเพื่อพวกเจ้าจักได้รำลึก” (อัล-กุรอาน 16: 90)

“ผู้ศรัทธาทั้งหลาย! จงเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยดีเพื่ออัลลอฮ์ เป็นพยานด้วย
ความเที่ยงธรรมและจงอย่าให้การเกลียดชังพวกหนึ่งพวกใด ทำให้พวกเจ้าไม่
ยุติธรรม จงยุติธรรมเถิด มันเป็นเรื่องที่ใกล้กับความยำเกรงยิ่งกว่า และพึงยำ
เกรง อัลลอฮ์เถิด แท้จริง อัลลอฮ์นั้น เป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดในสิ่งที่
พวกเจ้ากระทำกัน” (อัล-กุรอาน 5: 8)

ดังนั้น ความเชื่อมโยงระหว่างการสร้างสันติภาพกับการสถาปนาความยุติธรรมจึงเป็นสิ่งที่ควบคู่
กันเสมอในหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม สันติภาพจึงเป็นผลผลิตของความมีระเบียบและความ

⁷ ดูเพิ่มเติมในงานของ อิสมาอีล ลูตฟี จะปะเกีย (2547)

ยุดิธรรม และมนุษย์จะต้องพยายามแสวงสันติภาพด้วยความยุดิธรรมซึ่งหลักการนี้เป็นหน้าที่ของผู้คน โดยทั่วไปและผู้ปกครอง

“แท้จริงอัลลอฮฺทรงใช้พวกเจ้าให้มอบคืนบรรดาของฝากแก่เจ้าของของมัน และเมื่อพวกเจ้าตัดสินระหว่างผู้คน พวกเจ้าก็ต้องตัดสินด้วยความ ยุดิธรรม แท้จริงอัลลอฮฺทรงแนะนำพวกเจ้าด้วยสิ่งซึ่งดีจริง ๆ แท้จริง อัลลอฮฺ เป็นผู้ทรงได้ยินและได้เห็น” (อัล-กุรอ่าน 4: 58)

“อัลลอฮฺมิได้ทรงห้ามพวกเจ้าเกี่ยวข้องกับบรรดาผู้ที่มีได้ต่อต้านพวกเจ้าในเรื่องศาสนาและพวกเจ้ามิได้ขับไล่พวกเจ้าออกจากบ้านเรือนของพวกเจ้าในการที่พวกเจ้าจะทำความดีแก่พวกเขา และให้ความยุดิธรรมแก่พวกเขา แท้จริงอัลลอฮฺทรงรักผู้มีความยุดิธรรม” (อัล-กุรอ่าน 60: 8)

ท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้เรียกร้องให้มุสลิมยึดมั่นในความยุดิธรรมและต่อต้านความอยุดิธรรมทั้งหลายไม่ว่าความอยุดิธรรมนั้นจะมาจากผู้ที่เป็นมุสลิมหรือไม่ใช่มุสลิม หรือแม้แต่ผู้ที่ใกล้ชิดก็ตาม

“ผู้ศรัทธาทั้งหลาย! จงเป็นผู้ที่ดำรงไว้ซึ่งความยุดิธรรม จงเป็นพยานเพื่ออัลลอฮฺ และแม้ว่าจะเป็นอันตรายแก่ตัวของพวกเจ้าเอง หรือผู้บังเกิดเกล้าทั้งสองและญาติที่ใกล้ชิดก็ตาม หากเขาจะเป็นคนมั่งมีหรือคนยากจน อัลลอฮฺก็สมควรยิ่งกว่าเขาทั้งสอง ดังนั้นจงอย่าปฏิบัติตามความใคร่ใฝ่ต่ำในการที่พวกเจ้าจะมีความยุดิธรรม และหากพวกเจ้าปิดเปื้อนหรือผินหลังให้แท้จริงอัลลอฮฺทรงรอบรู้อย่างถ่องแท้ในสิ่งที่พวกเจ้ากระทำกัน” (อัล-กุรอ่าน 4: 135)

ดังนั้น การมุ่งเน้นให้ความสำคัญเกี่ยวกับความยุติธรรมตามหลักการคำสอนของอิสลามจึงเป็นสิ่งเดียวกับการใช้แนวทางสันติวิธีในการเรียกร้องผู้คน-ชุมชนเพื่อต่อต้านความอยุติธรรมในสังคม สันติวิธีจึงไม่ใช่เรื่องที่เข้าใจกันแบบผิดๆ ว่าเป็นวิธีที่ให้เรงอมือรอเท้าและอญ่แบบเฉื่อยชาโดยไม่ต้องกระทำการใดๆ ต่อความก้าวร้าวและอยุติธรรมในสังคม จุดหมายปลายทางหลักของสันติวิธีได้แก่การแปรเปลี่ยนและจัดโครงสร้างเสริมสร้างความรุนแรงในทุกกระบวนที่การแปรเปลี่ยนดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นในการสถาปนาสังคมที่มีความความยุติธรรม

2. การสร้างความเข้มแข็งทางสังคมผ่านการกระทำด้วยคุณธรรมและความดีงาม

การสร้างพลังทางสังคมของผู้ถูกกดขี่โดยผ่านคุณค่าสำคัญในอิสลามสองประการคือ ความมีคุณธรรม (*ihsan*) และการประกอบความดีงาม (*khayr*) นับเป็นสิ่งสำคัญเพื่อนำสู่ความยุติธรรมเช่นกัน การแพร่กระจายไปอย่างกว้างขวางของศาสนาอิสลามมาจากพื้นฐานในการช่วยเหลือและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ที่อ่อนแอหรือไร้อำนาจในสังคม การต่อสู้เพื่อต่อต้านการกดขี่ การช่วยเหลือคนจน ผู้ยากไร้ และการมองมนุษย์อย่างมีความเท่าเทียมกัน สิ่งเหล่านี้เป็นคุณค่าอันเป็นแก่นของคำสอนของศาสนาอิสลาม อิสลามเรียกร้องให้มนุษย์ต้องกระทำความดีไม่เพียงต่อผู้ที่เป็นบุพการีและผู้ที่เป็นญาติพี่น้อง หากรวมถึงต้องกระทำความดีและรับผิดชอบต่อผู้ที่เป็นเด็กกำพร้า คนยากจน ผู้คนที่ไม่มีผู้คอยให้ความช่วยเหลือ ตลอดจนผู้ที่เป็นเพื่อนบ้านไม่ว่าพวกเขาจะมีความเกี่ยวข้องกับเราในทางใดหรือไม่ก็ตาม คำสอนอิสลามเน้นการกระทำความดีงามตามทางที่เที่ยงตรง (*al-sirat al-mustaqim*) ตามแนวทางอันดีงามของท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ไม่ได้เน้นที่การใช้อำนาจและกำลัง

“และจงให้มีขึ้นจากพวกเจ้า ซึ่งคณะหนึ่งที่จะเชิญชวนไปสู่ความดีและใช้ให้กระทำความดีที่ชอบ และห้ามมิให้กระทำความชั่วที่ชอบและชนเหล่านี้แหละพวกเขา คือผู้ได้รับความสำเร็จ” (อัล-กุรอาน 3: 104)

หลักคำสอนเกี่ยวกับการกระทำความดีงามในอิสลามนั้นจะเป็นพื้นฐานเพื่อนำสู่ความยุติธรรมทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้น มุสลิมจึงต้องมีความรับผิดชอบต่อผู้ที่มีฐานะด้อยกว่าในชุมชนของเขา

“พระองค์มิได้ทรงพบเจ้าเป็นกำพรว้าแล้วทรงให้ที่ฝังดอกหรือ และทรงพบเจ้าระเหเร่ร่อน แล้วก็ทรงชี้แนะทาง (แก่เจ้า) ดอกหรือ และทรงพบเจ้าเป็นผู้ขี้ดสน แล้วให้มั่งคั่ง (แก่) เจ้าดอกหรือ ดังนั้นส่วนเด็กกำพรว้าเจ้าอย่าข่มขี่ และส่วนผู้เอื่อยชอนั้น เจ้าอย่าตวาดขับไล่ และส่วนความโปรดปรานแห่งพระเจ้าของเจ้านั้น เจ้าจงแสดงออก” (อัล-กุรอ่าน 93: 6-11)

โดยสรุป มุสลิมจะต้องสร้างความยุติธรรม มีคุณธรรม และกระทำความดีงามทั้งต่อผู้ที่เป็นมุสลิมและผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม คำสอนในอัล-กุรอ่านและแบบอย่างจากท่านนบีนั่นได้ให้ความสำคัญตลอดจนชื่นชมคุณค่าดังกล่าวเพื่อสร้างสันติภาพในสังคมทุกระดับ ดังนั้น ในกระบวนการแสวงหาสันติภาพด้วยสันติวิธีในอิสลามจึงจำเป็นที่คำนึงถึงเรื่องการสร้างความเข้มแข็งให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องในความขัดแย้งที่จะสามารถเข้าถึงการตัดสินใจได้อย่างมีความเท่าเทียมกัน

3. ความเป็นสากลและเกียรติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

อิสลามได้ส่งสารที่ชัดเจนและหนักแน่นเกี่ยวกับความเป็นสากลและเกียรติศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ โดยอิสลามมองว่ามนุษย์ทุกคนต่างมีจุดกำเนิดเดียวกันและอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น มนุษย์จึงมีสิทธิเท่าเทียมกัน มนุษย์เป็นสิ่งสรรพสร้างที่เลอเลิศและสวยงามที่สุดของผู้เป็นเจ้า มีศักยภาพที่จะเรียนรู้ความสามารถในการตัดสินใจและรับผิดชอบต่อผลของการกระทำของตนเอง มนุษย์ในทัศนะอิสลามจึงเกียรติศักดิ์ศรีสูงส่งในฐานะเป็นผู้แทนของผู้เป็นเจ้าบนหน้าแผ่นดินนี้ ดัง อัล-กุรอ่าน กล่าวว่า

“และจงรำลึกถึงขณะที่พระเจ้าของเจ้าได้ตรัสแก่มะลาอิกะฮ์ว่า แท้จริงข้าจะ
ให้มีผู้แทนคนหนึ่ง (นบีอาดัม) ในพิภพ” (อัล-กุรอ่าน 2: 30)

ดังนั้น การเป็นมนุษย์จึงมีสถานะและได้รับเกียรติอย่างสูงส่งจากผู้เป็นเจ้า การปกป้องชีวิตและ
เคารพในเกียรติศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์จึงเป็นเรื่องที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่อาจจะล่วงละเมิดกันได้ในทัศนะ
อิสลาม

“และโดยแน่นอน เราได้ให้เกียรติแก่ลูกหลานของอาดัม และเราได้บรรทุก
พวกเขาทั้งทางบกและทางทะเล และได้ให้ปัจจัยยังชีพที่ดีทั้งหลายแก่พวกเขา
และเราได้ให้พวกเขาดีเด่นอย่างมีเกียรติเหนือกว่าผู้ที่เราได้ให้บังเกิดมาเป็น
ส่วนใหญ่” (อัล-กุรอ่าน 17: 70)

“โดยแน่นอนเราได้บังเกิดมนุษย์มาในรูปแบบที่สวยงามยิ่ง” (อัล-กุรอ่าน 95: 4)

ในทัศนะอิสลาม เกียรติศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่ได้รับจากผู้เป็นเจ้านี้จะต้องได้รับการ
ปกป้องซึ่งหมายรวมถึงผู้ที่เป็นครูต่ออิสลาม เด็ก สตรีและคนชรา ดังนั้น เมื่อการกล่าวถึงประเด็น
ความขัดแย้งในมุมมองของอิสลามจึงต้องให้ความสำคัญและเคารพในเกียรติศักดิ์ศรีของคนทุกฝ่ายใน
ข้อความขัดแย้งซึ่งสิ่งนี้เป็นคุณค่าสำคัญของวิถีทางสันติวิธี

4. ความเท่าเทียม

ในคำสอนของอิสลามนั้นให้ความสำคัญมากกว่าเพียงเพื่อให้ความขัดแย้งเฉพาะกรณีหนึ่งๆ ยุติ
ลงไป แต่คำสอนยังมีความมุ่งมาดปรารถนาที่จะนำสู่การบรรลุความเป็นครอบครัวเดียวกันของมนุษย์
คุณค่าเรื่องความเท่าเทียมกันในหมู่มวลสมาชิกในสังคมเป็นเรื่องสำคัญในอิสลามเพราะอิสลามมองว่า
มนุษย์ทุกคนล้วนมากจากจุดกำเนิดเดียวกัน

“โอ้มนุษยชาติทั้งหลาย แท้จริงเราได้สร้างพวกเจ้าจากเพศชาย และเพศหญิง และเราได้ให้พวกเจ้าแยกเป็นเผ่า และตระกูลเพื่อจะได้รู้จักกัน แท้จริงผู้ที่มีเกียรติยิ่งในหมู่พวกเจ้า ณ ที่อัลลอฮ์นั้น คือผู้ที่มีความยำเกรงยิ่งในหมู่พวกเจ้า แท้จริง อัลลอฮ์นั้นเป็นผู้ทรงรอบรู้อย่างละเอียดถี่ถ้วน” (อัล-กุรอ่าน 49: 13)

ในหลักอิสลามไม่ได้ให้สิทธิพิเศษแก่ผู้คนบนพื้นฐานของเชื้อชาติหรือชาติพันธุ์ ตลอดจนฐานะเงินทองหรือชนชั้นทางสังคม หากตัดสินด้วยความศรัทธาต่อผู้เป็นเจ้าและคุณธรรมความดีงามเพราะทุกคนต่างเป็นสิ่งที่ถูกสร้างจากผู้เป็นเจ้าอย่างเท่าเทียมกัน ท่านศาสดามุฮัมมัดได้กล่าวถึงความเท่าเทียมกันของมนุษย์ไว้ว่า

“มนุษย์ทุกคนต่างเท่าเทียมกันดั่งก้อนของหรี คนอาหรับไม่ได้เหนือกว่าคนที่ไม่ใช่อาหรับ หรือผู้ชายก็ไม่ได้เหนือกว่าผู้หญิง ผู้ที่มีความยำเกรงต่อผู้เป็นเจ้าเท่านั้นที่เป็นขึ้นชอบของพระองค์”

ท่านอิบนิ ดัยมียะฮ์ นักวิชาการคนสำคัญของโลกมุสลิม (ค.ศ.1263– 1328) ได้ให้ความเห็นว่า “ผู้ที่มีความอยากอยู่สูงเหนือผู้อื่นนั้น นับเป็นสิ่งที่อยู่ดิธรรมเพราะมนุษย์ทุกคนต่างเป็นสัตว์สี่เท้า (ชนิดเดียวกัน)”

อิสลามมองว่ามนุษย์ทุกคนต่างเป็นลูกหลานของท่านนบีอาดัมกับนางฮาวา ซึ่งมุมนมอดังกล่าวเป็นข้อเสนอของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในความขัดแย้งและเรียกร้องสู่ความสมานฉันท์

5. ความศักดิ์สิทธิ์แห่งชีวิตมนุษย์

แนวทางการสร้างสันติภาพและสันติวิธีมีพื้นฐานคุณคือนั่นคือชีวิตมนุษย์นั้นศักดิ์สิทธิ์และมีคุณค่า ที่จะต้องได้รับความปลอดภัยและได้รับการปกป้องจากความรุนแรง ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์ไม่ได้เกิดขึ้นมา โดยบังเอิญหากแต่ถูกสร้างจากผู้เป็นเจ้าอย่างมีความหมายและมีเป้าหมายที่ชัดเจน

“และเราได้สร้างชั้นฟ้าและแผ่นดิน และสิ่งที่อยู่ในระหว่างทั้งสอง เพื่อการ

สนุกสนานอย่างไร้ประโยชน์” (อัล-กุรอาน 21: 16)

“และเราได้สร้างชั้นฟ้าทั้งหลาย และแผ่นดิน และสิ่งที่อยู่ระหว่างทั้งสอง

อย่าง อย่างไร้สาระ” (อัล-กุรอาน 44: 38)

และคุณค่าคำสอนของอิสลามได้ให้ความสำคัญและรับประกันว่าชีวิตและการทำงานของมนุษย์ จะต้องได้รับการปกป้องและห้ามมีการล่วงละเมิด การฆ่าทำลายชีวิตมนุษย์ผู้บริสุทธิ์คนหนึ่งโดยไร้ เหตุผลจึงนับเป็นบาปใหญ่ในอิสลาม

“แท้จริงผู้ใดฆ่าชีวิตหนึ่งก็ประหนึ่งว่าเขาได้ฆ่ามนุษย์ทั้งมวล และหากผู้ใดรักษา

ชีวิตหนึ่งก็ประหนึ่งว่าเขาได้รักษาชีวิตมนุษย์ทั้งมวล” (อัล-กุรอาน 5: 32)

หรือแม้แต่การทำลายทรัพย์สินอันเป็นแหล่งหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ก็เป็นสิ่งต้องห้ามในอิสลาม ดังตัวอย่างในช่วงยุคต้นของอิสลาม ท่านอะบูบักร ผู้นำท่านแรกที่สืบทอดการปกครองต่อจากท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้วางกฎเกณฑ์ในช่วงการทำสงครามไว้ดังนี้

โอ้พี่น้องทั้งหลาย ฉันขอวางกฎเกณฑ์ เพื่อเป็นแนวทางแก่ท่านในสนามรบ

ดังนี้ จงอย่าทรมานหรือเบียดเบียนไปจากหนทางที่ถูกต้อง จงอย่าทำร้ายศพที่

ตายไปแล้ว จงอย่าฆ่าเด็ก ผู้หญิง คนชรา หรือผู้ป่วย จงอย่าสร้างความ

เสียหายหรือเผาตอต้นไม้ (จงอย่าฆ่าศัตรูคนใดที่อยู่ในศาสนสถาน จงสำรอง

อาหาร ท่านจะผ่านพบผู้คนที่อุทิศตนให้กับการบำเพ็ญธรรม (นักบวชในศาสนาอื่น) จงอย่าฆ่าคนเหล่านั้น

โดยสรุป การริเริ่มสู่การสร้างสันติภาพในอิสลามจึงต้องสร้างและพัฒนาเงื่อนไขที่จะปกป้องชีวิตและเกียรติศักดิ์ศรีของมนุษย์ และสนับสนุนความเท่าเทียมกันของทุกคนไม่ว่าเขาจะมีเชื้อชาติ หรือนับถือศาสนาใดก็ตาม

6. การมุ่งสู่สันติสุข

สันติภาพที่แท้จริงในทัศนะอิสลามคือ สภาวะที่กลมกลืนกันทั้งทางด้านกายภาพ จิตใจและจิตวิญญาณ เป็นการดำรงอยู่อย่างสันติโดยยอมจำนนต่อผู้เป็นเจ้าของ ตลอดจนอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติและด้วยความยุติธรรมอันเป็นเป้าหมายของการดำรงอยู่ของมนุษย์

ดังนั้น สันติภาพจึงเป็นสภาวะทั้งในระดับภายในของปัจเจกบุคคลและในระดับสังคม โดยมีผู้เป็นเจ้าของเป็นคัมภีร์การรักษา การยอมจำนนต่ออำนาจผู้เป็นเจ้าของโดยสมบูรณ์จึงเป็นหลักประกันในการสร้างสันติภาพในทัศนะอิสลาม

“เจ้าจงปรานีความชั่ว ด้วยสิ่งที่ดียิ่ง (คือ ด้วยการอภัย และทำตัวเป็นผู้มีมารยาทดี เพื่อดึงดูดจิตใจ ทำให้การเป็นศัตรูกลายเป็นมิตร และความโกรธแค้นกลายเป็นความรักใคร่)”
(อัล-กุรอ่าน 23: 96)

“และหากพวกเขาโอนอ่อนมาเพื่อการประนีประนอมแล้ว เจ้าก็จงโอนอ่อนตามเพื่อการนั้นด้วย และจงมอบหมายแต่อัลลอฮ์เถิด แท้จริงนั้นพระองค์คือผู้ทรงไถ่ยิบทรงรอบรู้” (อัล-กุรอ่าน 8: 61)

ชีวิตของท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ได้เรียกร้องให้ยุติความรุนแรงและการตอบโต้ความชั่วร้ายด้วยความดีงาม ครั้งหนึ่ง มีชาวยิวคนหนึ่งได้มาหาท่านนบีและกล่าวว่า “ขอความตายจงประสบแก่ท่าน”

ท่านหญิงอาอิชะฮ์ ผู้เป็นภรรยาได้ยินเช่นนั้นก็รู้สึกโกรธและตอบโต้ด้วยการขออัลลอฮ์ (ซ.บ.) สาปแช่งชาวยิวผู้นั้น ท่านนบีจึงปลอบท่านหญิงอาอิชะฮ์ว่า “จงสุภาพเถิด โอ้อาอิชะฮ์ และขอให้ท่านเอาตัวออกห่างจากความหยาบคาย”

อิสลามจึงเป็นศาสนาที่เรียกร้องให้มุสลิมต้องเป็นผู้ใฝ่ในสันติไม่ใช่กระหายสงครามและนิยมความรุนแรง แม้ว่าชีวิตของท่านศาสดาจะถูกดูถูกเหยียดหยาม ถูกทำร้าย หรือแม้กระทั่ง บรรดาญาติและมิตรสหายผู้ใกล้ชิดถูกฆ่าอย่างโหดร้ายและแม้กระทั่งศพพวกเขาจะถูกทำร้ายอย่างป่าเถื่อนจนท่านเสียใจเป็นที่สุด แต่ท่านไม่เคยคิดเคียดแค้นต่อศัตรูของอิสลามและกลับให้อภัยพวกเขาเหล่านั้นจนท่านชนะจิตใจของชนชาวมักกะฮ์ในที่สุด เพราะท่านยึดมั่นในคำสอนอัล-กุรอานที่ว่า

“และความดีและความช้วนนั้นหาเท่าเทียมกันไม่ เจ้าจงขับไล่ (ความชั่ว) ด้วยสิ่งที่ดีมันดีกว่าแล้วเมื่อนั้นผู้ที่ระหว่างเจ้ากับระหว่างเขาเคยเป็นอริกันก็จะกลับกลายเป็นเยี่ยงมิตรที่สนิทกัน” (อัล-กุรอาน 41: 34)

“และจงเชื่อฟังอัลลอฮ์ และรื้อซูลของพระองค์เถิด และจงอย่าขัดแย้งกัน จะทำให้พวกเจ้าย่อท้อ และทำให้ความเข้มแข็งของพวกเจ้าหมดไป และจงอดทนเถิด แท้จริง อัลลอฮ์นั้นทรงอยู่กับผู้ที่อดทนทั้งหลาย” (อัล-กุรอาน 8: 46)

อย่างไรก็ตาม คงจะไม่สามารถกล่าวถึงหลักการและคุณค่าในการสร้างสันติภาพในทัศนะอิสลามได้อย่างสมบูรณ์หากไม่มีการพูดถึงประเด็นเรื่องคุณค่าของ “การญิฮาด” ถึงแม้ว่า นักวิชาการมุสลิมต่างยอมรับถึงเงื่อนไขที่จำกัดของการสามารถใช้กำลังได้ แต่ก็มี การถกเถียงอย่างมากในหมู่นักวิชาการทั้งมุสลิมและผู้ไม่ใช่มุสลิมเกี่ยวกับบริบทและการตีความหมายเกี่ยวกับ “การญิฮาด” มิงานศึกษาจำนวนมากที่สรุปว่า “ญิฮาด” ไม่ได้หมายถึง การใช้อาวุธเข้าแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งกับศัตรูที่ไม่ใช่เป็นชาวมุสลิม หรือกับชาวมุสลิมด้วยกัน หากอัล-กุรอาน ได้ชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการทำ

ญิฮาดแบบสันติวิธี เช่น การต่อสู้เพื่อเอาชนะอารมณ์ของตนเอง ซึ่งถือว่าเป็นการญิฮาดที่ยิ่งใหญ่และทำสำเร็จได้ยากที่สุด เป็นต้น

มีความเข้าใจที่ผิดพลาดของคนจำนวนมาก (ทั้งมุสลิมหรือไม่ใช่มุสลิม) ไม่ว่าจะเดินไปโดยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ที่ให้ความหมายของคำว่า “ญิฮาด” ว่าหมายถึง การทำ “สงครามศักดิ์สิทธิ์” (holy war) ในประเด็นนี้ Khaled Abou El Fadl⁸ ศาสตราจารย์ด้านกฎหมายอิสลาม ได้ให้ทัศนะที่น่าสนใจว่า ในทางเทววิทยอิสลาม “สงคราม” ไม่เคยศักดิ์สิทธิ์ (holy) ไม่ว่าสงครามนั้นจะเป็นไปโดยชอบธรรมหรือไม่ หากเป็นสงครามที่ชอบธรรมเพื่อป้องกันศาสนาตัวเอง ผู้ที่เสียชีวิตในสนามรบถือว่าเป็นผู้ที่พลีชีพเพื่อศาสนา (martyrs) คัมภีร์อัล-กุรอาน ไม่เคยยอมรับการทำสงครามที่ไร้ขอบเขต ไม่มีที่สิ้นสุด และต่อต้านการใช้เหตุผลเพียงผิวเผินเพื่อสร้างความชอบธรรมในการทำสงคราม และแม้แต่การพลีชีพเพื่อศาสนาหากเป็นไปเพียงเพื่อต้องการสนองอารมณ์ส่วนตัว ผู้พลีชีพนั่นจะต้องถูกพิพากษาจากพระผู้เป็นเจ้าเป็นบุคคลแรก ดังมีรายงานจากอัล-หะดิษ ดังนี้

จากรายงานของท่านอะบู สุรอยเราะฮ์ ได้รายงานว่า ท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) ได้กล่าวว่า

“บุคคลแรกที่จะถูกสอบสวนในวันพิพากษา (หลังจากที่เสียชีวิตไปแล้ว) คือบุคคลที่ตายในฐานะผู้ที่พลีชีพเพื่อศาสนา (martyrs) เขาจะถูกนำมาอยู่ต่อหน้าองค์พระผู้เป็นเจ้า พระผู้เป็นเจ้าจะบอกให้เขานับความโปรดปรานที่พระองค์มอบให้แก่เขาเมื่ออยู่ในโลกนี้ และเขาก็จะนับมัน หลังจากนั้น พระผู้เป็นเจ้าจะถามว่า ‘แล้วท่านได้ทำสิ่งใด (ให้ฉัน) บ้าง’ เขาจะตอบว่า ‘ข้าพระองค์ได้ต่อสู้เพื่อพระองค์จนกระทั่งกลายเป็นผู้พลีชีพเพื่อศาสนา’ และพระผู้เป็นเจ้าจะกล่าวขึ้นว่า ‘ท่านกำลังพูดโกหก ท่านได้ต่อสู้เพียงเพื่อ

⁸ อ้างใน สุชาติ เศรษฐมาลินี (2551)

อยากจะได้ชื่อว่าเป็นนักรบผู้กล้าหาญเท่านั้น และท่านก็ได้รับชื่อเสียงนั้นไป
แล้ว’ ดังนั้น เขาจึงถูกพิพากษาให้ตกนรกไปในที่สุด”

(หะดีษ-ศอเฮียะมุสลิม 4688)

7. การสร้างสันติภาพเพื่อลดความขัดแย้ง

การสื่อสารกันแบบตัวต่อตัวในท่ามกลางความขัดแย้งนั้นย่อมมีผลดีกว่าการละเลยปัญหาหรือ
ใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา การเจรจาสื่อสารกันจึงเป็นการช่วยลดความขัดแย้งที่รุนแรงลงได้
และช่วยแสดงออกถึงความเสียใจที่เคยกระทำไปโดยทุกฝ่าย ในที่นี้ ผู้เป็นคนกลางมีบทบาทสำคัญใน
การเจรจาสันติภาพเพื่อลดความขัดแย้งอันอาจนำไปสู่การใช้ความรุนแรง

อิสลามสนับสนุนให้มุสลิมมีบทบาทและทำหน้าที่ในการเป็นผู้ประสานข้อขัดแย้งเพื่อให้เกิด
ความเข้าใจซึ่งกันและกัน

“และหากมีสองฝ่ายจากบรรดาผู้ศรัทธาทะเลาะวิวาทกัน พวกเจ้าก็จงไกล่
เกลี่ยระหว่างทั้งสองฝ่าย หากฝ่ายหนึ่งในสองฝ่ายนั้นจะเกิดอีกฝ่ายหนึ่ง พวก
เจ้าก็จงปรามฝ่ายที่จะเกิดจนกว่าฝ่ายนั้นจะกลับสู่พระบัญชาของอัลลอฮ์
ฉะนั้นหากฝ่ายนั้นกลับ (สู่พระบัญชาของอัลลอฮ์) แล้วพวกเจ้าก็จง
ประนีประนอมระหว่างทั้งสองฝ่ายด้วยความยุติธรรม และพวกเจ้าจงให้ความ
เที่ยงธรรม(แก่ทั้งสองฝ่าย)เถิด แท้จริงอัลลอฮ์ทรงรักใคร่บรรดาผู้ให้ความ
เที่ยงธรรม” (อัล-กุรอาน 49: 9)

“ไม่มีความดีใดๆ ในการพูดซุบซิบอันมากมายของพวกเรา นอกจากผู้ที่ใช้ให้
ทำงานหรือให้ทำสิ่งที่ดีงาม นอกจากผู้ที่ใช้ให้ทำงานหรือให้ทำสิ่งที่ดีงาม หรือ
ให้ประนีประนอมระหว่างผู้คนเท่านั้น และผู้ใดกระทำดังกล่าวเพื่อแสวงหา

ความโปรดปรานจากอัลลอฮ์แล้ว เราจะให้แก่เขาซึ่งรางวัลอันใหญ่หลวง”

(อัล-กุรอาน 4: 114)

ดังนั้น จากคำสอนของอิสลามให้หลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าด้วยความก้าวร้าวรุนแรงและมีอคติ
ระหว่างกันจึงสอดคล้องและมีประสิทธิภาพตามหลักการของการสร้างสันติภาพเพื่อลดความขัดแย้งที่
จะนำสู่ความรุนแรง

8. การให้อภัย

อิสลามมีคำสอนเช่นเดียวกับศาสนาอื่นๆ ในหลายศาสนาที่ให้คุณค่าอย่างมากกับการรู้จักให้อภัยมากกว่าการมุ่งโกรธเกลียดเคียดแค้น

“และการตอบแทนความชั่วคือความชั่วเยี่ยงมัน แต่ผู้ใดอภัย และไกล่เกลี่ยคืน
ดีกัน รางวัลตอบแทนของเขาอยู่ที่อัลลอฮ์ แท้จริงพระองค์ไม่ชอบบรรดาผู้
อธรรม” (อัล-กุรอาน 42: 40)

การให้อภัยเป็นวิธีที่ผู้คน (ทั้งมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม) พึงมีต่อกันและกัน ดังที่คัมภีร์
อัล-กุรอาน กล่าวไว้ว่า

“เจ้า (มุฮัมมัด) จงยึดถือไว้ซึ่งการอภัย และจงใช้ให้กระทำความดีที่ชอบ และจงคืน
หลังให้แก่ผู้ใดที่เขาทั้งหลายเกิด” (อัล-กุรอาน 7: 199)

“และบรรดาผู้ที่หลีกเลี่ยงการทำบาปใหญ่และการทำลามก และเมื่อพวกเขา
โกรธพวกเขาก็อภัยให้” (อัล-กุรอาน 42: 37)

เมื่อท่านนบีมุฮัมมัดสามารถเข้าครอบครองเมืองมักกะฮ์ พร้อมกับบรรดาอัศรสาวกผู้ติดตามจำนวนมาก และเมื่อท่านพบกับชาวมักกะฮ์ผู้โล่งและเช่นฆ่าทำร้ายชาวมุสลิมอย่างโหดร้าย แต่ท่านกลับยกมือขอพรจากผู้เป็นเจ้าว่า “ขอผู้เป็นเจ้าทรงให้อภัยพวกเขาเหล่านั้นด้วยเถิด เพราะพวกเขาไม่รู้ในสิ่งที่ตนเองได้ทำไป” ความเมตตาต่อผู้อื่นเป็นคุณค่าสำคัญในอิสลามและเป็นเงื่อนไขที่จะนำสู่การให้อภัย อิสลามสอนว่า “ผู้เป็นเจ้าจะให้อภัยต่อผู้ที่มีความเมตตาต่อผู้อื่น” หรือ “ผู้ใดที่ไร้ความเมตตา ไร้ความดี” และเมื่อท่านนบีมุฮัมมัดถูกชาวมุสลิมเรียกร้องให้ทำการแก้แค้นต่อชาวมักกะฮ์ที่เคยทำร้ายชาวมุสลิมอย่างโหดร้าย ท่านจึงได้ยกคำสอนของผู้เป็นเจ้าว่า

“และเราได้ส่งเจ้า (มุฮัมมัด) มาเพื่ออื่นใดนอกจากเพื่อเป็นความเมตตาแก่ประชาชาติทั้งหลาย” (อัล-กุรอ่าน 21: 107)

การให้อภัยนับเป็นคุณค่าสำคัญในหลักการและกระบวนการแก้ไขความขัดแย้งทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติการของการสร้างสันติภาพทั่วโลก

9. ความรับผิดชอบในการกระทำและการตัดสินใจ

อิสลามเป็นศาสนาที่มองว่าการปฏิบัติเป็นสิ่งที่พิสูจน์ความศรัทธาของคนเป็นมุสลิม และมนุษย์ทุกคนจะต้องถูกสอบสวนในวันฟื้นคืนชีพและจะต้องรับผิดชอบในการกระทำทุกอย่างของตนเอง

“ดังนั้นผู้ใดกระทำความดีหนึ่งเท่าละอองธุลี เขาก็จะเห็นมัน ส่วนผู้ใดกระทำความชั่วหนึ่งเท่าละอองธุลี เขาก็จะเห็นมัน” (อัล-กุรอ่าน 99: 7-8)

“หากพวกเจ้าทำความดี พวกเจ้าก็ทำเพื่อตัวของเจ้าเอง และหากว่าพวกเจ้าทำความชั่วก็เพื่อตัวเอง” (อัล-กุรอ่าน 21: 107)

“แท้จริง บรรดาผู้ศรัทธาและประกอบคุณงามความดีทั้งหลายนั้น พระผู้ทรง
กรุณาปรานีจะทรงโปรดปรานความรักใคร่แก่พวกเขา” (อัล-กุรอาน 19: 96)

“ผู้ใดปฏิบัติความดีไม่ว่าจะเป็นเพศชายหรือเพศหญิงก็ตาม โดยที่เขาเป็นผู้
ศรัทธา ดังนั้นเราจะให้เขาดำรงชีวิตที่ดี และแน่นอนเราจะตอบแทนพวกเขาซึ่ง
รางวัลของพวกเขา ที่ดียิ่งกว่าที่พวกเขาได้เคยกระทำไว้” (อัล-กุรอาน 16:
97)

สำหรับมุสลิมมีความรับผิดชอบส่วนบุคคล 3 ประการ ที่จะถูกตัดสินโดยผู้เป็นเจ้าของคือ

- 1) ความรับผิดชอบต่ออัลลอฮ์ (ซ.บ.) ผู้เป็นเจ้าของ เกี่ยวกับการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ
- 2) ความรับผิดชอบต่อตนเอง คือ อยู่อย่างเป็นสุขสงบกับตัวเอง
- 3) ความรับผิดชอบต่อผู้อื่น คือ อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติ

ท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) ย้ำว่าทุกคนมีอำนาจในการเลือกตัดสินใจในการกระทำของตนเอง
และทุกคนจะได้รับผลในการตัดสินนั้นๆ จากผู้เป็นเจ้าของอย่างเที่ยงธรรม ดังนั้น การให้ความช่วยเหลือ
และเอื้ออาทรต่อผู้อื่น การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและสร้างสรรค์ให้เกิดสันติภาพในสังคมจึง
นับเป็นการกระทำที่ดีที่เราจะได้รับรางวัลจากผู้เป็นเจ้าของ

10. ความอดทน

มุสลิมถูกสอนให้ต้องเป็นผู้อดทนซึ่งเป็นคุณค่าสำคัญของผู้มีความศรัทธาในผู้เป็นเจ้าของไม่ว่าเขา
จะเผชิญกับความยากลำบากอย่างมากมายเช่นไรก็ตาม

“บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย! จงอาศัยความอดทน และการละหมาดเถิด แท้จริงอัลลอฮ์นั้นทรง
อยู่ร่วมกับผู้อดทนทั้งหลาย” (อัล-กุรอาน 2: 153)

“แน่นอนยิ่งพวกเจ้าจะถูกทดสอบ.....และหากพวกเจ้าอดทนและยำเกรงแล้ว แท้จริงนั่นคือส่วนหนึ่งจากกิจการที่ได้ดีเยี่ยม” (อัล-กุรอ่าน 3: 186)

“โอ้บรรดาผู้ศรัทธาทั้งหลาย ! จงมีความอดทน และจงต่างอดทนซึ่งกันและกันและกันเถิด” (อัล-กุรอ่าน 3: 200)

ความอดทนเป็นคุณลักษณะสำคัญของผู้มีความศรัทธารวมทั้งคนทำงานด้านการสร้างสันติภาพในการรณรงค์สู่เปลี่ยนแปลงสังคมด้วยสันติวิธี ดังนั้น การเรียกร้องให้มุสลิมใช้ความอดทน และรู้จักควบคุมตนเองในสถานการณ์ความขัดแย้งจะทำให้เป็นนักสร้างสันติภาพที่ดีในท่ามกลางความขัดแย้ง

11. กระบวนการมีส่วนร่วมและยอมรับซึ่งกันและกัน

การมีส่วนร่วมและเปิดใจยอมรับทุกฝ่ายย่อมเป็นผลดีและมีประสิทธิภาพมากกว่าการใช้อำนาจแบบเผด็จการและปิดกั้นการตัดสินใจ ยุทธศาสตร์ในการสร้างสันติภาพวางอยู่บนพื้นฐานให้ทุกฝ่ายเข้าสู่การเจรจาบนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกันหรืออาจใช้คนกลางช่วยดำเนินการในการไกล่เกลี่ย

อิสลามส่งเสริมให้มนุษย์เปิดใจกว้างมากกว่าที่จะมีจิตใจคับแคบ โดยใช้หลักความยุติธรรมแทนที่ความอยุติธรรม หลักการนี้สะท้อนได้ดีในระบบการปกครองแบบชูรอ (การปรึกษาหารือ) ความหมายของระบบชูรอ คือ ความสมานฉันท์ในสังคมที่เกิดจากการที่ทุกฝ่ายได้พูดคุยเสวนากันโดยอิสระอย่างแท้จริง แสดงความคิด ความเห็นได้อย่างเต็มที่ โดยผู้ปกครองจะเก็บรวบรวมความเห็นหรือคำแนะนำทั้งหมดจากหมู่มุสลิมมาชกเพื่อประกอบการตัดสินใจต่อไป

“และบรรดาผู้ตอบรับต่อพระเจ้าของพวกเขาและดำรงละหมาดและกิจการของพวกเขามีการปรึกษาหารือระหว่างพวกเขา” (อัล-กุรอ่าน 42: 38)

บทบาทสำคัญของกระบวนการชুরอในระบบการปกครองตามแนวอิสลามเป็นที่ถกเถียงในกันอย่างมากในแวดวงหมู่นักวิชาการโดยเฉพาะกลุ่มที่เห็นว่า ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยไม่ขัดกับหลักการของอิสลาม ทั้งนี้เนื่องจากผู้เข้าร่วมในระบบชुरอจะประกอบด้วยผู้คนทุกภาคส่วนในสังคม โดยยึดหลักการสำคัญดังนี้

- 1) เป็นการปกครองเพื่อคนโดยส่วนรวม เป็นความพึงใจและได้รับความเห็นชอบจากคนทั้งชุมชนมากกว่าจากผู้ที่เป็นตัวแทนเท่านั้น
- 2) การจะได้รับการมีชีวิตที่ดี มีศาสนาและนำสู่ประโยชน์สาธารณะร่วมกันนั้น ไม่ใช่เป็นหน้าที่ของผู้ปกครองเท่านั้น เช่น ระบบการจ่ายชะกาต เป็นหน้าที่รับผิดชอบของมุสลิมทุกคนที่จะต้องให้ความช่วยเหลือคำจุนสมาชิกอื่นๆ ในสังคม
- 3) เสรีภาพเป็นสิทธิของคนทุกคน หากเสรีภาพในการแสดงออกไม่ได้รับการรับรองในสังคม ระบบชुरอก็ย่อมไม่ได้รับการปฏิบัติอย่างแท้จริง
- 4) มนุษย์ทุกคนต่างมีความเท่าเทียมกัน มีพ่อ-แม่ คนเดียวกัน และต่างถูกสร้างมาจากวิญญาณเดียวกัน
- 5) ผู้คนที่ต่างจากเราย่อมมีสิทธิอำนาจเช่นกัน
- 6) การกดขี่และการไร้ความยุติธรรมเป็นสิ่งต้องห้ามเนื่องจากเป็นสิ่งที่ขัดกับหลักคำสอนของอิสลามอย่างร้ายแรง
- 7) หลักการของระบบชुरอเป็นไปตามระบบกฎหมายอิสลามซึ่งจะต้องได้รับการปฏิบัติตามทั้งโดยผู้ปกครองและประชาชนทั่วไป หลักดังกล่าวจะช่วยปกป้องประชาชนจากการฉ้อฉลของผู้ปกครอง

12. ความเป็นพหุลักษณะและความหลากหลาย

ในประเพณีคำสอนของอิสลาม ความเป็นพหุลักษณะและความหลากหลายเป็นคุณค่าที่มีความสำคัญอย่างมาก อัล-กุรอาน ได้ระบุถึงการให้มีความอดกลั้นต่อความหลากหลายที่วางอยู่บนพื้นฐานความแตกต่างทางเพศ สีผิว ภาษา ความเชื่อและตำแหน่งทางสังคม ความสมานฉันท์ท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายนับเป็นคุณค่าที่พึงปรารถนาของสังคม ในขณะที่ ความพยายามจะแข่งขันและควบคุมเหนือผู้อื่นเป็นสิ่งที่ถูกตำหนิ อิสลามเชื่อว่าความแตกต่างเป็นลักษณะธรรมชาติของมนุษย์ และเป็นเจตจำนงของผู้เป็นเจ้า

“และหากพระเจ้าของเจ้าทรงประสงค์แน่นอนพระองค์จะทรงทำให้ปวงมนุษย์

เป็นประชาชาติเดียวกัน แต่พวกเขาก็ยังคงแตกแยกกัน” (อัล-กุรอาน 11: 118)

ดังนั้น อิสลามได้เน้นให้มุสลิมมีความอดกลั้นต่อผู้อื่นที่แตกต่างจากตน โดยเฉพาะผู้ที่ไม่ใช่มุสลิม และจะต้องปฏิบัติดีต่อผู้อื่นโดยไม่ได้ใช้ความแตกต่างทางความเชื่อของศาสนามาเป็นเส้นแบ่งแยก นอกจากนั้นอัล-กุรอาน ได้เรียกร้องให้มุสลิมละเว้นการต่อสู้และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข ธรรมนูญมะดีนะฮ์ ซึ่งเป็นสัญญาที่ลงนามโดยท่านนบีมุฮัมมัด (ซ.ล.) กับชนอาหรับหลายศาสนา หลายเผ่าพันธุ์ นับเป็นตัวอย่างของการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายด้วยความอดกลั้น โดยถือว่าเป็นชุมชนหนึ่งเดียวกัน และจะร่วมกันปกป้องและช่วยเหลือกันและกันหากชนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดถูกโจมตีจากศัตรูภายนอก

จากการให้ความเคารพและยอมรับในความหลากหลายดังกล่าว สามารถสรุปเป็นหลักการของอิสลามเพื่อให้มุสลิมดำรงอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุขในท่ามกลางความหลากหลาย ดังนี้

1. เกียรติศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์จะต้องได้รับการปกป้องโดยสมบูรณ์ไม่ว่าคนผู้นั้นจะมีความแตกต่างทางศาสนาความเชื่อ ชาติพันธุ์ หรืออุดมการณ์ความคิดใดๆ ซึ่งศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์นี้ได้รับการปกป้องโดยผู้เป็นเจ้า (อัล-กุรอาน 17: 70)
2. มนุษย์ทุกคนต่างมาจากแหล่งกำเนิดเดียวกัน (อัล-กุรอาน 4: 1; 6: 98; 5: 32)
3. ความแตกต่างหลากหลายของมนุษย์เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์และเป็นกฎของผู้เป็นเจ้า (อัล-กุรอาน 30: 22; 10: 99; 11: 118-119)
4. อิสลามไม่ยอมรับในการละเมิดศาสนาอื่นๆ (อัล-กุรอาน 42: 15)
5. มุสลิมมีเสรีภาพที่จะเลือกและตัดสินใจหลังจากที่ผู้เป็นเจ้าได้ส่งสารอันชัดแจ้งแล้ว (อัล-กุรอาน 2:256; 18:29; 17:107; 109:4-6)
6. ผู้เป็นเจ้าคือผู้ที่จะเป็นผู้ตัดสินการกระทำของมนุษย์ทุกคนแต่เพียงพระองค์เดียว ท่านนบีเป็นเพียงผู้นำสารของพระองค์เท่านั้น (อัล-กุรอาน 42:48; 16:124; 31:23; 88:25, 26)
7. มุสลิมจึงต้องปฏิบัติแต่ความดีงาม ดำรงความเท่าเทียมและความยุติธรรมในการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน (อัล-กุรอาน 5:9; 4:135; 60:8)

ความอดกลั้นต่อความแตกต่างและการเคารพในความหลากหลายนับเป็นแก่นของหลักปฏิบัติในแนวทางการสร้างสันติภาพ นักสร้างสันติภาพต่างมีความหวังที่จะให้ผู้คนตระหนักในความแตกต่างเพื่อที่จะไม่ถูกนำไปใช้ในการเลือกปฏิบัติหรือสร้างอคติใดๆ คุณค่าเหล่านี้เป็นหลักการสำคัญในคำสอนของอิสลาม เพราะความหลากหลายเป็นพระประสงค์และเป็นอำนาจสิทธิ์ขาดของผู้เป็นเจ้าแต่เพียงองค์เดียวที่มุสลิมทุกคนต้องให้การยอมรับเพราะมาแต่พระองค์องค์ประสงคฺที่จะทำให้มนุษย์เป็นหนึ่งเดียวเหมือนกันทั้งหมดย่อมพระองค์ย่อมมีอำนาจที่จะทำได้อย่างแน่นอน

สรุป

ในส่วนนี้เริ่มต้นด้วยการอธิบายหลักการและข้อสมมุติฐานเกี่ยวกับความเชื่อและการปฏิบัติเกี่ยวกับการแก้ไขความขัดแย้งและสันติวิธีในวิถีอิสลาม โดยคำสอนเชิงคุณค่าที่หยิบยกในการนำเสนอในบทความทั้งหมดล้วนมาจากแหล่งข้อมูลสำคัญของอิสลามคือ อัล-กุรอาน และอัล-หะดิษ คุณค่าเหล่านั้นได้แสดงให้เห็นว่ามีคำสอนเชิงคุณค่าและแบบอย่างมากมายในศาสนาอิสลามดังที่ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ ใช้คำว่า “อิสลามในตัวของมันเองเป็นศาสนาที่อุดมไปด้วยเมล็ดพันธุ์มากมายที่มีศักยภาพในการใช้แนวทางสันติวิธีและการสร้างสันติภาพ”

กรอบแนวคิดเกี่ยวกับสันติวิธีและการสร้างสันติภาพในอิสลามดังที่ได้นำเสนอในบทความนี้ มีนัยสำคัญในหลายแง่มุมสำหรับการทำโครงการจัดการความขัดแย้ง (ทั้งที่เกิดขึ้นภายใน หรือ ภายนอก) ของชุมชนมุสลิม กรอบแนวคิดนี้ สามารถช่วยส่งเสริมสู่จุดหมายในการสร้างสันติภาพได้หลายประการได้แก่

1. เพิ่มความสมานฉันท์ขึ้นในชุมชน
2. ช่วยประสานช่องว่างของความไม่ยุติธรรมทางสังคมและเศรษฐกิจ
3. ปลดปล่อยความทนทุกข์ทรมานของผู้คนและช่วยปกป้องรักษาชีวิตมนุษย์
4. เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับอำนาจของประชาชนผ่านการมีส่วนร่วมและมีความใจกว้าง
5. สนับสนุนความเท่าเทียมในหมู่มวลสมาชิกของชุมชน
6. สร้างคุณค่าของความอดกลั้นและเคารพต่อความหลากหลาย

สำหรับระดับการสร้างสันติภาพในสังคม อิสลามเป็นศาสนาที่เอื้อต่อวิถีทางสันติวิธีและการสร้างสันติภาพผ่านพิธีกรรมทางศาสนามากมาย ได้แก่ การที่ผู้นำทางการเมืองใช้วาระการรวมตัวกันโดยธรรมชาติในการละหมาดวันศุกร์กระทำการเคลื่อนไหวอย่างสันติ หรือในทศวรรษที่ผ่านมา มี

นักวิชาการที่ศึกษาโดยตรวจสอบการใช้พิธีกรรมทางศาสนาเช่น การถือศีลอดซึ่งเป็นการฝึกฝนอย่างดีเพื่อการอดข้าวประทัง หรือการกล่าวคำสวดวิงวอนอย่างต่อเนื่องพร้อมเพรียงกันระหว่างการเดินประทังหรือการชุมนุม ทำให้การต่อสู้เป็นไปอย่างมีพลัง ทั้งหมดที่กล่าวมาจึงนับเป็นตัวอย่างที่ดีเลิศของเทคนิคการเตรียมการอย่างมีวินัยในการต่อสู้ด้วยสันติวิธี ดังนั้น ยุทธวิธีแบบสันติวิธีในวิถีอิสลามดังกล่าว จึงเหมาะสำหรับทั้งผู้ที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิมในการแก้ไขความขัดแย้งโดยไม่ใช้ความรุนแรง

การใช้คำสอนเชิงคุณค่าและหลักการของศาสนาอิสลามตามกรอบแนวคิดที่ได้นำเสนอในบทความนี้จะสามารถช่วยเพิ่มโอกาสในการเปลี่ยนแปลงอย่างสันติและการพัฒนาในชุมชนนั้นๆ สำหรับในระดับในเชิงนโยบาย การให้การอบรมผู้นำและผู้ตามเกี่ยวกับคุณค่าเหล่านี้จะสามารถนำสู่การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีให้เกิดขึ้นในชุมชน จะเห็นได้ว่า เป็นที่น่าเสียดายที่มีชุมชนมุสลิมเป็นจำนวนมากเมื่อมีการพยายามรวมผู้คนในการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองแต่กลับละเลยมิติความสำคัญและพลังของคุณค่าในคำสอนของศาสนาและวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งจับใจของผู้คน ดังนั้น กรอบแนวคิดนี้สามารถช่วยเป็นช่องทางในการสื่อสารสำหรับการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นในหมู่มุสลิม

ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน สิ่งนี้ยังอาจเป็นเพียงอุดมคติ และชุมชนมุสลิมทั้งหลายยังดูอยู่ห่างไกลที่จะประยุกต์วิธีการอุดมคติเหล่านี้ในการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง เนื่องจากในสภาพความเป็นจริงปัจจุบัน ดูเหมือนว่ายังมีมุสลิมเป็นจำนวนไม่น้อยที่ยังไม่ได้ปฏิบัติตามคำสอนเชิงคุณค่าและหลักการเหล่านี้ในวิถีชีวิตประจำวันของพวกเขา แต่อย่างไรก็ตาม คุณค่าเหล่านี้ยังคงดำรงอยู่และยังถูกถ่ายทอดส่งต่อไปยังคนรุ่นใหม่ๆ ต่อไป โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ประเพณีวัฒนธรรม และการปฏิบัติ ตลอดจนความเชื่อในศาสนา และมีหลายเสียงยังคงพร่ำบ่นถึงสภาพความล้มเหลวของผู้นำในสังคมมุสลิมในการสื่อสารถ่ายทอดส่งต่อคุณค่าเหล่านี้ในชุมชน

ประการสุดท้าย จากการที่ระบุถึงคำสอนเชิงคุณค่าเกี่ยวกับการสร้างสันติภาพในบริบทของศาสนาอิสลามทำให้สามารถก้าวข้ามคำถามที่ว่าอิสลามมีคำสอนเหล่านี้หรือไม่ หากแต่องานศึกษาวิจัยในอนาคต สามารถก้าวสู่ขั้นต่อไป ได้แก่

- ตรวจสอบการนำหลักการเหล่านี้ไปใช้ในบริบทของชีวิตประจำวัน
- ศึกษาข้อจำกัดที่เป็นอุปสรรคต่อการนำหลักการไปปฏิบัติจริงได้ในความขัดแย้ง
- สรุปบทเรียนกรณีที่ประสบความสำเร็จในการจัดการความขัดแย้งและการสร้างสันติภาพที่เกิดขึ้นในชุมชนมุสลิม

การสำรวจตรวจสอบกรณีศึกษาต่างๆ จะช่วยให้นักวิชาการและนักปฏิบัติสามารถเข้าใจในเงื่อนไขต่างๆ ที่จะนำสู่การสร้างสรรค์แนวทางในการจัดการความขัดแย้งต่างๆ ในชุมชนมุสลิมได้อย่างสันติตามวิถีแห่งอิสลามต่อไป

4.2 บริบทของข้อมูลพื้นที่ที่ศึกษา: ชุมชนมุสลิมในภาคเหนือของประเทศไทย

ก่อนถึงบริบทของชุมชนมุสลิมในภาคเหนือของไทย ขอนำเสนอภาพรวมของโลกมุสลิมเพื่อให้ได้เข้าใจถึงความหลากหลายในโลกมุสลิมและความเป็นมาของมุสลิมในประเทศไทยคือ

เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าประชากรมุสลิมในโลกใบนี้มีจำนวนมากเป็นลำดับที่สองรองจากชาวคริสต์ จากตัวเลขการสำรวจประชากรมุสลิมทั่วโลกล่าสุดโดยศูนย์วิจัย Pew Research Center (2011: 13) พบว่า ในปี ค.ศ. 2010 โลกเรามีประชากรมุสลิมรวมทุกสำนักนิกายเป็นจำนวนทั้งสิ้น 1,600 ล้านคน กระจายไปในทุกภูมิภาคของโลก หรือคิดเป็นร้อยละ 23.4 ของประชากรโลกที่มีทั้งสิ้น 5,300 ล้านคน และศูนย์วิจัยดังกล่าวยังคาดการณ์ว่าในอีก 20 ปี ข้างหน้าคือ ปี ค.ศ. 2030 จำนวนประชากรมุสลิมจะเพิ่มสูงขึ้นถึงจำนวน 2,200 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 26.4 ของประชากรโลก

ในขณะที่คนทั่วไปจำนวนไม่น้อยมักเข้าใจอย่างเหมารวมว่า คนที่นับถือศาสนาอิสลาม หรือมุสลิมเป็นชาวอาหรับที่มาจากประเทศในแถบตะวันออกกลางซึ่งเป็นดินแดนถิ่นกำเนิดของศาสนาอิสลามเมื่อ 1,400 กว่าปีที่ผ่านมาจากการเผยแพร่คำสอนโดยท่านนบีมุฮัมมัด (ช.ล.) ผู้ซึ่งชาวมุสลิมถือว่าท่านเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์ (ช.บ.) ผู้เป็นเจ้า และความเข้าใจผิดที่ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ มีผู้คนจำนวนไม่น้อยที่เข้าใจว่า ชาวอาหรับทุกคนเป็นมุสลิม ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว “ไม่ใช่มุสลิมทุกคนที่เป็นชาวอาหรับ และชาวอาหรับก็ไม่ได้เป็นมุสลิมทุกคน” หากดูจากตัวเลขประชากรมุสลิมจะพบว่า ผู้ที่เป็นมุสลิมส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 80 ไม่ได้เป็นชาวอาหรับ หรือในทางกลับกันคือ มีมุสลิมที่เป็นชาวอาหรับเพียงประมาณ ร้อยละ 20 ของจำนวนประชากรมุสลิมทั้งหมด และประเทศที่มีจำนวนมุสลิมมากที่สุดในโลก 10 ประเทศ ส่วนใหญ่มาจากประเทศในภูมิภาคเอเชียและแอฟริกาใต้

นอกจากนั้น ยังมีมุสลิมประมาณถึง 50 ล้านคนที่อาศัยกระจายตัวอยู่ในประเทศแถบทวีปยุโรปและอเมริกา หรือแม้แต่ประเทศจีนมีจำนวนประชากรมุสลิมมากกว่าประเทศมุสลิมในแถบโลกอาหรับเกือบทั้งหมดยกเว้นประเทศอียิปต์ อิหร่าน และตุรกี ดังนั้น โลกอิสลามถึงแม้ว่าจะมีเอกภาพในแง่หลัก

ศรัทธาต่ออัลลอฮ์ (ช.บ.) ผู้เป็นเจ้าขององค์เดียว แต่ก็เต็มไปด้วยความหลากหลายในชาติพันธุ์ ภาษา และวิถีวัฒนธรรม

ความเป็นมาของมุสลิมในประเทศไทยโดยสังเขป

หากจะตอบคำถามที่ว่าศาสนาอิสลามได้เข้ามายังประเทศไทยเป็นเวลายาวนานเท่าใดแล้ว ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช (2501: 1) ได้ให้คำตอบเรื่องนี้ไว้ว่า

“สำหรับศาสนาอิสลาม หรือคนที่นับถือศาสนาอิสลามนั้น น่าจะมีอยู่ในดินแดนที่เรียกว่า ประเทศไทยนี้ ตั้งแต่เริ่มประวัติศาสตร์ไทยของคนชาติไทย เพราะว่าศาสนาอิสลามได้เผยแพร่เข้ามาถึง อินโดนีเซีย และในแหลมมาลายูนั้น ก่อนที่คนอีกเผ่าหนึ่งจะได้เคลื่อนย้ายมาจากญวนนานได้”⁹

และเป็นที่ประจักษ์ชัดว่าตลอดประวัติศาสตร์ของมุสลิมในแผ่นดินไทยนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มุสลิมได้ช่วยสร้างสรรค์คุณูปการต่างๆ ให้กับสังคมไทยอย่างมากมาตั้งแต่ในระดับชุมชนท้องถิ่นจนถึงระดับชนชั้นผู้ปกครอง และดำรงอยู่ร่วมกับศาสนิกอื่นๆ อย่างสันติตลอดมา มุสลิมได้ร่วมรับใช้งานของราชสำนักไทยตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม แห่ง อยุธยา (พ.ศ. 2145–2170) เป็นต้นมาจนถึงสมัยปัจจุบัน เป็นเวลามากกว่า 400 ปี¹⁰

อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยมีมุสลิมที่มาจากหลากหลายชาติพันธุ์เช่นเดียวกับประเทศอื่นๆ ปัจจุบัน มุสลิมนับเป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศที่มีจำนวนมากที่สุด กล่าวคือ มีแหล่งข้อมูลบางแหล่ง ยืนยันว่า ประเทศไทยมีมุสลิมประมาณร้อยละ 10 หรือคิดเป็นจำนวน 6 ล้านคน ในขณะที่ข้อมูลของ ทางการไทยประมาณว่ามีมุสลิมประมาณร้อยละ 3.8 หรือคิดเป็น 2.5 ล้านคน (Farouk 2004: xi) อย่างไรก็ตาม ตัวเลขจำนวนประชากรมุสลิมที่ใกล้เคียงที่สุดน่าจะเป็นตัวเลขจากการสำรวจของ

⁹ อ้างใน เสาวนีย์ จิตต์หมวด (2531: 62) และ ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดช (2539: 1)

¹⁰ โปรดดู บทบาทของมุสลิมในประวัติศาสตร์ประเทศไทยยุคต่างๆ ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยปัจจุบัน อย่างละเอียด ใน ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดช (2539)

ศูนย์วิจัย Pew Research Center (2011: 159) ซึ่งประมาณการว่าในปี ค.ศ. 2010 ประเทศไทยมีมุสลิมประมาณร้อยละ 6 หรือคิดเป็น 4 ล้านคน โดยร้อยละ 70 เป็นมาเลย์มุสลิมจากจังหวัดภาคใต้

ศาสนาอิสลามได้เข้ามายังประเทศไทยจากหลากหลายทิศทางและหลายช่วงเวลาต่างๆ กัน คือ ในช่วงแรกประมาณ คริสต์ศตวรรษที่ 13-14 อิสลามได้เข้ามาทางภาคใต้ของไทยโดยพ่อค้าชาวอาหรับ และในศตวรรษที่ 15 ได้มีพ่อค้าเปอร์เซียและชาวอินเดียเข้ามาค้าขายในภาคกลางของไทยแถบจังหวัดอยุธยา และในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 อิสลามได้เข้ามาทางภาคเหนือของประเทศโดยพ่อค้าชาวจีนฮั่นนาน อินเดีย บังคลาเทศ และปากีสถาน (Yusuf 2007: 5-6).

4.3 กรณีศึกษา ชุมชนมุสลิมบ้านยาง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่

หมู่บ้านยางเดิมขึ้นอยู่กับบ้านทุ่งหลุก หมู่ที่ 7 ตำบลแม่งอน ต่อมาทางราชการเห็นว่ามีการประชากรมากพอที่จะแยกหมู่บ้านออกมาตั้งใหม่จึงได้แยกเป็นหมู่บ้าน หมู่ที่ 12 ตำบลแม่งอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2496 ทหารจีน (กองพล 93-95) และประชาชนได้อพยพเข้ามายังประเทศไทย ในช่องทางดอยอ่างขาง (ปัจจุบันคือบ้านหลวง) และจากนั้นได้ย้ายถิ่นฐานลงมาที่บ้านยาง ซึ่งชื่อหมู่บ้านยางเรียกตามชื่อหมู่บ้านเดิมที่หมู่บ้านนี้เป็นที่อยู่ของชาวกะเหรี่ยง ปากะญอ หรือคนพื้นถิ่นเรียกว่า "ยาง" เมื่อปี พ.ศ.2497 และเมื่อปี พ.ศ. 2517 ได้เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ได้เสด็จเยี่ยมหมู่บ้าน และได้เกิดโครงการพระราชดำริหลายโครงการ เช่น สถานีอนามัย การประปาภูเขา โรงงานหลวงสำเร็จรูป โครงการสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำเมื่อวันที่ 19 มกราคม 2552 สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ได้เสด็จเปิดโรงงานแปรรูปอาหารสำเร็จรูปของโครงการหลวง

ชาวจีนมุสลิมในชุมชนบ้านยาง

ในจังหวัดเชียงใหม่มีมุสลิมที่มีเชื้อสายจีน ซึ่งส่วนใหญ่อพยพมาจากมณฑลยูนนาน (ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของประเทศจีน) นับตั้งแต่ช่วงกลางศตวรรษที่ 19 และปัจจุบันได้อาศัย กระจายตามที่ต่างๆ ของอำเภอฝาง อำเภอแม่สาย และอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่มีมัสยิดที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนมุสลิมจีน รวมทั้งหมด 7 มัสยิด ได้แก่

1. มัสยิดอัลเอียะห์ซาน ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านยาง ตำบลแม่งอน อำเภอฝาง
2. มัสยิดอัลอีมาน ตั้งอยู่ในตัวอำเภอฝาง
3. มัสยิดอัลอักซอ ตั้งอยู่บนดอยอ่างขางตำบลแม่งอน อำเภอฝาง

4. มัสยิดอัลชะฮาดะฮ์ ตั้งอยู่หัวฝาย ตำบลโป่งน้ำร้อน อำเภอฝาง
5. มัสยิดอัลเราะฮ์มะ ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าตอน อำเภอแม่เมาะ
6. มัสยิดอิสลามบ้านฮ่อ (เฮตายาตุลอิสลาม) ตั้งอยู่ย่านศูนย์การค้าไนท์บาร์ซ่า อยู่บนฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิง
7. มัสยิดอัต-ตักวา ตั้งอยู่ย่านวัดเกต ซึ่งอยู่บนฝั่งตะวันออกของแม่น้ำปิง ถนนหน้าวัดเกตอำเภอเมือง

ความเป็นมาของชาวจีนมุสลิมในภาคเหนือของประเทศไทย

ชาวมุสลิมเชื้อสายจีนยูนนานได้อพยพเข้ามาในประเทศไทยหลายกลุ่มและหลายระลอก โดยส่วนใหญ่เป็นพวกพ่อค้าจีนที่เดินทางมาค้าขายบริเวณมณฑลยูนนาน เข้าสู่ประเทศพม่า ลาว และเข้าสู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย คนกลุ่มนี้จะถูกคนพื้นเมืองทางภาคเหนือเรียกว่าเป็นพวก “จีนฮ่อ” ซึ่งมีเอกลักษณ์ทั้งทางด้านภาษา วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างไปจากชาวจีนโพ้นทะเลกลุ่มอื่นๆ ที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย ซึ่งที่มาของคำว่า “ฮ่อ” นั้นยังคงเป็นปริศนาและมีความซับซ้อนว่ามีที่มาจากที่ใด เพราะเหตุไรชาวยูนนานจึงถูกเรียกว่า “ฮ่อ” ทั้งที่ชาวยูนนานเองก็ไม่ได้เรียกตัวเองว่า “ฮ่อ” ปัจจุบันยังมีนักวิชาการที่สนใจวิชาศึกษาและพยายามค้นหาต้นตอ และถกเถียงถึงที่มาของคำๆ นี้ (เจียแย่นจง, 2537)

ถึงแม้ว่าผู้อพยพชาวจีนยูนนานที่อาศัยอยู่ในบริเวณภาคเหนือของไทย จะถูกคนพื้นเมืองเรียกรวมๆ กันว่าเป็นพวก “จีนฮ่อ” แต่ชาวจีนฮ่อก็มีลักษณะที่หลากหลายแบ่งเป็นได้หลายกลุ่ม อพยพมาจากหลายส่วนของมณฑลยูนนาน ดังนั้น จึงมีพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป จากประวัติการอพยพถิ่นฐานแบ่งได้เป็นกลุ่มๆ ดังนี้

กลุ่มแรก กลุ่มพ่อค้าชาวยุন্নนาน เป็นกลุ่มคนที่เดินทางค้าขายในช่วงหน้าหนาวและหน้าแล้งโดยใช้ม้า-พ่อเป็นพาหนะ จากหลักฐานของนักท่องเที่ยวยที่เข้ามาจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือของไทยในสมัยนั้น ได้กล่าวถึงกองคาราวานของพวกพ่อค้าชาวยุন্নนานที่เดินทางค้าขายไปมา ระหว่างเทือกเขาต่างๆ จาก ยุন্নนานและจังหวัดในภาคเหนือของไทย (Hellet, 1890 และ Bock, 1884 อ้างใน Suthep Soonthornpasuch, 1977)¹¹

กลุ่มที่สอง กลุ่มชาวยุন্নนานอพยพ กลุ่มนี้เป็นผู้อพยพชาวยุন্নนานที่หลบหนีออกจากประเทศจีนเนื่องจากแรงกดดันทางการเมืองในช่วงศตวรรษที่ 19 ประเทศจีนปกครองโดยราชวงศ์แมนจู ซึ่งดำเนินนโยบายบีบคั้นและทำการกดขี่ชาวจีนแมนดารินเป็นอย่างมาก จนในปี ค.ศ. 1856 มุสลิมชาวยุন্নนานทั้งหลายจึงได้รวมตัวกันต่อต้านพื้นที่แถบตะวันตกของมณฑลยูন্নนานและตั้งเมืองตาลีฟูเป็นเมืองหลวงของยูন্নนาน แต่ต่อมาภายหลังในปี ค.ศ. 1873 ผู้นำมุสลิมคือ ชาวยุন্নนานชื่อ ตูเหวินชิว (สุลต่านสุลัยมาน) ถูกสังหารจึงทำให้ชาวมุสลิมถูกไล่ล่าสังหารอย่างโหดร้าย คนจำนวนนับพันถูกเข่นฆ่า จากเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้มุสลิมชาวยุন্নนานเป็นจำนวนมากหลบหนีเข้าสู่ประเทศพม่า เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณลุ่มน้ำสาละวิน

กลุ่มที่สาม กลุ่มทหารกู้ชาติจีน หลังจากการปฏิวัติประเทศจีนได้ประสบความสำเร็จในปี ค.ศ. 1949 ภายใต้การนำของเหมาเจ๋อตง ซึ่งถือว่าพรรคคอมมิวนิสต์จีนประสบความสำเร็จอย่างเด็ดขาดเหนือพรรคก๊กมินตั๋ง (KMT) หรือพวกจีนคณะชาติ ทำให้ทหารกองพล 93 ของจีนคณะชาติต้องถอยร่นลงมาอยู่ตามแนวชายแดนไทย-พม่า และต่อมามีส่วนหนึ่งได้เดินทางไปอยู่ที่ประเทศไต้หวัน อีกส่วนหนึ่งปักหลักอยู่ทางภาคเหนือของไทย ซึ่งรัฐบาลได้จัดสถานที่เป็นศูนย์ผู้อพยพอยู่ประมาณ 50 กว่าศูนย์ทั่วภาคเหนือ

¹¹ วิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ Suthep Soonthornpasuch (1977) ที่เป็งานนบกเบิกศึกษาชุมชนมุสลิมในเขตเมืองเชียงใหม่ ในที่สุด ได้รับการตีพิมพ์ โดย Center for Ethnic Studies and Development, Chiang Mai University ในปี 2013

“หุย” (Hui) เป็นชนชาติมุสลิมที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในบรรดาชนชาติมุสลิมในประเทศจีน ประกอบด้วยจำนวนประชากรประมาณ 10 ล้านคน อาศัยอยู่กระจายไปในแทบทุกมณฑลและมีเขตปกครองอิสระของตนเองในประเทศจีน ตามบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่เป็นทางการของประเทศจีน ศาสนาอิสลามได้เข้าสู่ประเทศจีนครั้งแรกในปี ค.ศ. 651 หรือหลังจากท่านนบีมุฮัมมัด ได้เสียชีวิตไปเพียง 22 ปี ซึ่งตรงกับสมัยราชวงศ์ถังของประเทศจีน (ตรงกับสมัยของท่านค่อลีฟะฮ์อุมมานผู้ปกครองดินแดนอาหรับในขณะนั้น) โดยมีท่านสะอ์ด อิบนิ อะบีวักกอส เป็นผู้นำขบวนพ่อค้าชาวอาหรับเพื่อเข้ามาพบกับจักรพรรดิเกาจงฮ่องเต้ของจีนอย่างเป็นทางการ ศาสนาอิสลามได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีอันเนื่องมาจากช่วงสมัยนั้นเป็นยุคทองของจีนที่เปิดรับวัฒนธรรมสากลจึงมีพ่อค้าทั้งชาวอาหรับและชาวเปอร์เซียเดินทางเข้ามาในประเทศจีน

ปัจจุบัน มุสลิมในประเทศจีนเป็นชนชาติที่มีจำนวนมากที่สุดในบรรดาชนกลุ่มน้อย คือ มีจำนวนประชากรประมาณ 25 ล้านคน โดยแบ่งออกเป็น 10 ชนชาติ ได้แก่ 1. ชนชาติหุย (Hui) ที่อาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจายไปทั่วดินแดนจีน และเป็นชนชาติกลุ่มใหญ่ที่สุดของมุสลิมจีน 2. ชนชาติวูเยเกอร์ อยู่ในมณฑลซินเกียง 3. ชนชาติคาซัค อยู่ในซินเกียง กังสุ และชิงไห่ 4. ชนชาติตงเซียง อยู่ในกังสุ และซินเกียง 5. ชนชาติเคอร์จิส ในซินเกียง และเหยหลงเจียง 6. ชนชาติซาลา ในชิงไห่ และกังสุ 7. ชนชาติทาจิก ในชี 8. ชนชาติอุซเบก ในซินเกียง 9. ชนชาติโบนัน ในกังสุ และ 10. ชนชาติตาดาร์ ในซินเกียง (อ้างใน Gladney 1996: 20)

อย่างไรก็ตาม ตัวเลขจำนวนมุสลิมที่เป็นทางการในประเทศจีนดังกล่าวน่าจะเป็นการประเมินที่ต่ำกว่าความเป็นจริงอยู่มาก ทั้งนี้ The U.S. News & World Report (2005) ได้ประมาณการว่า มุสลิมในประเทศจีนมีประมาณ 65.3 ล้านคน (หรือประมาณร้อยละ 6 ของประชากรจีนทั่วประเทศ) ซึ่งตัวเลขดังกล่าวสอดคล้องใกล้เคียงกับการสำรวจโดยมหาวิทยาลัยเซี่ยงไฮ้

สำหรับประวัติของชาวมุสลิมกลุ่มแรกที่เข้ามาอยู่นานนั้นมาจากเมืองบุคคอรอ ในเอเชียกลาง (ปัจจุบัน คือ ประเทศอุซเบกิสถาน) ในปี ค.ศ. 1219 เจงกิสข่านและบุตรชายของท่านได้บุกเข้ามายึด

ครองที่ดินแดนแถบนี้และกวาดต้อนผู้คนเป็นจำนวนมากมายังมองโกเลีย หนึ่งในจำนวนนั้นคือ เด็กหนุ่มชื่อ Sayyid Ajall Shams Al-Din ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นบุตรชายของเจ้าเมืองบุคคอรอที่ยอมจำนนต่อกองทัพเจงกิสข่านด้วยความหวังที่จะเป็นการหลีกเลี่ยงการเข่นฆ่าประชาชนผู้บริสุทธิ์ ดังนั้น เจ้าเมืองจึงได้เสนอให้ ซัยยิด อะจาล เป็นตัวประกัน และต่อมาท่านได้เข้ารับราชการรับใช้ราชวงศ์หยวนและกลายเป็นผู้นำทางทหารและการปกครองที่สำคัญที่สุดในราชวงศ์หยวน (มองโกล) จนกระทั่งปี ค.ศ. 1254 กุบไลข่าน ได้แต่งตั้งให้ท่านเป็นผู้ปกครองมณฑลยูนนาน เนื่องจากกุบไลข่านเห็นว่า ยูนนานเป็นเส้นทางยุทธศาสตร์ทางการค้าสำคัญที่จะเปิดประตูจีนสู่อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมทั้งการเข้าครอบครองดินแดนในพม่า (ดู Armijo-Hussein 1996)

จีนมุสลิมกับบทบาทในการค้าทางไกลระหว่างยูนนานกับภาคเหนือของประเทศไทย

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 กองคาราวานพ่อค้าชาวหุยจากมณฑลยูนนานได้เดินทางข้ามพรมแดนมายังประเทศพม่าและถูกเรียกขานว่าเป็น “ชาวบันเตย์มุสลิม” (Panthay Muslim) จนในที่สุดกองคาราวานชาวหุยจำนวนหลายหมื่นคนได้ข้ามพรมแดนเข้ามาในประเทศไทยและตั้งชุมชนกระจายในภาคเหนือของไทยและถูกเรียกว่าเป็น “ชาวฮ่อมุสลิม” ดังนั้น ความเป็นชาติพันธุ์ของชาวหุยมุสลิม ได้ถูกสร้างให้แปรเปลี่ยนไปโดยตลอดเมื่อข้ามพรมแดนรัฐชาติหนึ่งสู่อีกรัฐชาติหนึ่ง (ดู สุชาติ เศรษฐมาลินี 2551)

เส้นทางการค้าระหว่างยูนนานกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อาจย้อนไปถึงสมัยราชวงศ์ถัง และการติดต่อครั้งแรกระหว่างดินแดนยูนนานกับโลกอิสลามนั้นอาจย้อนไปไกลถึงสมัยราชวงศ์ถังและราชวงศ์ซ่ง ซึ่งเป็นช่วงที่พ่อค้าชาวมุสลิมมีบทบาทสำคัญในการใช้เส้นทางสายไหมทางด้านตะวันตกเฉียงใต้เพื่อเชื่อมต่อกับยูนนานเข้ากับทางตอนกลางของจีนในการสร้างเครือข่ายทางการค้าในมหาสมุทรอินเดีย (Forbes and Henley 1997)

สำหรับเส้นทางการค้าระหว่างยูนนานกับภาคเหนือของไทยมีประวัติศาสตร์มายาวนานเท่าๆ กับหุ่ยมุสลิมเข้ามายังดินแดนยูนนานสมัยราชวงศ์หยวน (Adwill 2006: 27) James McCarthy นักสำรวจชาวอังกฤษที่ได้รับการว่าจ้างจากรัฐบาลไทยขณะนั้น ได้บันทึกในระหว่างการเดินทางสู่สยาม เมื่อถึงเมืองลำปางว่า

มันไม่ใช่เรื่องแปลกประหลาดแต่ประการใดที่จะเห็นพ่อค้าฮ่อจากยูนนานอยู่
ตามตลาดท้องถิ่นต่าง ๆ ในภาคเหนือ

และอีกไม่กี่วันต่อมาเมื่อ McCarthy เดินทางถึงเมืองแพร่เขาได้พบกับพ่อค้าจีนฮ่ออีก กองคาราวานบางขบวนมีม้าต่างมากถึง 180 ตัว ซึ่งมีพ่อค้าจีนฮ่อที่ติดตามทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิมประมาณ 50 คน ซึ่งเขาพบว่าหัวหน้าคาราวานบางคน เช่น หม่าหิวฉิง เคยเป็นพ่อค้าที่เดินทางไปในประเทศลาวเป็นเวลาถึง 15 ปีแล้ว และเคยเดินทางไปนครมักกะฮ์ บอมเบย์ กัลกัตตา ตลอดจนเมืองต่าง ๆ ในประเทศพม่า (Forbes, 2000: 227) กล่าวได้ว่า พ่อค้าฮ่อมุสลิมได้มีบทบาทสำคัญในการค้าทางไกลในดินแดนแถบตะวันตกเฉียงใต้ของจีน และทางตอนเหนือของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มานับตั้งแต่ก่อนยุคอาณานิคม ในปี ค.ศ. 1888 หลังจากที่อังกฤษได้เข้าครอบครองประเทศพม่า มีนักสำรวจชาวอังกฤษได้กล่าวถึงพ่อค้าฮ่อมุสลิมไว้ว่า

พวกฮ่อมุสลิมน่าจะเป็นนักเดินทางที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลกนี้ เพราะพวกเขา
เดินทางโดยเท้าเปล่าเมื่อเปรียบเทียบกับพวกอื่น ๆ ที่เดินทางโดยรถไฟ ในทุก ๆ
ปี จะมีพ่อค้าเหล่านี้เดินทางด้วยเท้าเปล่าไปกับกองคาราวานของพวกเขาไปเป็น
ระยะทางหลายพันไมล์จากยูนนานไปยังเมืองย่างกุ้ง และเมืองต่าง ๆ ในพม่า
เพื่อแลกเปลี่ยนผลิตผลต่าง ๆ ระหว่างกัน (อ้างใน Forbes 2000: 228)

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 กองคาราวานม้าต่างและพ่อของพ่อค้าชาวมุสลิมยูนนาน ได้เดินทางค้าขายไปมาในแถบภูเขาอันเป็นเขตรอยต่อทางตอนใต้ของประเทศจีน พม่า ลาว และทางภาคเหนือของไทย พ่อค้าเหล่านี้ได้นำสินค้าจากประเทศจีนได้แก่ ฝ้าย ขนสัตว์ ผลไม้ ถั่ว พรม เกลือ และอุปกรณ์เครื่องครัว เป็นต้น มาค้าขายแลกเปลี่ยนในแถบนี้ และชาวกองคาราวานได้นำสินค้าจำพวก ฝ้ายดิบ ใบชา ฝิ่น เครื่องประดับ และพืชผลตามฤดูกาล เป็นต้น กลับไปขายยังประเทศจีน จนกระทั่งราว กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้มีการพัฒนาเส้นทางการค้าที่สำคัญได้แก่ เส้นทางระหว่างซือเหม่าทางตอนใต้ของจีนเข้าสู่ตอนเหนือของไทย โดยผ่านจากการเข้าสู่ประเทศพม่า และอีกเส้นหนึ่งแยกผ่านเข้าไปยังประเทศลาว (Berlie 2000)

งานศึกษามุสลิมจีนในประเทศไทย

เช่นเดียวกับสังคมจีน อิสลาม นับเป็นศาสนาที่มีจำนวนประชากรใหญ่เป็นอันดับสองในสังคมไทย ข้อมูลที่เป็นทางการในปี 2543 ระบุว่าในประเทศไทยมีจำนวนมัสยิดทั่วประเทศทั้งสิ้นประมาณ 2,000 แห่ง ซึ่งอยู่ในกรุงเทพฯ ประมาณ 200 แห่ง และในภาคเหนืออีกประมาณ 20 แห่ง อย่างไรก็ตาม เป็นการยากที่จะประมาณการจำนวนที่แท้จริงของชาวมุสลิมยูนนานในภาคเหนือของประเทศไทยเนื่องจากที่ผ่านมามีการทำสำมะโนอย่างเป็นทางการจากหน่วยงานทั้งภาครัฐหรือองค์กรมุสลิมที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น จึงมีงานศึกษาที่คาดการณ์จำนวนตัวเลขของชาวมุสลิมยูนนานที่แตกต่างกันไป เช่น Omar Farouk (1988) ได้ให้ตัวเลขชาวมุสลิมยูนนานอยู่ที่ประมาณ 20,000 คน ในขณะที่ ยง พูนนันท์ อดีตประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดเชียงใหม่และผู้นำชาวมุสลิมยูนนานในจังหวัดเชียงใหม่ ได้คาดการณ์ตัวเลขชาวมุสลิมยูนนานที่อยู่ในภาคเหนือของไทยและตามตะเข็บชายแดนไทย-พม่า-ลาวและจีน ว่ามีสูงถึง 100,000 คน (Forbes and Henley 1997: 198) อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลสำมะโนประชากรเมื่อปี ค.ศ. 2000 พบว่า ในภาคเหนือมีจำนวนประชากรมุสลิมทั้งสิ้น

15,580 คน ดังนั้น อาจประมาณการได้ว่าจำนวนประชากรจีนมุสลิมในภาคเหนือซึ่งมีประมาณ 65% หรือคิดเป็น 10,127 คน (Suchart Setthamalinee 2010: 69)

เมื่อปี 2520 สุเทพ สุนทรเภสัช นักมานุษยวิทยาอาวุโสของไทย ได้สร้างคุณูปการที่สำคัญยิ่งในการบุกเบิกพื้นที่ใหม่ของการศึกษาสังคมมุสลิมในภาคเหนือ ด้วยการศึกษาเปรียบเทียบอัตลักษณ์ของชาวมุสลิมยูนนานกับชาวมุสลิมปากีสถานในเมืองเชียงใหม่ โดยสุเทพศึกษาย้อนถึงประวัติความเป็นมาและโครงสร้างการจัดองค์กรของกลุ่มมุสลิมทั้งสอง

สุเทพ พบว่า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติและความเชื่อทางศาสนาได้ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องช่วยในการพยายามที่จะควบคุมกิจการด้านเศรษฐกิจและการเมือง และหล่อหลอมให้ชาวมุสลิมทั้งสองกลุ่มมีอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่ม ที่ได้พัฒนาขึ้นมาตามสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประชากร เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง ที่มีลักษณะเฉพาะตัว (สุเทพ สุนทรเภสัช 2548 และ Suthep Soonthornpasuch 1977)

และในงานของ Wang Liulan (2006) พยายามสืบสาวถึงประวัติศาสตร์การย้ายถิ่นฐานของชาวมุสลิมยูนนานที่เดินทางเข้ามาในภาคเหนือของไทย จากประวัติชีวิตของคนมุสลิมยูนนานในรุ่นแรก Wang Liulan ได้พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า แบบแผนการอพยพย้ายถิ่นของชาวมุสลิมยูนนานนั้นมีหลายระลอก ได้แก่ กลุ่มที่เป็นพ่อค้าในช่วงแรก และตามด้วยกลุ่มที่มากับทหารจีนคณะชาติ (KMT) และเมื่อเข้าสู่แผ่นดินใหม่ชาวมุสลิมใช้วิธีการปรับตัวให้กับสภาพแวดล้อมใหม่โดยผ่านการแต่งงานกับคนในท้องถิ่น และการต่อสู้อุตุนทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

จากงานศึกษาจีนมุสลิมในภาคเหนือโดยผู้วิจัยเอง (Suchart Setthamalinee 2010) ซึ่งใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ประวัติชีวิต (life history) การสนทนากลุ่ม แบบสอบถาม และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม ได้พบข้อสรุปดังนี้

1) เมื่อเปรียบเทียบกับงานศึกษาคนจีนมุสลิมโดย สุเทพ สุนทรเณสัช เมื่อปี 1977 พบว่า ชาวจีนมุสลิมในภาคเหนือไม่ได้มีลักษณะเป็นกลุ่มก้อนเป็นเนื้อเดียวกัน และมีอัตลักษณ์ร่วมเพียงหนึ่งเดียวดังเดิมอีกต่อไป กล่าวคือ

ประการแรก ในช่วงก่อนปี ค.ศ. 1940 ชาวจีนมุสลิมได้เรียกตัวเองและถูกรับรู้จากคนพื้นถิ่นในภาคเหนือว่าเป็น “พ่อค้าชาวจีน” ซึ่งพวกเขามีบทบาทสำคัญในการพ่อค้าคนกลางเพื่อกระจายสินค้าจากนายทุนท้องถิ่นสู่คนพื้นเมืองกลุ่มอื่นๆ และเป็นช่วงที่พยายามสร้างชุมชนจีนมุสลิมให้ถาวรขึ้นในภาคเหนือ และมีการแต่งงานกับคนท้องถิ่นที่ไม่ใช่มุสลิมเป็นจำนวนมาก

ประการที่สอง ในช่วงระหว่างปี 1940 ถึงปี 1990 ชาวจีนมุสลิมในรุ่นที่สองและสามได้พยายามผลักดันตัวเองสู่ระบบการศึกษาสมัยใหม่ รวมทั้งอิทธิพลของนโยบายชาตินิยมของรัฐบาลในช่วงสมัยนั้น ทำให้ชาวจีนมุสลิมขยับเข้าสู่ความเป็นชนชั้นกลางและปรารถนาที่จะมีความมั่นคงในสังคมไทยจึงยอมรับในอัตลักษณ์ของความเป็นชนชั้นกลางไทย-มุสลิม

ประการที่สาม ในช่วงหลังปี 1990 ถึงปัจจุบัน เป็นช่วงของขบวนการฟื้นฟูอิสลามกลุ่มต่างๆ ที่ได้ขยายตัวไปในที่ต่างๆ และข้ามพรมแดนของรัฐชาติ ทำให้ชาวจีนมุสลิมภาคเหนือได้กระจายเป็นกลุ่มต่างๆ ได้แก่ กลุ่มมุสลิมตะวะฮ์-ดัลลีซ กลุ่มสลาฟี และกลุ่มฮานาฟีจีนมุสลิม โดยแต่ละกลุ่มต่างมีเส้นแบ่งของอัตลักษณ์ทางศาสนาที่แตกต่างกันไป แม้ว่าจะมีจุดร่วมในความเป็นมุสลิมร่วมกันก็ตาม ดังที่ Uderija (2007) ได้กล่าวว่า

มุสลิมไม่ได้มีอัตลักษณ์มุสลิมที่เป็นก้อนอย่างกลมกลืนกันเป็นหนึ่งเดียวอีก

ต่อไป การสร้างอัตลักษณ์ของชาวมุสลิมที่หลากหลายได้แสดงให้เห็นถึงการ

ต่อสู้เชิงอำนาจที่ฝังตัวในเงื่อนไขของท้องถิ่นต่างๆ กับกระบวนการจากกระแสโลกที่

ทำให้จุดอ้างอิงของแต่ละกลุ่มมีความหลากหลายออกไป

2) งานศึกษานี้พบข้อที่น่าสนใจทางชาติพันธุ์ศึกษาเกี่ยวกับขอบเขตทางชาติพันธุ์ (ethnic boundaries) ว่าเป็นสิ่งที่ไม่ได้ยึดติดแน่นและหยุดนิ่งตายตัว เช่น ผู้ที่มีเชื้อสายจีนมุสลิมเมื่อหันไปเข้ากลุ่มมุสลิมอื่น เช่น กลุ่มตะวะฮ์-ตัมลีซ หรือกลุ่มสลาฟี พวกเขาอาจไม่ให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ความเป็นจีนอีกต่อไป (มากกว่าอัตลักษณ์ทางศาสนา) และในกลุ่มชาวจีนมุสลิมที่ยึดตามแนวทางนาฟีอาจไม่รวมพวกเขาในกลุ่มจีนมุสลิมอีกต่อไป เป็นต้น ในทางตรงกันข้าม หากมีมุสลิมที่เป็นชาติพันธุ์อื่นแต่หากยอมรับและยึดในอัตลักษณ์ทางศาสนาตามแนวทางนาฟี พวกเขากลับได้รับการยอมรับให้เข้ากลุ่มจีนมุสลิม เป็นต้น

3) งานศึกษามุสลิมในสังคมไทยเกือบทั้งหมด มักสรุปว่า เมื่อเปรียบเทียบระหว่างชาวจีนมุสลิมในภาคเหนือกับชาวมลายูมุสลิมในภาคใต้แล้ว ชาวจีนมุสลิมได้ผสมกลมกลืนและถูกกลืนกลายเข้ากับสังคมไทยโดยสิ้นเชิง ในขณะที่ชาวมลายูมุสลิมยังคงปฏิเสธการปรับตัวเข้าสู่รัฐไทย (ดูงานของ Forbes 1982; Yusuf 2006; 2007; and 2009; Scupin 1998) อย่างไรก็ตาม งานศึกษานี้ ผู้เขียนได้โต้แย้งการสรุปแบบชั่วคราวตรงข้ามดังกล่าว โดยชี้ให้เห็นว่า อัตลักษณ์ของชาวมุสลิมมีความซับซ้อนหลากหลาย และลึกลับ คลุมเครือ แม้ว่าชาวจีนมุสลิมในภาคเหนือเลือกที่จะผสมกลมกลืนเข้ากับรัฐไทยในหลายๆ เรื่อง แต่ในหลายๆ สถานการณ์พวกเขาก็เลือกที่จะต่อต้านและยืนหยัดในอัตลักษณ์เป็นมุสลิมของตนเองซึ่งแตกต่างออกไปจากอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ ดังที่ Oretga (2008: 78) ได้ยืนยันว่า

เรามีความหลากหลาย บางครั้งเราก็อยู่ในฝูงแต่บางครั้งก็ออกนอกฝูง เราคือ
ผลผลิตของประวัติศาสตร์และสภาพแวดล้อมต่างๆ ควบคู่กับสิ่งที่เราเป็น
ผู้สร้างขึ้นมามีด้วยกัน แม้ว่ามันอาจไม่ใช่ตัวตนที่อิสระโดยสิ้นเชิงแต่ก็เป็น
ตัวตนที่มีความหลากหลายในตัวเองที่จะต่อรองอย่างถึงพริกถึงขิงในสิ่งที่ขัด
เยียดให้เราและในอัตลักษณ์ที่เราได้เลือก

ดังนั้น งานศึกษานี้จึงเสนอแนะให้เราเข้าใจการผสมกลมกลืน (assimilation) ในฐานะที่เป็นกระบวนการซึ่งไม่ใช่เป็นเพียงเส้นตรงหรือเป็นไปในทางเดียว (unidirectional) ถึงแม้ เราได้พบในหลายๆ กรณีว่ามันเป็นไปในทิศทางที่ถูกครอบงำจากวัฒนธรรมกระแสหลักก็ตาม และพึงตระหนักว่าแง่มุมในการเลือกตัดสินใจที่จะแสดงความเป็นตัวตนของผู้คนว่าจะยอมกลมกลืนหรือไม่นั้นมีความสำคัญอย่างมากดังที่ Werbner and Modood (1997: 240) ได้กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า

แท้ที่จริงแล้ว คนชายขอบได้ส่งเสียงอยู่เสมอ แม้ว่า “พวกเรา” มักจะไม่ค่อยได้ยินเสียงของพวกเขาและเธอ และมันก็ไม่จำเป็นที่จะทำให้เสียงนั้นมาถึงเรา

4) ชุมชนจีนมุสลิม (เช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ) เต็มไปด้วยความขัดแย้งภายในและไม่ได้มีความเป็นหนึ่งเดียวกันเสมอไป มีการถกเถียงโต้แย้งกันอยู่เสมอในประเด็นเรื่องความถูก-ผิด และการอ้างคำสอนอิสลาม “ที่ถูกต้องกว่า” งานศึกษาจีนมุสลิมได้ชี้ให้เห็นว่าอิสลามอาจมีความหมายได้หลากหลายต่อผู้คนที่แตกต่างกันไป ดังที่ Mandaville (2001: 152) กล่าวว่า

ไม่ว่าใครเลือกที่จะพูดถึงความหลากหลายของอิสลาม หรือความเป็นมุสลิมผ่านวาทกรรมต่างๆ กันอย่างไรก็ตาม แต่มีสิ่งที่ร่วมกันก็คือ ภายใต้ศาสนาอิสลามที่ผ่านๆ มา นั้นมีการตีความมากมายว่า อิสลามคืออะไร หมายความว่าอะไร และใครมีอำนาจหน้าที่ที่จะพูดในนามของอิสลาม ความหลากหลายภายในอิสลามนั้นเป็นผลมาจากอิทธิพลของวัฒนธรรมชาติพันธุ์ และชนชาติที่หลายหลากที่ได้ส่งผ่านอิสลามไปในที่ต่างๆ ทั่วโลกจากอาหรับ สู่อัฟริกา เอเชีย และล่าสุดสู่ยุโรปและอเมริกา

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าภายในกลุ่มมุสลิมจีนจะมีการต่อสู้ภายในกลุ่มก็ตาม แต่ยามเมื่อพวกเขาเห็นว่าอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมของตนถูกท้าทายคุกคามจากภายนอก พวกเขาต่างรวมตัวกันเพื่อต่อสู้ยืนหยัดในความเป็นมุสลิมของตนอย่างแข็งขันเสมอ ดังตัวอย่างเช่น การรณรงค์แต่งงานภายในกลุ่มมุสลิมด้วยกันเอง จนทำให้สัดส่วนของการแต่งงานระหว่างมุสลิมด้วยกันของชาวจีนมุสลิมรุ่นสอง-สาม มีสัดส่วนสูงขึ้นเมื่อเปรียบเทียบกับคนจีนมุสลิมในรุ่นแรกๆ

จีนมุสลิมในชุมชนบ้านยาง อ.ผาง จ.เชียงใหม่

ชุมชนบ้านยาง มีประชากรประมาณ 200 ครัวเรือน ส่วนใหญ่เป็นลูกหลานชาวจีนอพยพจากมณฑลยูนนาน ประเทศจีน คนในพื้นที่ประมาณร้อยละ 80 ประกอบอาชีพเกษตรกร โดยเฉพาะสวนส้ม และสวนลิ้นจี่ ประชากรชุมชนบ้านยางประกอบด้วยผู้คนความหลากหลายในการนับถือศาสนา ได้แก่ ชาวจีนพุทธประมาณ ร้อยละ 60 ชาวจีนมุสลิมประมาณร้อยละ 30 และผู้นับถือศาสนาคริสต์ประมาณร้อยละ 10

มัสยิดอัล-เอียะซานเริ่มก่อตั้งในปี 2492 หรือประมาณ 65 ปีมาแล้ว โดยผู้ร่วมก่อตั้งคือ บรรพบุรุษชาวจีนที่นับถือศาสนาอิสลามที่อพยพมาจากประเทศจีน ซึ่งมีประมาณ 30 ครัวเรือน ได้ร่วมกันบริจาคสร้างมัสยิดโดยพื้นที่กว้างประมาณ 11 ไร่ โดยในครั้งแรกได้สร้างเป็นเรือนไม้ และต่อมาเมื่อมีผู้ศรัทธาบริจาคเพิ่มก็ได้เปลี่ยนเป็นอาคารดังที่ปรากฏในปัจจุบันนี้ ได้รับการจดทะเบียนอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 7 มีนาคม พ.ศ. 2520 มัสยิดอัล-เอียะซาน แห่งนี้ นอกจากจะเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของพี่น้องมุสลิมแห่งนี้ มัสยิดยังได้รับเด็ก กำพรว้า เด็กยากจน เข้ามาเรียนประจำ เด็กส่วนมากที่มาอยู่ที่นี้ส่วนใหญ่ เป็นเด็กที่ไร้สัญชาติ และด้อยโอกาสนับเป็นโรงเรียนสอนศาสนาแห่งที่ 2 ในจังหวัดเชียงใหม่

ปฏิบัติการสร้างสันติภาพในชีวิตประจำวันของชุมชนมุสลิมบ้านยาง อ.ผาง จ.เชียงใหม่

งานศึกษานี้พบว่า ชุมชนศาสนาในชายแดนมีลักษณะยืดหยุ่นและไม่แข็งกระด้าง ในกรอบการตีความในหลักศาสนาและชาติพันธุ์ของตัวเอง และมีการปรับตัวอย่างมีพลวัตเพื่อการพยายามมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนที่ประกอบด้วยผู้คนที่หลากหลายในอันที่จะดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ

ในชุมชนมุสลิมบ้านยาง อ.ผาง จ.เชียงใหม่ซึ่งเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานมาประมาณ 60 กว่าปี ชาวบ้านคนหนึ่งเล่าว่า ผู้คนในชุมชนบ้านยางเคยผ่านประวัติศาสตร์บาดแผลจากความขัดแย้งต่อกันอย่างรุนแรงระหว่างชาวพุทธกับมุสลิมเมื่อหลายสิบปีก่อน จนเป็นเหตุให้ชาวจีนมุสลิมถูกฆ่าตายไปนับสิบกว่าศพ ด้วยอคติที่มีต่อชาวจีนมุสลิม จนมีเหตุการณ์ล้างแค้นฆ่ากันไปมาระหว่างกลุ่มต่างศาสนา

นายอนันต์ เล่าอย่างออกรสต่อไปว่า ในขณะเดียวกัน ก็มีเรื่องเล่าที่เป็นความร่วมมือระหว่างคนในหมู่บ้านอยู่เช่นกันคือ ในอดีตชาวพุทธชอบดัมเหล้าเถื่อนในหมู่บ้านทั้งเพื่อดื่มและจำหน่ายในหมู่บ้าน แต่ตำรวจมักมาจ้องจับยึดและปรับอยู่เสมอ จนในที่สุด ชาวบ้านทุกศาสนิกรวมตัวกันต่อต้านผู้นำกลุ่มประทุ้งชาวบ้านได้ประกาศว่า “ใครมีไม้ให้เอาไม้ มีมีดเอามีด ใครมีปืนให้เอาปืน!” เพื่อต่อสู้กับตำรวจจนในที่สุดตำรวจก็ค่อยๆ เลิกরাไป จนในที่สุด เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2517 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์เริ่มเข้ามาดำเนินโครงการพระดำริต่างๆ ทำให้ความขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่รัฐเริ่มคลี่คลายลงไปที่สุดในที่สุด

จากการศึกษาปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของชุมชนมุสลิมในหมู่บ้านยางพบว่า มีกิจกรรมที่หลากหลายที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติถึงแม้ว่าชาวบ้านจะมีพื้นฐานทางศาสนาและชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) มีการปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างเข้มข้นภายใต้การเคารพในความแตกต่าง (Active Engagement and Respect the Differences)

ในวิถีชีวิตประจำวันโดยทั่วไปของชุมชนหมู่บ้านยาง มีกิจกรรมหลายอย่างที่จะสะท้อนถึงการที่ชาวบ้าน ถึงแม้ว่าผู้คนมีความเชื่อและวิถีปฏิบัติที่แตกต่างกัน แต่ชนแต่ละศาสนิกต่างมาร่วมกันในงานต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนอย่างเข้มข้นและสม่ำเสมอ ในขณะเดียวกัน ต่างยังคงธำรงรักษาอัตลักษณ์ความเชื่อ ตลอดจนประเพณีปฏิบัติของตนเองไว้อย่างเหนียวแน่น แต่ก็สามารถก้าวข้ามเส้นแบ่งทางศาสนาด้วยการเคารพในความแตกต่าง โดย ซึ่งต่างจากงานศึกษาของ William Cavanaugh (2009) ได้สำรวจสาเหตุสำคัญที่ทำให้ศาสนาเป็นสาเหตุของความรุนแรงบนพื้นโลก พบว่า มาจากการที่ศาสนิกมีการยึดมั่นถือมั่นว่ามีศาสนาของตนเองที่เป็นศาสนาแห่งความจริงแท้สมบูรณ์แต่เพียงศาสนาเดียวเท่านั้น ดังนั้น ศาสนิกที่เชื่อเช่นนั้น จึงมักไม่ยอมรับร่วมวิสาสะกับชนต่างศาสนา และหากมีความขัดแย้งเกิดขึ้นจึงมีแนวโน้มที่จะใช้ความรุนแรงเพราะมองผู้อื่นอย่างเป็นชั่วตรงข้ามที่ไม่มีสิทธิ์ธรรมร่วมเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม งานศึกษานี้ได้แสดงให้เห็นว่า แม้แต่ละศาสนิกจะมีความเชื่อในความจริงสูงสุดในศาสนาตนเองแต่ความเชื่อดังกล่าวไม่จำเป็นที่จะต้องนำสู่ความรุนแรงเสมอไป ในชุมชนบ้านยางได้สะท้อนว่า ถึงแม้คนจีนมุสลิมจะมีความเชื่อความศรัทธาและวิถีปฏิบัติที่ต่างกับชาวพุทธ และต่างก็มีความเชื่อในลัทธิธรรมสูงสุดของตนเอง แต่ผู้คนต่างร่วมงานประเพณีหลายอย่างเพื่อเป็นการแสดงน้ำใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันโดยยังคงรักษาจุดยืนในศาสนาของตนเอง จึงก้าวข้ามความต่างของเส้นแบ่งทางศาสนา ทำให้การดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ และเป็นสายใยที่ทำให้เกิดการยึดเหนี่ยวทางสังคมขึ้นมา ดังตัวอย่างเช่น

งานศพ: พื้นที่ก้าวข้ามความต่างทางศาสนา

มีมุสลิมจำนวนไม่น้อยที่ยึดติดแน่นกับเส้นแบ่งทางศาสนาโดยการปฏิเสธไม่เข้าร่วมขบวนแห่ วิสาสะกับกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันของคนต่างศาสนา แม้ว่าจะเป็นเพื่อนบ้านที่รู้จักกันก็ตาม โดยมักอ้างคำสอนในคัมภีร์อัลกุรอานที่ว่า “ศาสนาของท่านก็ศาสนาของท่าน ศาสนาของฉันก็ศาสนาของฉัน” (อัล-กาฟิรูน: 6) แต่มุสลิมจีนในชุมชนบ้านยางกลับมองการเข้าร่วมแสดงความเสียใจในงานศพว่าเป็นกิจกรรมของชุมชนทุกคน ทุกศาสนา เป็นการแสดงความเสียใจในความสูญเสีย และรักษาความสัมพันธ์ที่ดีที่มีต่อกัน ดังนั้น เมื่อมีงานศพของทั้งชาวพุทธและมุสลิมในชุมชน ผู้คนทุกศาสนาจึงมาร่วมตัวกันที่บ้านของผู้สูญเสีย

ขั้นตอนพิธีการ

จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์และสัมภาษณ์ คุณกิตติคุณ สุริยะ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นคอเด็บประจำ มัสยิดอัลเอียะห์ซานบ้านยาง โดยคุณกิตติคุณ กำลังเตรียมการการจัดงานศพแม่ของภรรยา (แม่ยาย) ซึ่งนับถือศาสนาพุทธ และมีการจัดงานตามพิธีกรรมแบบจีนพุทธมหาญาณ โดยได้กล่าวถึงขั้นตอนตั้งแต่มีการเสียชีวิตว่า

หลังจากมีผู้เสียชีวิต จะมีการจุดประทัด เพื่อให้เพื่อนบ้านและชาวบ้านรู้ว่าเกิดเหตุการณืเกิดขึ้น หลังจากจุดประทัดเพื่อนบ้านและชาวบ้านจะออกมาดูว่าเกิดอะไรขึ้น ญาติก็จะแจ้งข่าวการตายของสมาชิกในครอบครัว เพื่อนบ้านและชาวบ้านเมื่อทราบข่าวจะให้ความช่วยเหลือในการเตรียมการต่างๆ เช่น การเตรียมสถานที่โต๊ะ-เก้าอี้ เต็นท์ การรับแขก การทำความสะอาดตกแต่งศพ การจัดเตรียมโลงศพ (ส่วนใหญ่คนแก่ชราจะเตรียมการสั่งซื้อสั่งจองไว้ล่วงหน้า) การบรรจุโลง การจัดดอกไม้ และการเตรียมอาหาร เป็นต้น นอกจากการจุดประทัดที่บ้านแล้ว ทางญาติของผู้ตายจะต้องไปจุดประทัดที่ศาลเจ้า เพื่อให้เทพเจ้ารับรู้ถึงความตายและถือว่เป็นการรายงานต่อเทพเจ้า

เมื่อนำศพบรรจุโลง ตบแต่งสถานที่เรียบร้อยแล้ว การประกาศข่าวสาร การตายถูกเผยแพร่ ออกไป บรรดาแขก ญาติ และเพื่อนบ้านก็จะเริ่มมาไหว้ศพ โดยจะมีการนำรูป เทียน ไบรอนบัตรปลอม กงเต็ก มาด้วยเพื่อมอบให้แก่ญาติ การไหว้ศพ ญาติจะจุดธูปส่งให้แขกคนละหนึ่งดอก แขกจะก้ม คารวะไหว้ศพ ญาติจะโค้งคารวะแสดงความขอบคุณ รับธูปและปักธูป ถามไถ่ ปลอบใจญาติ เมื่อไหว้ เสร็จจะมานั่งรวมกลุ่มกันพับกระดาษเงินกระดาษทอง สำหรับเตรียมไว้เผาในวันฝังศพ หลักจากการ นิมนต์ภิกษุ หรือภิกษุณีมาสวดมนต์เสร็จจะมีการเลี้ยงอาหารแก่แขกที่มาร่วมงาน

ระยะเวลาการตั้งศพบำเพ็ญกุศลปกติใช้เวลา 2 คืน 3 วัน แต่ขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพ บาง รายอาจฝังศพก่อนแล้วนำป้ายวิญญาณมาทำพิธี บางรายอาจไม่มีการเลี้ยงเลย บางรายอาจเลี้ยงแค่ 1 มื้อ หรือ 4 มื้อ แล้วแต่สภาพฐานะของเจ้าภาพ หลังจากนั้นจึงจะนำศพไปฝัง

การจัดพิธีและบรรจุในโลงแบบจีน

การจัดดอกไม้เป็นวัฒนธรรมใหม่เพื่อช่วยสร้าง
บรรยากาศ

การมีส่วนร่วมของชาวจีนมุสลิม

เนื่องจากกรณีนี้ลูกชายของผู้เสียชีวิตเป็นมุสลิมที่มีความต่างในความเชื่อ แต่วัฒนธรรมจีน ปลุกฝังเรื่องความกตัญญูรู้คุณบิดามารดา ไม่ว่าจะเป็นบิดามารดาของตนเองหรือของภรรยา ต้อง แสดงความกตัญญู โดยสังเกตเห็นว่าลูกชายจะเป็นผู้จัดการเตรียมจัดหาวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ

เช่นเดียวกับเจ้าภาพคนอื่นๆ ซึ่งแม้จะเป็นการเตรียมงานแบบศาสนาจีนพุทธแต่ทำหน้าที่ได้อย่างดีด้วยความเต็มใจ

นายกิตติคุณ สุริยะ มองว่า “ในคำสอนของศาสนาอิสลามเองตามความเข้าใจของเขาก็ได้มีคำสอนเรื่องการต้องปฏิบัติดีต่อพ่อ-แม่ (ถึงแม้ว่าจะต่างศาสนากัน) หรือต่อเพื่อนบ้านด้วยการเป็นเพื่อนบ้านที่ดี และอิสลามส่งเสริมให้มนุษย์เปิดใจกว้างมากกว่าที่จะมีจิตใจคับแคบ อิสลามเรียกร้องให้มนุษย์ต้องกระทำความดีไม่เพียงต่อผู้ที่นับนุการีและผู้ที่เป็นญาติพี่น้อง หากรวมถึงต้องกระทำดีและรับผิดชอบต่อผู้ที่เป็นเด็กกำพร้า คนยากจน ผู้คนที่ไม่มีผู้คอยให้ความช่วยเหลือ ตลอดจนผู้ที่เป็นเพื่อนบ้านไม่ว่าพวกเขาจะมีความเกี่ยวข้องกับเราในทางใดหรือไม่ก็ตาม”

ผู้มาช่วยทำอาหารมีทั้งมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม

บ้านของเพื่อนบ้านมุสลิมรับหน้าที่ทำอาหารฮาลาล

และในการจัดเลี้ยงอาหาร เนื่องจากเจ้าภาพมีญาติเป็นชาวมุสลิม จึงเลือกใช้ครัวและอาหารฮาลาล ในการเลี้ยงแขกที่นับถือทุกศาสนา โดยเห็นว่านอกจากจะเป็นการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวจีนมุสลิมแล้วยังเป็นการประหยัดงบประมาณและง่ายในเรื่องการจัดการ โดยใช้พ่อครัว-แม่ครัวมุสลิมใช้วัตถุดิบและเครื่องปรุงที่ฮาลาล ภาชนะยืมมาจากมัสยิดทั้งหมด ทั้งแก้วนํ้า ถ้วยจานโต๊ะเก้าอี้ ผู้ให้สัมภาษณ์เล่าว่า “ในบางงานอื่นๆ อาจมีรูปแบบที่แตกต่างออกไปเช่น เจ้าภาพมีการแยกครัวมุสลิมสำหรับเลี้ยงแขกมุสลิมและทำครัวทั่วไปสำหรับแขกศาสนิกอื่นๆ หรือบางงานอาจมีเฉพาะครัวทั่วไปซึ่งชาวมุสลิมจะไม่สามารถรับประทานได้ แต่ก็มีชาวมุสลิมไปร่วมแสดงความเสียใจและกลับออกไป”

โดยปกติ การรับประทานอาหารจะรองกว่าพิธีสวดมนต์เสร็จ และหากเจ้าภาพจัดเลี้ยงอาหารฮาลาล ทุกศาสนิกก็จะนั่งปะปนกันไม่แยกพุทธ-มุสลิม แต่หากเจ้าภาพแยกครัวการนั่งก็จะมี การนั่งแยกตามอาหาร

การจัดเลี้ยงอาหารในงานวาระอื่นๆ จะมีลักษณะคล้ายคลึงกันแล้วแต่เจ้าภาพ คือ บางครั้งก็ใช้ ครัวฮาลาล บางครั้งก็แยกครัว สำหรับคนเลิฟอาหาร ชาวบ้านจะให้กลุ่มหนุ่ม-สาว (รวมทั้งชาวพุทธ-มุสลิม) รับหน้าที่นี้ สำหรับมุสลิมจะเลิฟเฉพาะอาหารฮาลาล เพราะเจ้าภาพเข้าใจข้อจำกัดและแนวปฏิบัติของชาวมุสลิมเป็นอย่างดีจึงหลีกเลี่ยงไม่ให้ออกไปยกสุราหรืออาหารที่มีหมู เป็นต้น สำหรับงานต่างๆ ของชุมชนนั้น ทางมัสยิดซึ่งได้รับอุปการะนักเรียนเด็กกำพร้าชาดโอกาสมาเลี้ยงดูและเรียนศาสนาที่มัสยิด ทางคณะกรรมการจะส่งนักเรียนออกไปช่วยงานต่างอยู่เสมอ รวมถึงการเลิฟอาหารฮาลาลด้วย

การมาร่วมแสดงความเสียใจเป็นเรื่องเปิดกว้างที่ไม่ว่าศาสนาใดก็สามารถมาแสดงความเสียใจต่อญาติได้ แต่สำหรับมุสลิมจะไม่มีจุดจุดไหวศพ และหลังจากไหวศพจะมีการตั้งโต๊ะสำหรับให้แขกมอบเงินช่วยเหลือญาติ ซึ่งในชุมชนบ้านยางศาสนิกในทุกศาสนาต่างมีประเพณีการมอบเงินเพื่อช่วยเหลือในงานศพโดยถือว่าเป็นการแสดงความน้ำใจและเยียวยาแก่ญาติผู้เสียชีวิต (ซึ่งหากเป็นมุสลิมที่อื่นจะกังวลว่าเงินจะถูกนำไปใช้ในการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อในศาสนาอื่นๆ) และแม้แต่หากมีมุสลิมเสียชีวิตก็จะมีญาติเพื่อนบ้านต่าง ศาสนิกมอบเงินช่วยเหลือด้วยเช่นกัน

แขกรับธูปจากญาติสำหรับไหว้

ญาติค่านับแสดงความขอบคุณ

โต๊ะรับเงินสำหรับแขกที่มาช่วยเหลือ

แม้แต่การรวมกลุ่มพับกระดาษเงินกระดาษทองก็พบว่าแม่บ้านมุสลิมบางส่วนมานั่งพับกระดาษด้วย ถือเป็นการพบปะสังสรรค์พูดคุยกัน บางคนเป็นสะใภ้ที่แต่งงานมารับนับถือศาสนาอิสลามตามสามี แต่ก่อนเคยพับพอเห็นคนนั่งคุยกันพับกระดาษก็อดไม่ได้ที่จะต้องมาร่วม

พิธีกรรมทางศาสนาดังกล่าวในชุมชนบ้านยางจึงสะท้อนถึง การอยู่ร่วมกันในท่ามกลางความหลากหลายอย่างสันติสุขในสังคมพหุทางวัฒนธรรมได้นั้น ไม่ใช่เพียงแค่การที่ชุมชนนั้น ๆ มีผู้คนแตกต่างหลากหลายมาอยู่ร่วมกันเท่านั้น หากผู้คนหลากหลายเหล่านั้นต่างมีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน รวมทั้งต้องมีการปฏิสัมพันธ์กันอย่างเข้มข้น ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ หรืออดทนกันไปเท่านั้น และประการสำคัญ ต่างพยายามก้าวข้ามเส้นแบ่งทางศาสนาของตัวเองโดยให้ความสำคัญว่า

เป็นกิจกรรมของชุมชนทุกคน ดังนั้น คนทุกศาสนาจึงควรเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว ชาวบ้านมุสลิมท่านหนึ่งกล่าวว่า “เขาไปได้ไปแบก ไปหามาศพกับเป็นหลอ มันจะไปผิดอะหยั่ง”

หรือในกิจกรรมทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ก็ไม่ว่าเจ้าภาพจะเป็นมุสลิมหรือชาวพุทธ ก็จะเป็นในลักษณะคล้ายกันกับงานศพ คือ ทุกศาสนิกจะเข้ามาร่วมงานแสดงความยินดี โดยพิธีทางศาสนาก็ทำไปตามศาสนาของตัวเอง แต่อาหารที่จัดเลี้ยงหากทางเจ้าภาพที่ไม่ใช่มุสลิมมักจะเชิญทุกชาวมุสลิมมาเตรียมอาหารฮาลาลสำหรับชาวมุสลิม

ในช่วงระหว่างการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้มีโอกาสร่วมงานของมัสยิดอัลเฮียะซาน บ้านยางในหลาย ๆ กิจกรรม เช่น งานเมาลิดดินนบี เป็นงานเฉลิมฉลองคล้ายวันประสูติของท่านศาสดาโดยมัสยิดต่างๆ ในเชียงใหม่จะถือว่าเป็นงานประจำปีของมัสยิดที่ถือโอกาสในการรำลึกถึงคุณความดีและคำสอนของท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) และพี่น้องมุสลิมจากชุมชนอื่นๆ ทั่วจังหวัดเชียงใหม่และใกล้เคียงเช่น เชียงราย ลำปาง แม่ฮ่องสอน มักจะถือโอกาสมาเยี่ยมเยียนกันประจำปี และร่วมบริจาคเงินเพื่อสนับสนุนเป็นค่าใช้จ่ายในมัสยิด โดยทางเจ้าภาพจะเตรียมอาหารกลางวันจัดเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน

บรรยากาศการเลี้ยงอาหารที่มีคนมาร่วมหลายศาสนา

และอีกงานหนึ่งคือการเปิดอาคารละหมาดมัสยิดสำหรับผู้หญิงและหออะซานของมัสยิด เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2558 ที่ผ่านมา จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ผู้ที่มาร่วมงานประจำปีของมัสยิดนั้นไม่ได้มีเฉพาะชาวมุสลิมเท่านั้น แต่ชาวพุทธในชุมชนรอบๆ ก็มาร่วมงานในทุกงานของมัสยิด และยังมาร่วมบริจาคเงินสทบให้มัสยิดด้วยเช่นเดียวกันกับชาวมุสลิม ชาวมุสลิมท่านหนึ่งกล่าวว่า

“เราก็ออยู่กันอย่างนี้แหละมานานแล้ว เราไม่แบ่งว่าเป็นพุทธ หรือเป็นมุสลิม เมื่อชุมชนมีงานอะไรเราก็ร่วมด้วยช่วยกัน ทุกคนต่างถือว่าเป็นงานของชุมชน เวลามุสลิมเราจัดงาน ชาวพุทธก็มาช่วยบริจาค แม้แต่การสร้างอาคารมัสยิด เขาก็ช่วยบริจาค เวลาเขาสร้างวัด เราก็เคยช่วยบริจาคด้วยเช่นกัน ถูก-ผิด ตามหลักศาสนาอย่างไรเราไม่รู้ เรารู้แต่ว่านี่คือวิถีชีวิตของเราที่อยู่ร่วมกันแบบนี้แหละ เวลาอาจารย์ถาม คนต่างศาสนิกอยู่ร่วมกันอย่างไร มันตอบยาก เพราะนี่มันคือวิถีชีวิตประจำวันของพวกเขา”

ดังนั้น ชุมชนที่ดำรงอยู่ร่วมกันสันติจึงต้องมียอดประกอบสำคัญประการแรกคือ การปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างเข้มข้นภายใต้การเคารพในความแตกต่าง

อาคารละหมาดสำหรับผู้หญิง

2) การสร้างอัตลักษณ์ร่วมบางอย่างเพื่อความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (Common Identity)

ประเพณีการแต่งงาน: สนามต่อรองอัตลักษณ์ทางศาสนาและชาติพันธุ์

เนื่องจากบริบทของบ้านยาง อ.ผาง จ.เชียงใหม่ เป็นที่อยู่อาศัยของชาวจีนยูนนานทั้งที่เป็นมุสลิมและไม่ใช่มุสลิม ดังนั้น ทำให้ประเพณีบางอย่างมีการผสมผสานระหว่างพิธีกรรมตามหลักการของศาสนาอิสลามกับประเพณีของชาวจีนยูนนาน (ที่ไม่ใช่มุสลิม) ดังเช่นการประกอบพิธีแต่งงานของคู่บ่าว-สาว ในรูป เมื่อวันที่ 5 มกราคม 2557 โดยเจ้าบ่าวเป็นชาวจีนมุสลิมในบ้านยางโดยกำเนิด แต่ภายหลังได้ไปประกอบธุรกิจส่วนตัวที่กรุงเทพ และกลับมาแต่งงานกับเจ้าสาวชาวจีนมุสลิมเช่นกันซึ่งอาศัยอยู่ในเมืองเชียงใหม่

โดยประเพณีของชาวจีน ฝ่ายชายจะเป็นเจ้าภาพในการจัดงานแต่งงาน และประกอบพิธีแต่งงานที่บ้านของฝ่ายชาย งานนี้เจ้าภาพได้เชิญโต๊ะครูจำนวน 3 ท่าน มาร่วมประกอบพิธีแต่งงานตามหลักศาสนาอิสลาม โดยโต๊ะครูท่านแรก มีเชื้อสายเบงกาลี จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยมะดีนะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย โต๊ะครูท่านที่สองมีเชื้อสายมาลายูกรุงเทพฯ (ที่มาอาศัยอยู่เชียงใหม่ประมาณ 40 ปีแล้ว) และโต๊ะครูท่านที่สาม เป็นชาวมุสลิมจีนที่จบการศึกษาจากประเทศลิเบีย

พี่ชายของเจ้าสาวและเพื่อน ซึ่งเป็นชาวจีนมุสลิมที่เคยไปศึกษาประเทศซาอุดีอาระเบีย หลังจากเสร็จพิธีแต่งงานได้แสดงความรู้สึกดีใจอย่างยิ่งว่า การประกอบพิธีการแต่งงานของ

น้องสาวและน้องเพื่อนที่บ้านยางนั้น “มีการนำเอาประเพณีจีนมาปะปนจนทำให้พิธีกรรมการแต่งงานของทั้งสองไม่เป็นไปตามหลักคำสอนที่แท้จริงของอิสลาม” กล่าวคือ มีการเตรียมจุดประทัดให้เสียงดัง มีการปูพื้นด้วยใบสน ประดับประดาด้วยสีโทนแดง ดอกไม้สีแดง หัตถ์โบว์เจ้าบ่าว-เจ้าสาวด้วยสีแดง นำเจ้าสาวมาร่วมโต๊ะทำพิธี (แทนที่จะแยกเจ้าสาวออกไปโดยห้ามมาปะปน) บนโต๊ะพิธีมีการวางผลไม้เช่น ส้ม และแอปเปิ้ล ตลอดจนเมื่อเสร็จพิธีทางศาสนามีการให้เจ้าบ่าว-เจ้าสาว คำนับผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่าย และถ่ายรูปพร้อมกับบรรดาญาติๆ ของทั้งสองฝ่ายโดยมีฉากหลังเป็นภาษาจีน (ซึ่งตรงกลางเป็นคำในภาษาจีนที่บ่งบอกถึงความมีศิริมงคล) เป็นต้น

ทั้งนี้ ความอีตอัดใจดังกล่าวเกิดจากการที่โดยประเพณีของชาวจีนที่ไม่ใช่มุสลิมได้ให้ความหมายของเครื่องประกอบต่างๆ ดังกล่าวข้างต้นในพิธีแต่งงาน คือ

ใบสน มาจากภาษาจีนว่า “สนจี้” คือ ความสะดวกสบาย

สีแดง มาจากภาษาจีนว่า “หง” คือ ความมีชื่อเสียง

ส้ม มาจากภาษาจีนว่า “เหมิง” คือ ความสำเร็จ

แอปเปิ้ล มาจากภาษาจีนว่า “ผิง” คือ ความมีสันติ / ความปลอดภัย

เมนูปลา มาจากภาษาจีนว่า “ยิวหยี” คือ ความร่ำรวย

ฉากหลังถ่ายรูป มีคำภาษาจีนว่า “ชื้อ” อยู่ตรงกลาง คือ ความมีศิริมงคล

ดังนั้น การรับเอาประเพณีของชาติพันธุ์จีนดังกล่าว ในสายตาของชาวมุสลิมทั้งที่เป็นชาติพันธุ์จีนและชาติพันธุ์อื่น (เบงกาลี) ที่ยึดตามแนวอิสลามในโลกอาหรับ นับเป็นการท้าทายในอำนาจสูงสุด

ของพระผู้เป็นเจ้าซึ่งคือผู้ประทาน “ความสะอาดสบาย” “ความมีชื่อเสียง” “ความสำเร็จ” “ความมีสันติ / ความปลอดภัย” “ความร่ำรวย” และ “ความมีศิริมงคล” หาใช่มาจากสิ่งต่างๆ ซึ่งเป็นเพียงวัตถุข้างต้น

ประเด็นที่น่าสนใจคือ บรรดาโต๊ะครูตลอดจนนักศึกษาที่จบการศึกษาจากโลกอาหรับทั้งหลาย สามารถเป็นผู้กุมอำนาจอันชอบธรรมในการตีความ ความถูกต้อง-ผิด ในแง่มุมต่างๆ ของศาสนาอิสลาม เวลาพวกเขาอยู่ในเมือง แต่ในพื้นที่ชายแดนเช่นในหมู่บ้านยาง พวกเขากลับมีแต่ความยึดอัดและไม่สามารถทดแทนการผสมผสานระหว่างประเพณีของชาติพันธุ์ของคนต่างศาสนากับหลักการอันแท้จริงของอิสลามตามที่ตนเข้าใจ ในแง่นี้ ทำให้ดูเหมือนว่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในชายแดนกลับถูกช่วงชิงไปจากผู้รู้ทางศาสนาเข้าไปอยู่ในมือของพลังทางชาติพันธุ์ที่ดูเหมือนจะเข้มข้นกว่า

อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์ทางศาสนาซึ่งเป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปว่ามีความแข็งและไม่ค่อยยืดหยุ่น อาจไม่เป็นความจริงเสมอไปในพื้นที่ชายแดนที่ผู้คนชาติพันธุ์ต่างๆ อาจมีการหยิบบีม ต่อรอง และผสมผสาน เพื่อการอยู่ร่วมกันได้กับคนต่างศาสนา หรือต่างชาติพันธุ์กัน และเป็นที่แน่นอนว่าชาวมุสลิมจีนในชุมชนบ้านยางย่อมมีความศรัทธามั่นว่าอิสลามคือความจริงสูงสุดของพวกเขา แต่พวกเขาก็ไม่ได้ปฏิเสธหรือดูแคลนประเพณีของศาสนาอื่นโดยรับมาผสมผสานและปฏิบัติร่วมกับขั้นตอนในพิธีกรรม

ของศาสนาอิสลามโดยคิดว่านั้นเป็นเพียงประเพณีนิยมอันดั้งเดิมของชาวจีน ไม่ได้เกี่ยวข้องกับความเชื่อ ความศรัทธาทางศาสนาแต่อย่างใด โดยชาวบ้านท่านหนึ่งอ้างว่า

“เมื่อตอนสมัยท่านนบี ไปเผยแพร่อิสลามในที่ต่างๆ ก็ต้องทำความเข้าใจ และเรียนรู้ปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมอื่นๆ เช่นกันไม่ใช่หรือ?”

และประการสำคัญ การผสมผสานระหว่างอัตลักษณ์นับเป็นการสร้างอัตลักษณ์ร่วมเพื่อสร้างความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันกับชาวจีนที่ไม่ใช่มุสลิมซึ่งเป็นคนส่วนมากในชุมชน โดยมุสลิมจีนแม้จะรับเอาประเพณีบางอย่างแบบจีน แต่พวกเขายังคงยืนยันกรานว่าไม่ได้รับเอาความเชื่อความศรัทธาแบบจีนที่ขัดกับคำสอนของศาสนาอิสลามแต่อย่างใด

นอกจากนั้น ชุมชนบ้านยาง ยังมีกิจกรรมอื่นๆ ที่สะท้อนถึงการสร้างอัตลักษณ์ร่วมกันของคนในชุมชนเพื่อความรู้สึกเป็นพวกพ้องเดียวกัน และดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ได้แก่ การแข่งขันกีฬา

การจัดการแข่งขันกีฬา 329

กีฬาเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญสำหรับทั้งเด็ก ๆ และผู้ใหญ่สามารถมาทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างบรรยากาศการอยู่ร่วมกัน การมีส่วนร่วมในการพักผ่อนและการเล่นกีฬานับเป็นกิจกรรมสำคัญและเร่งด่วนในการฟื้นฟูร่างกายและจิตใจของผู้คน ดังตัวอย่างที่เกิดขึ้นในประเทศต่างๆ เช่น ในประเทศระวันดาโดยใช้กีฬาบาสเก็ตบอล ในบอสเนียและเฮอร์เซโกวีนาใช้กีฬาบาสเก็ตบอล และในตะวันออกกลางใช้การเดินร่า เป็นต้น หรือในโครงการอื่นๆ ได้แก่ การแบ่งให้คนทุกฝ่ายมาร่วมทีมเดียวกันในการเล่นกีฬาฟุตบอล รักบี้ หรือเทนนิส เป็นต้น การเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้จะช่วยให้สมาชิกกลุ่มต่างๆ มีการปฏิสังสรรค์กันอย่างไม่เป็นทางการในชีวิตประจำวันซึ่งจะทำให้ผู้คนซึมซับคุ้นเคยกับผู้อื่นที่ต่างจากตน จนมีคำกล่าวที่ว่า “ผู้ที่ชอบเล่นกีฬา จะไม่ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์” (อ้างใน Afzali, A. & Colleton, L. 2003)

การจัดแข่งขันกีฬา 329 มีการจัดมายาวนานเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ของคนจีนคณะชาติที่ได้อพยพเข้ามาอยู่ในแนวชายแดนของประเทศไทย ที่มีอยู่ 50 กว่าหมู่บ้าน โดยถือเอาวันเยาวชนแห่งชาติของรัฐบาลได้วันเป็นวันจัดการแข่งขัน คือ เดือน 3 วันที่ 29 จึงเป็นที่มาของชื่อกีฬา 329 ซึ่งเป็นกีฬาที่ไม่เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาใดๆ ทั้งสิ้น ชาวมุสลิมซึ่งเป็นสมาชิกของชุมชนหมู่บ้านชาวจีนยูนนานจึงเข้าร่วมการแข่งขันด้วยในฐานะสมาชิกของแต่ละชุมชน ซึ่งบ้านยางก็เคยเป็นเจ้าภาพ

ก่อนการแข่งขันหมู่บ้านใดได้เป็นเจ้าภาพจะจัดคณะกรรมการ แต่งสิงโตไปเซด ไปเยี่ยมเยือนคารวะผู้อาวุโสเพื่อขอการสนับสนุนงบประมาณตามหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งการแข่งขันแต่ละครั้งใช้งบประมาณนับล้านบาท ใช้ระยะเวลาการแข่งขัน 4-5 วัน จำนวนผู้เข้าร่วมประมาณ 5,000 คน เป็นประจำทุกปี เจ้าภาพต้อง มีความพร้อมเนื่องจากต้องดูแลเรื่องที่พักซึ่งมักใช้โรงเรียนเป็นที่พักนักกีฬา การจัดเลี้ยงอาหาร เจ้าภาพอาจรองรับการจัดเลี้ยงครั้งหนึ่ง โดยเฉพาะนักกีฬา ที่เหลือก็อาจหาซื้อตามร้านค้าที่มาเปิดขายในช่วงการแข่งขัน คณะกรรมการอาจเรียกเก็บค่าเช่าแพนด้าจากพ่อค้าแม่ขายเพื่อเป็นรายได้ในการจัดงาน

เนื่องจากในพื้นที่แถบชายแดนนี้มีมุสลิมอยู่ประมาณ 10 หมู่บ้าน ในการจัดเลี้ยงอาหารเจ้าภาพจะเตรียมครัวและอาหารฮาลาล เป็นการเฉพาะสำหรับชาวมุสลิม ของรางวัลที่ฮาลาลจะถูกนำมาแจกจ่ายให้มุสลิม (บางครั้งรางวัลอาจเป็นเครื่องดื่มแอลกอฮอล์) ระหว่างการจัดการแข่งขันผู้นำทุกชุมชนจะมีการประชุมทุกวันทำให้มีโอกาสแลกเปลี่ยนปฏิสัมพันธ์กันหากมีความรุนแรงผู้นำของหมู่บ้านนั้นก็ต้องดูแลลูกบ้านของตนเอง ให้อยู่ในความเรียบร้อย

กิจกรรมนี้นับเป็นโอกาสสำคัญที่เยาวชนคนหนุ่มสาวในหมู่บ้านที่มีความแตกต่างทางศาสนาจะได้ถือโอกาสสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยได้ร่วมมือกันฝึกซ้อมกีฬานิตต่างๆ ในฐานะตัวแทนของหมู่บ้านเพื่อแข่งขันกับหมู่บ้านอื่นๆ ต่อไป

กิจกรรมกีฬาจึงเป็นกิจกรรมที่ช่วยสร้างความรู้สึกร่วมกันที่ก้าวข้ามความแตกต่างทางศาสนาที่แตกต่างกัน จึงทำให้ชุมชนต่างๆ อยู่ร่วมกันอย่างสันติมายาวนาน

3) การมีส่วนร่วมในตัดสินใจปัญหาของชุมชนร่วมกัน (Participatory Decision Making)

ในสังคมใด ๆ ก็ตาม มักมีเรื่องราวของการทะเลาะ หรือทำร้ายซึ่งกันและกันด้วยการใช้ความรุนแรงเพียงด้วยการไม่รู้จักใช้ความเป็นเหตุเป็นผล และการไม่ใช้การมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาบางอย่างร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดังตัวอย่างชุมชนศาสนาหลายแห่งที่ได้มีเรื่องกระทบกระทั่งกันเพียงเพราะสาเหตุรู้สึกรำคาญการใช้เสียงรบกวนจากอีกฝ่ายหนึ่ง เป็นต้น

จากการศึกษานี้ได้พบว่า ชาวบ้านในชุมชนบ้านยางศาสนาต่างๆ ได้มีวิถีชีวิตในการอยู่ร่วมกันและยอมรับซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของการใช้หลักการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งประกอบด้วยคนทุกศาสนาต่างมีส่วนร่วมมานั่งคุยกันเพื่อแก้ปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในชุมชน จึงทำให้ต่างรับรู้รับทราบในประเพณีปฏิบัติของอีกฝ่ายและนำไปกระจายบอกในศาสนิกของตนว่าอีกฝ่ายจะมีการทำกิจกรรมอะไร ในช่วงไหน อย่างไร จึงทำให้ข้อสรุปเกิดความอะลุ่มอล่วยต่อกัน ดังเช่นในเทศกาลตรุษจีน หรืองานประเพณีต่างๆ ของชาวพุทธในหมู่บ้านจะนิยมการจุดประทัดเสียงดังอย่างมาก ชาวมุสลิมก็ได้รู้สึกเป็นเรื่องน่ารำคาญหรือรำเกียจ กลับคิดว่าในบางโอกาสพวกตนก็ได้ส่งเสียงดังรบกวนชาวพุทธด้วยเช่นกันซึ่งเขาก็ไม่ได้ว่าอะไร เช่น ในช่วงการถือศีลอดในเดือนรอมฎอนของชาวมุสลิม ชาวบ้านต้องตื่นมาทำอาหารแต่เช้ามืด และมีประเพณีของชุมชนมุสลิมบ้านยางที่ได้มีการยึดถือปฏิบัติมายาวนานหลายสิบปีคือ จะมีกรรมการมัสยิดเดินออกไปตามบ้านของชาวบ้าน (ซึ่งอยู่อาศัยปะปนกันทั้งชาวพุทธและมุสลิม) โดยจะทำการตีระฆังไปตามถนนสายต่างๆ ในหมู่บ้านเพื่อเป็นการปลุกให้ชาวมุสลิมลุกขึ้นมาทำอาหารเช้า (ชะโฮร) ซึ่งชาวมุสลิมก็สัมผัสได้ว่าชาวพุทธก็ไม่เคยมีการต่อต้าน หรือรู้สึกรำคาญกับเสียงที่มาปลุกแต่เช้ามืดแต่อย่างใด

หรือในกรณีเสียงจากการอะซาน (เรียกร้องเชิญชวนมุสลิมมาสู่การละหมาด) ซึ่งจะดังออกจากเคื่องขยายเสียงของมัสยิดเข้าไปในหมู่บ้าน ซึ่งมุสลิมต้องทำการละหมาดวันละ 5 ตามช่วงเวลาที่กำหนด ตั้งแต่เช้ามืด – กลางวัน – เย็น – ค่ำ และ ตอนมืด ซึ่งโดยปกติจะไม่มีประเด็นขัดแย้ง หากมีจะ

เป็นเรื่องเฉพาะบุคคลอาจมีบางคนบ่นว่า เสียงดังรบกวนเวลานอน ซึ่งชาวมุสลิมไม่เคยต้องไปชี้แจง
โดยคนในชุมชนที่ไม่ใช่มุสลิมจะไปช่วยจัดการกันเอง เช่น บางคนก็จะบอกว่า

“การตื่นแต่เช้าเป็นเรื่องสมควรของชาวจีนอยู่แล้ว มีแต่คนเกียจคร้านที่จะไม่พอใจ”

หรือบางคนก็ว่า “เวลาที่เรารู้สึกหงุดหงิดก็มองไม่เห็นพวกมุสลิมจะว่าอะไรเลย”

บางคนก็ว่า “พวกเรามาอยู่ที่หลังมุสลิมเขาอาซานมาตั้งนานแล้ว ไม่เห็นหรือชุมชนบ้านฮ่อที่
เชียงใหม่อยู่ติดจวนผู้ว่าราชการจังหวัด และวัดอุปัฏฐา เขาอาซานทุกวันไม่เห็นผู้ว่าฯ ท่านจะเดือดร้อน
เลย”

ดังนั้น ประเด็นความขัดแย้งในเรื่องนี้ ส่วนใหญ่คนชาวพุทธในชุมชนจะชี้แจงทำความเข้าใจ
กันเองโดยไม่เคยเกิดเหตุบานปลายไปสู่ความขัดแย้งที่รุนแรง ในขณะเดียวกัน ทางมัสยิดเองก็พยายาม
ปรับเครื่องเสียงให้มีระดับและทิศทางที่เหมาะสม เป็นต้น การอยู่ร่วมกันในชุมชนจึง

การอยู่ร่วมกันโดยใช้วิจารณญาณใคร่ครวญถึงเหตุผลและมีส่วนร่วมทุกฝ่ายยอมทำให้เกิด
ความเข้าใจและเห็นใจซึ่งกันและกัน เป็นไปในลักษณะอะลุ่มอล่วย เอาใจเขามาใส่ใจเรา และให้อภัยซึ่ง
กันและกัน

มุสลิมแลกเปลี่ยนหน้า

จากการศึกษาพบว่าเรื่องนี้ นับเป็นอีกตัวอย่างของการใช้หลักการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจบน
หลักของความเป็นเหตุเป็นผลมากกว่าที่จะใช้อารมณ์ และนำมาซึ่งความเห็นใจต่อกันทั้งในหมู่มุสลิม
ด้วยกันเองและระหว่างมุสลิมกับชาวพุทธในชุมชน

กล่าวคือ จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในกิจกรรมพิธีปฐมนิเทศของนักเรียนโรงเรียนอัล-
เอียะห์ซาน บ้านยาง ประจำปีการศึกษา 2557 พบว่า ในชุมชนบ้านยางมีเด็กนักเรียนเป็นแลกเปลี่ยน
หน้ามากมายร่วมหนึ่งร้อยชีวิต จากการสัมภาษณ์ นายอวยชัย มานิตย์วิรุฬผล อิหม่ามประจำมัสยิดฯ

จึงทราบว่าโรงเรียนอัลเอียะห์ซาน บ้านยาง ซึ่งก่อตั้งโดยคณะกรรมการจาก 5 มัสยิดในเขตอำเภอฝาง ได้แก่ มัสยิดอัล-เอียะห์ซาน (บ้านยาง) มัสยิดฝาง มัสยิดหัวฝาย มัสยิดอ่าขาง และมัสยิดท่าตอน เมื่อหลายสิบปีมาแล้ว โดยมีการให้การอุปการะเลี้ยงดูเด็กกำพร้าด้วยโอกาสทางการศึกษา แบบพักประจำ ซึ่งส่วนใหญ่ในอดีตจะมีนักเรียนทั้งชาวจีนยูนนาน มุสลิมจากท่าซี้เหล็ก จากชาวเขาในรัฐเชียงตุง เป็น การศึกษาด้านศาสนาแบบให้เปล่า โดยจะมีครูจากกรุงเทพฯ เข้ามาสอน

จนกระทั่งเมื่อปีที่ผ่านมา จากเหตุการณ์ความรุนแรงในรัฐยะไข่ ประเทศเมียนมาร์ ได้มีการเผาทำลายมัสยิดและโรงเรียนสอนศาสนา จนทำให้มีนักเรียนและครูเสียชีวิตในกองเพลิงเป็นจำนวนมาก นักเรียนพม่าที่มีชีวิตอยู่จึงก็ต้องหลบหนี ด้วยความช่วยเหลือของผู้ปกครองที่ลูกเสียชีวิตในกองเพลิง บรรดานักเรียนและครูที่เหลือจึงอพยพหลบหนีมาถึงแม่สาย และได้รับการประสานงานจาก คณะกรรมการมัสยิดแม่สายให้ช่วยหาสถานที่พักให้กับกลุ่มครูและนักเรียนดังกล่าว คณะกรรมการทั้ง 5 มัสยิด จึงมีมติเพื่อเห็นแก่มนุษยธรรม แม้จะมีความต่างในเชื้อชาติแต่ก็ยินดีให้ความช่วยเหลือ โดยรับนักเรียนทั้งหมดให้มาศึกษาเพื่อให้นักเรียนได้รับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันมีนักเรียนกว่า 100 ชีวิต ครูจำนวน 9 คน มีห้องเรียนคอมพิวเตอร์ที่ทันสมัย นักเรียนมีทักษะภาษาอังกฤษที่ดี

ในช่วงแรกชาวบ้านที่เป็นมุสลิมรู้สึกกังวลต่อการรับนักเรียนและครูจำนวนมาก เพราะต้องแบกภาระมีค่าใช้จ่ายมากมาย คณะกรรมการทั้ง 5 มัสยิดได้พยายามชี้แจงทำความเข้าใจว่า

“พวกเขาคือของขวัญจากพระเจ้าเป็นผู้ประทานมาให้ ดังนั้น เรามุสลิมก็ต้อง
มั่นใจว่าพระองค์จะทรงประทานปัจจัยยังชีพมาช่วยเหลือเด็กนักเรียนผู้น่า
สงสารเหล่านี้ ไม่ต้องกลัวไป ปัญหาที่ใหญ่กว่าคือว่า เรามุสลิมจะทำให้
ชาวบ้าน และทางการที่ไม่ใช่มุสลิมยอมรับเด็กแขกแปลกหน้าเหล่านี้ได้
อย่างไร”

ในที่สุด ทางคณะกรรมการโรงเรียนได้ใช้วิธีออกพบปะพูดคุยทำความเข้าใจอย่างจริงจังและ
ตรงไปตรงมากับทางผู้ใหญ่บ้านผู้นำชุมชน สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ตำรวจโดย
เล่าความเป็นมาของเด็กพม่าเหล่านี้ให้ฟัง เมื่อได้ฟังทุกฝ่ายจึงเกิดความสงสารเห็นอกเห็นใจ โดยคนทุก
กลุ่มต่างยินดีให้การช่วยเหลือสนับสนุน และช่วงวันเฉลิมฉลองวันตรุษอีดีอัลฟิตรี ทางคณะกรรมการ
มัสยิดจึงได้ถือโอกาสเรียนเชิญ เจ้าพนักงานของ กอ.รมน. ปลัดอาวุโส เจ้าหน้าที่ทหารมาร่วมงานกีฬา
สัมพันธ์ในชุมชน และได้ปรึกษาหารือกับทางอำเภอว่าทำอย่างไรจึงจะหาทางออกให้ครูกับนักเรียนอยู่
ได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งขณะนี้ทาง คณะรักษาความมั่นคงและความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ
(คสช.) มีนโยบายการให้ขึ้นทะเบียนคนต่างด้าว โดยทางอำเภอรับจะดำเนินการต่อไป และได้ชี้แจงให้
ฝ่ายความมั่นคงเข้าใจว่าคณะกรรมการมัสยิดได้ยึดหลักเหตุผลของความมีมนุษยธรรม และเป็นเรื่อง
การศึกษาและการศาสนาไม่ใช่เรื่องการค้ามนุษย์หรือการลักลอบขายแรงงาน ดังนั้น ฝ่ายชาวบ้านคา
สนิกอื่นๆ และฝ่ายทางราชการจึงมีความเข้าใจและให้การยอมรับมากขึ้น

ต่อมา บุคคลภายนอกชุมชนที่ทราบข่าวเริ่มบริจาคทรัพย์และสิ่งของอุปโภคบริโภคให้กับทาง
โรงเรียนมากขึ้น โดยมีผู้บริจาคทั้งจากพี่น้องมุสลิมในจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ ย่างกุ้ง ซาอุดีอาระเบีย
ไต้หวัน มาเลเซีย และประเทศจีน (ยูนนาน) ประกอบกับเมื่อได้สัมผัสกับกิริยามารยาทที่ดีงามของ
นักเรียน ที่ไม่เคยออกมาสร้างปัญหาให้กับคนในชุมชนเลย และในทุก ๆ ปี ของการเริ่มเปิดเรียนทาง
โรงเรียนจะเชิญเจ้าหน้าที่และผู้นำชุมชนและชาวบ้านมาร่วมงานประชุมด้วยทุกครั้ง หรือหากชุมชนมี

กิจกรรมการพัฒนาชุมชนร่วมกัน ทางกรรมการมัสยิดจะนำนักเรียนเหล่านี้ไปช่วยในการพัฒนาทุกครั้งไป จนในที่สุด ชาวบ้านต่างศาสนิกจึงเกิดการยอมรับได้กับมุสลิมแปลกหน้าเหล่านี้ว่าคือส่วนหนึ่งของชุมชนบ้านยาง

สรุป: ชุมชนบ้านยางกับการสร้างสันติภาพ

ลักษณะเด่นของชุมชนบ้านยาง คือ การอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางศาสนาและชาติพันธุ์ ได้แก่ ชาวจีนมุสลิม ชาวจีนพุทธ ชาวจีนคริสต์ และชาวพุทธ หรือชาวคริสต์ที่เป็นคนพื้นเมือง เป็นต้น ผู้คนจำนวนมากมีการแต่งงานข้ามศาสนาและชาติพันธุ์ จึงทำให้เห็นร่องรอยของความสัมพันธ์อันซับซ้อนในวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันของผู้คน ในลักษณะ Religious Ethnicity คือ มีการจำแนกความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับความเป็นชาติพันธุ์โดยพยายามที่จะเชื่อมโยงตัวเองเข้ากับศาสนาที่คนอื่นนับถือ แม้ว่าไม่ใช่ศาสนาดั้งเดิมของตน จึงทำให้ความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์จีนมุสลิมในชุมชนนี้เป็นไปอย่างยืดหยุ่นและสามารถมีกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนร่วมกันอยู่ตลอดเวลา ถึงแม้ว่าแต่ละศาสนิกจะมีจุดยืนในหลักปฏิบัติและความเชื่อของตนเอง แต่ก็สามารถร่วมกิจกรรมกันบนพื้นฐานของการเคารพในความแตกต่างไม่มีการกดดันให้อีกฝ่ายต้องปฏิบัติตามความเชื่อของตนเอง ทำให้มีการก้าวข้ามเส้นแบ่งทางศาสนาที่ทำให้คนทุกความเชื่อความศรัทธามารวมกันได้โดยมองว่านั่นคือกิจกรรมของคนทุกคนในชุมชนที่จะมาแสดงน้ำใจและความเห็นใจซึ่งกันและกันโดยไม่จำเป็นต้องใช้เส้นแบ่งทาง

ศาสนา และนอกจากนั้น ผู้คนยังพยายามหาอัตลักษณ์บางอย่างที่มีร่วมกันเพื่อยึดโยงผู้คนเข้าด้วยกัน และการพยายามสร้างการตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเมื่อเกิดปัญหาขึ้นในชุมชน

ชุมชนบ้านยางจึงนับเป็นตัวอย่างของชุมชนที่ดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (peaceful coexistence) ระหว่างศาสนาและชาติพันธุ์โดยมีกิจกรรมหลากหลายในชีวิตประจำวันที่เป็นสิ่งเชื่อมโยงความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน

4.4 กรณีศึกษา ชุมชนมุสลิม อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

ความเป็นมาของชุมชนแม่สะเรียง

โยนสะลิน ไมลองยี เมืองยวม หรือเมืองยวมใต้ ต่างเป็นคำที่ใช้เรียกขานดินแดน บริเวณที่ราบลุ่มน้ำแม่สะเรียง-น้ำยวม ที่เรารู้จักกันดีในปัจจุบันว่าคือ อำเภอแม่สะเรียง ซึ่งเป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีพรมแดนติดกับประเทศพม่า โดยมีลำน้ำคง หรือแม่น้ำสาละวินขวางกั้นอยู่ ณ ตรงบริเวณ จุดทำตาดำฝั่งของแม่น้ำคง (สาละวิน) ไหลผ่านพบว่า เป็นช่องทางข้ามไปมาของคนทั้งสองฝากฝั่งของแม่น้ำคงมาตั้งแต่ก่อนยุคสมัยพระยามังรายสถาปนาอาณาจักรล้านนา บริเวณจุดข้ามสองฝากฝั่งของสาละวินนี้เองที่เป็นจุดบรรจบกันของผู้คนหลากหลายเผ่าพันธุ์ หลากหลายความเชื่อ หลากหลายศาสนาและวัฒนธรรม ดังนั้นพวกเขาจึงเรียกขานดินแดนนี้ด้วยสำเนียงภาษาที่ต่างกัน เช่น โยนสะลิน หมายถึง ชาวโยนก (ไตโยน) ซึ่งเป็นชนพื้นเมืองในอาณาจักรล้านนา คำว่า ไมลองยี เป็นคำเรียกขานของชาวพม่า ซึ่งแปลว่า ดินแดนแห่งแรอากู้ก่อนใหญ่ ซึ่งพบว่าดินแดนแห่งนี้เป็นอุดมไปด้วยสินแร่ วุลแฟรม และมีการทำเหมืองแร่ระยะหนึ่ง ชนเผ่ากระเหรี่ยงจะเรียกว่า โหมโหโยบู่ คำว่า เมืองยวมหรือเมืองยวมใต้ สำเนียงไทใหญ่เรียก เมิงยวม เป็นคำภาษาถิ่นเรียกแม่น้ำซึ่งไหลผ่านตัวเมืองคือแม่น้ำยวม และถูกเรียกว่าเมืองยวมตั้งแต่สมัยล้านนามาจนถึงรัตนโกสินทร์

ดังนั้น เวียงยวมใต้จึงมีฐานะเป็นเมืองโบราณที่มีอายุไม่ต่ำกว่า 600 ปี โดยมีการบันทึกในพงศาวดารโยนก ระบุว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ.1900 เมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง) เป็นเมืองหน้าด่านของเมืองเชียงใหม่ ไว้คอยตั้งรับการรุกรานจากกองทัพพม่าที่จะเข้ามาตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ บันทึกในปี 1952 ว่า เจ้าเท้าลก ราชบุตรองค์ที่ 6 ของพระญาสามฝั่งแกน พระราชบิดาให้ไปครองเมืองพร้าววังหินกระทำผิดพระราชอาญาต่อพระบิดาทรงพิโรธจึงเนรเทศไปอยู่เมืองยวมใต้ (แม่สะเรียง) (บันทึกในหนังสือตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับ 700 ปี หน้า 60) โฮลด์ ฮาลเลิร์ต ชาวอังกฤษ เดินทางเข้ามาในปี 2319 บันทึกว่า เมืองยวมหรือไผลองยีตามที่พม่าเรียกขานนั้น สร้างซ้อนบนเมืองเก่าที่ชื่อว่า โยนสะลิน (แม่

สะเรียง) ซึ่งอยู่ห่างจากชุมชนประมาณ 1.5 กิโลเมตร เป็นเมืองโบราณตั้งแต่สมัยพะโคของชาวมอญยัง
รุ่งเรืองอยู่ ณ ปากแม่น้ำอิระวดี อันเป็นช่วงรัชสมัยของพระเจ้าเม็งรายแห่งล้านนา

แม่สะเรียงกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์

ดินแดนแห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยของหลากหลายชนชาติได้แก่

ชนชาติลัวะ (ละเวื้อะ หรือละว้า) ลัวะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่ดำนานเมืองเหนือกล่าวถึงมาก
ที่สุด ในฐานะเป็นกลุ่มชนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ทั่วไปในแหลมอินโดจีนจนถึงลุ่มน้ำสาละวิน มีความเชื่อใน
เรื่องการนับถือผีอย่างเคร่งครัด ผีที่เรียกว่า “ป๋ย่อง” ทั้งผีตระกูล ผีบรรพบุรุษ ผีเรือน ผีประจำหมู่บ้าน
ผีเจ้าที่ ผีไร่ เป็นต้น แต่ละผีจะมีข้อห้าม ข้อปฏิบัติ ตลอดจนการเซ่นไหว้ที่แตกต่างกันออกไป แล้วแต่
กำหนดเวลาว่านามใดจะต้องบูชาผีประเภทใด มีการบูชาเสาหลักบ้าน หลักเมือง และล้านนาได้รับ
ความเชื่อในรูปแบบการบูชาเสาอินทขิลจนถึงปัจจุบัน ต่อมาเมื่อชาวลัวะเริ่มนับถือศาสนาพุทธ เกิด
การผสมผสานในเรื่องของการนับถือศาสนา คือ จะนับถือทั้งศาสนาพุทธและนับถือผีไปด้วย ซึ่งจะมีทั้ง
ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อดั้งเดิมและการประกอบพิธีทางศาสนาพุทธควบคู่กันไป

กระเหรี่ยง หรือปะกาเกอญอ มีถิ่นอาศัยเดิมบริเวณต้นน้ำสาละวิน กระเหรี่ยงในแม่สะเรียงแบ่ง
ออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ กระเหรี่ยงสะกอ เรียกตัวเองว่า ปะกาเกอญอ กระเหรี่ยงโป เรียกตัวเองว่า
โพล่ง และ สูดท้ายคือตองสู กระเหรี่ยงมีความเชื่อต่อวิญญาณผีบรรพบุรุษ มีความผูกพันกับผีป่า ต้น
น้ำ ลำธาร มีวิถีความเชื่อและการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง ผีที่นับถือซึ่งมี
ความสำคัญ ได้แก่ ผีหน้าที และผีต่างๆ (ตามีข้า) ที่สิงสถิตอยู่ตามป่า ภูเขา ลำห้วย ไนไร่ ไนนา ใน
หมู่บ้าน และในเรือนของตนเอง เป็นต้น ผีที่ถือว่าเป็นผีร้ายโดยเฉพาะผีปากบและผีปาน้ำ นั้นเชื่อว่าเป็น
ผีที่จะทำให้ประสบภัยพิบัติทั้งปวงจึงต้องมีการเอาอกเอาใจด้วยการเซ่นสังเวยด้วยอาหารต่างๆ ซึ่ง
ได้แก่ หมู ไก่ เหล้า ข้าว ขนม เป็นต้น

นอกจากการถือผีแล้วยังมีความเชื่อเรื่องขวัญ เชื่อว่าในร่างกายทุกส่วนมีขวัญอยู่ และเชื่อกันว่าขวัญชอบที่จะหนีไปท่องเที่ยวตามความต้องการของมันเอง และก็อาจจะถูกผีร้ายต่างๆ ทำร้ายหรือกักขังไว้ ซึ่งจะทำให้ผู้นั้นล้มป่วย การรักษาพยาบาลหรือวิธีที่จะช่วยเหลือคนเจ็บป่วยได้ก็คือการล่อและเรียกขวัญให้กลับมาสู่บุคคลที่เจ็บป่วย พร้อมกับทำพิธีผูกข้อมือรับขวัญด้วย และพิธีนี้ล้านนาได้รับมาในรูปแบบของพิธีบายศรีสู่ขวัญ แม้ต่อมากระเหรี่ยงจะมีการรับความเชื่อในศาสนาพุทธ และคริสต์ แล้วก็ตาม แต่ก็พบว่ายังมีการผสมผสานความเชื่อเรื่องการนับถือผีและขวัญ ควบคู่กับความเชื่อใหม่ๆ เช่น การทำร้านเลี้ยงผีไร่หรือผืนาก่อนทำการปลูกข้าวหรือพืชไร่ เมื่อเก็บเกี่ยวได้ผล ก็จะมีการเลี้ยงอีกครั้ง เรียกว่าประเพณีงานกินข้าวใหม่ สำหรับผู้นับถือศาสนาพุทธหลังเสร็จพิธีก็จะนำอาหาร และเงินไปถวายพระที่วัดเป็นต้น ดังนั้น ความเชื่อต่อผีและวิญญาณเป็นบ่อเกิดของคุณธรรมและค่านิยมหลายประการ เช่น การอยู่อย่างผัวเดียวเมียเดียว ไม่ประพฤติดูถูกเมียใคร หรือการเลี้ยงดูพ่อแม่ที่แก่ชรา ข้อกำหนดขณะพิธีเลี้ยงผีทำให้เกิดความรักความอบอุ่นในครอบครัวได้แก่ สมาชิกทุกคนต้องกินข้าวในขันโตกเดียวกันหมด ต้องหุงข้าวหม้อเดียว ถ้ายังมีคนกินข้าวไม่เสร็จคนอื่นๆ จะลงจากบ้านไม่ได้

คนเมือง คนไทยวน หรือไตโยน มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองโยนกเชียงแสน มาพร้อมการขยายอิทธิพลของพญามังรายในดินแดนล้านนา มีความเชื่อในเรื่องผีซึ่งอาจให้คุณหรือโทษได้ ผีที่ชาวไทยวนให้ความสำคัญได้แก่ ผีเรือน หรือ ผีประจำตระกูล หรือ ผีบรรพบุรุษ คนยวนเรียก ผีปู่ย่า ทุกตระกูลจะมีศาลผีหรือหิ้งผีอยู่ที่บ้านหลังใดหลังหนึ่งขอตระกูลเพียงหลังเดียว นอกจากนี้จะมีผีประจำหมู่บ้าน ผีนา หรือแม้แต่เมื่อรับความเชื่อในพุทธศาสนาแล้วยังนำความเชื่อเรื่องผีเข้ามาโดยทุกวัดจะมีผีวัด หรือศาลผีประจำทุกวัด

ชาวไตโหลง (ไทใหญ่) ซึ่งมีถิ่นฐานเดิมในรัฐฉาน เป็นชนชาติที่รักษาจารีตประเพณีวัฒนธรรมของตนเองอย่างเคร่งครัด มีความเชื่อเคารพผีเจ้าบ้านเจ้าเมือง ผีเจ้าที่เจ้าทาง ผีไร่ ผีนา ผีป่า ผีน้ำ ด้วยการต่างหอมต่อหรือจุดธูปเทียนบอกกล่าวในวันศีล โดยเฉพาะวันขึ้น หรือแรม 15 ค่ำ ยึดมั่นในประเพณีใดในรอบปีที่เรียกว่า “หย่าสี่สิบสองเหลินซากเส่อต่าน” ซึ่งจะบอกกล่าวที่มาหรือบ่อเกิด

ประเพณี รายละเอียดพิธีกรรม ความเชื่อที่ ต้องปฏิบัติ ตั้งแต่เดือนเจ้ง (เดือนอ้าย) จนถึงเดือนสิบสอง นอกจากนี้ยังยึดถือตามคติความเชื่อโบราณ ตำราโหราศาสตร์ และนิมิตต่างๆ นิมิตบางอย่างต้อง ปฏิบัติและแก้ไขด้วยพิธีกรรมที่เป็นรูปแบบ เช่นการทำบุญบ้าน แต่ความเชื่อและนิมิตบางอย่างแก้ไข ด้วยการปฏิบัติในวิถีการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย เช่น ไม่ปฏิบัติตามที่คนโบราณได้ห้ามไว้เช่นกำคำอย่า ผิดลม (กลางคืนอย่าผิวนปาก) ป้าหน้าเอนเฮาอย่าตากชิน (อย่าตากผ้าขึ้นหน้าบ้าน) กำคำลับสิ่งอย่า หอบลูกอ่อนแหล่งกว่านอกเฮน (คำมีดห้ามอุ้มเด็กแบเบาะออกนอกบ้าน) นิมิตที่เกี่ยวกับคนตาย เช่น ถูกฟ้าผ่าตาย แขนงคอตาย ตายท้องกลม นิมิตที่มากับสัตว์ต่างๆ เช่น นกเค้าแมวเข้าเรือน ฐขึ้นบ้าน หรือการแก้ไขนิมิตที่ไม่ดีโดยใช้น้ำขมิ้นส้มป่อยเป็นเครื่องปลดปล่อยสิ่งอันเป็นอัปมงคลออกไปจาก บ้านเรือน ซึ่งความเชื่อในเรื่องนิมิตลางบอกเหตุและการแก้ไขเหล่านี้มีอิทธิพลต่อทุกชาติพันธุ์ในล้านนา ตราบทุกวันนี้ ปัจจุบันแม้ชาวไทจะนับถือศาสนาพุทธอย่างเคร่งครัดแต่ก็ยังบูชาผีควบคู่ไปด้วยเช่นโดย จะหยุดงานในวันพระ แล้วทำกระทงเล็กด้วยใบกล้วย คนไทเรียกว่า “ก้อกต่าง” ใส่อาหารคาวหวาน หรือหมาก เมี่ยง บุหรี่ แล้วนำไปวางไว้ตามเสาหลักประจำบ้านที่เรียกว่า “ท้าวทั้งห้า” จุดธูปเทียนบอก กล่าว ให้ช่วยปกป้องรักษา (ประเสริฐ ประดิษฐ์ : 2550)

มาน (พม่า) มีถิ่นฐานเดิมบริเวณฝั่งตะวันออกของแม่น้ำอิระวดี แม้ว่าชาวพม่าจะได้ชื่อว่าเป็นผู้นับถือศาสนาพุทธนิกายเถรวาทอย่างเคร่งครัดที่สุดในโลกนั้น"แต่ในอดีตชาวพม่าเชื่อและบูชา นัต คือ วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ของผู้ตายร้ายอย่างที่บ้านเรียกว่า “ตายโหง” เช่น การประสบอุบัติเหตุ ถูกฆ่าตาย ตромใจตาย ฯลฯ ซึ่งต่อมากลายเป็นที่พึ่งทางจิตใจ ของชาวบ้าน นัตจึงมีสถานะกึ่งเทวดากึ่งผี อาจกล่าวได้ว่ามีระดับสูงกว่าผีทั่วไป แต่ไม่สูงกว่าเทวดา จึงมีการสันนิษฐานว่า "นัต" ในภาษาพม่าน่าจะมาจากคำว่า "นาถ" ในภาษาบาลีที่แปลว่า “ที่พึ่ง”ปัจจุบันพบว่ายังมีการนับถือนัตควบคู่กับศาสนาพุทธอย่างแนบแน่น เช่นบวงสรวงบูชาผีนัตยังปรากฏให้เห็น การแสดงศิลปวัฒนธรรมพม่าก็ยังต้องขึ้นต้นด้วยการรำถวายผีนัต

เม็ง คือ ชาวมอญ หรือชาวไทยเรียก รามัญ ชาวพม่าเรียก ตะเลง พงศาวดารพม่ากล่าวว่ามีมอญเป็นชนชาติแรกที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ในพม่า ตั้งอาณาจักรของตนทางตอนใต้ บริเวณลุ่มแม่น้ำสาละวิน และแม่น้ำสะโตง เมืองหงสาวดี หรือพะโค ชาวมอญเชื่อว่า ภายในเดือน 6 เดือน 9 จะต้องมีการทำพิธีไหว้ผีบ้านผีเรือน ปู่ย่าตายาย โดยมีเครื่องไหว้ คือ กล้วย ไก่ หมู ขนมต้มแดง ขนมต้มขาวบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วยังหิวโหยอยู่ ยังชอบนับประทานอาหารตามเทศกาล ดังนั้น อาหารที่นำไปถวายพระจะต้องทำอาหารให้ถูกเทศกาลไม่เช่นนั้นแล้วบรรพบุรุษจะไม่ได้รับส่วนกุศลที่อุทิศไปให้ ที่บ้านจะมีที่ตั้งผีบรรพบุรุษเชื่อว่าผีบรรพบุรุษจะสิงสถิตอยู่ที่เสาเอกของเรือนโดยมีสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นว่าเป็นเสาผี คือ หีบ หรือกระบุงใส่ผ้าผี ได้แก่ สไบผ้าชิ้น ผ้าขาวม้า แหวนหัวพลอยแดง แหวนไว้ที่เสาผี หลังจากเข้ารับนับถือศาสนาพุทธ ชาวไทยมอญมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามากโดยถือว่าพระพุทธเจ้าเป็นองค์เคารพสักการบูชาสูงสุด ในวัดมอญ จะมีศาลเจ้าประจำวัด มอญเรียกว่า “ตะละพาน”

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้คนหลากหลายชาติพันธุ์เหล่านี้เข้ามาอาศัยอยู่ร่วมกันเนื่องจากการมีประวัติศาสตร์ร่วมกันอย่างยาวนาน การที่แม่สะเรียงมีพรมแดนที่ตั้งอยู่ระหว่างอาณาจักรต่างๆ ที่เจริญรุ่งเรืองและพยายามขยายอำนาจอยู่ตลอดเวลา เช่น ความพยายามขยายอำนาจของพม่าเหนือมอญ ล้านนา และอยุธยา การขยายอำนาจของพญาเม็งรายในการสร้างบ้านแปลงเมืองของล้านนา อิทธิพลของอยุธยารัตนโกสินทร์ต่อล้านนา ทุกครั้งที่มีการรบพุ่ง ประชาชนก็จะหลบหนีเคลื่อนย้าย และหากมีการตีเมืองได้ก็จะมีการกวาดต้อนชาวเมือง (เทครัว) ไปไว้ยังอาณาจักรของตน เพื่อเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาบ้านเมืองของตน หรือเพิ่มจำนวนทหาร และเป็นการตัดทอนกำลังพลของศัตรูในอนาคต ทำให้เมืองที่ฝ่ายแพ้อ่อนกำลังลงและไม่สามารถแข็งเมืองได้อีกเป็นระยะเวลานาน และการใช้นโยบายดังกล่าวทำให้เกิดการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม แม้จะเป็นผลเสียแต่จะได้รับการดูแลสามารถใช้ชีวิตและแสดงอัตลักษณ์ของตนเองได้อย่างปกติสุข ไม่ว่าจะเป็นภาษา ความเชื่อหรือวัฒนธรรมประเพณี บางครั้งเจ้าอาณาจักรเองก็รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมเสียเองเช่น พม่าพยายามกลืนชาติมอญแต่ก็รับวัฒนธรรมมอญจนแยกกันไม่ออกเป็นต้น สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดที่

เชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ ให้ความสำคัญกับพลังของคน มากกว่าการเข้าไปยึดครองดินแดน ต่างจากยุคหลังเมื่ออังกฤษหรือชาติตะวันตกเริ่มล่าอาณานิคม ในพม่า แนวคิดในการยึดครองดินแดนหรือหลักดินแดนให้ความสำคัญกับทรัพยากรที่อยู่ในแผ่นดินนั้นๆ เช่นเดียวกับที่อังกฤษสนใจทรัพยากรป่าไม้และเหมืองแร่ในประเทศพม่า ทำให้อังกฤษพยายามยึดครองดินแดนพม่าทั้งหมด รวมถึงดินแดนรัฐฉานของไทยใหญ่ รัฐกระเหรี่ยง ซึ่งอุดมไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ เช่นเดียวกับสยามเมื่อเล็งเห็นผลประโยชน์จากการค้าไม้สักในล้านนาจึงออกพระราชบัญญัติเพื่อควบคุมการอนุญาตทำป่าของเจ้าหลวงล้านนา และเข้ามาควบคุมผลประโยชน์จากการทำป่าแทน ซึ่งนโยบายแต่เดิมจะไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกิจการภายในของหัวเมืองประเทศราช (เมื่อเทียบเคียงสถานการณ์ในภาคใต้ของไทยในปัจจุบันอดีตไม่ได้ว่ารัฐบาลให้ความสำคัญกับหลักดินแดน และทรัพยากร ในพื้นที่ มากกว่าให้ความใส่ใจต่อประชาชนเจ้าของดินแดนซึ่งมีความแตกต่างทางด้าน เชื้อชาติ ภาษาและศาสนา)

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรไม้สักในพื้นที่สองฟากฝั่งของแม่น้ำสาละวิน โดยเฉพาะบริเวณเมืองยวมได้นำเอนที่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมากมาย จากในอดีตที่เมืองยวมได้เป็นเมืองหน้าด่านที่ป้องกันการรุกรานของพม่า ได้เปลี่ยนเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญของล้านนาตะวันตก การเข้ามาทำสัมปทานป่าไม้ของกลุ่มพ่อค้าอังกฤษ มอญ พม่าในบังคับของอังกฤษจากเมืองมะละแหม่ง ซึ่งเป็นเมืองท่าศูนย์กลางการค้าของอังกฤษในพม่าตอนใต้ กว่าร้อยละ 95 ของไม้สักที่ออกจากท่าเรือมะละแหม่งถูกส่งไปยุโรปล้วนมาจากเมืองยวมและสองฝั่งของแม่น้ำสาละวิน โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2398 เมื่อสยามต้องทำสนธิสัญญาเบาริ่ง รับรองสิทธิสภาพนอกอาณาเขตฐานะและเสรีภาพของอังกฤษและคนในบังคับในประเทศสยาม ทำให้การค้าขายของชาวอังกฤษในสยามเริ่มขยายตัวมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการค้าไม้สักบริเวณลุ่มน้ำสาละวิน

ความเป็นมาของมุสลิมในแม่สะเรียง

นอกเหนือจากชาวจีนยูนนานมุสลิมดังกล่าวข้างต้นแล้ว ในภาคเหนือยังมีมุสลิมกลุ่มใหญ่ที่มีเชื้อสายมาจากชาวมุสลิมในบังคลาเทศ อินเดีย และปากีสถาน โดยมุสลิมกลุ่มนี้ ได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากเมืองกัลกัตตาทางตะวันออกของประเทศอินเดีย (ซึ่งต่อมากลายเป็นประเทศบังคลาเทศ) ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19

ประวัติการอพยพย้ายถิ่นของชาวมุสลิมเชื้อสายเบงกาลี-ปากีสถาน¹²

ชาวมุสลิมเชื้อสายปากีสถาน-อินเดีย จะใช้เส้นทางหลัก 4 เส้นทาง ในการอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่ภาคเหนือของประเทศไทย

เส้นทางที่เก่าแก่ที่สุดและถือว่าเป็นเส้นทางหลัก ได้แก่ การอพยพเข้ามาทางอำเภอแม่สวด จังหวัดตาก ซึ่งในขณะนั้นแม่สวดเป็นอำเภอเล็ก ๆ ติดชายแดนไทย-พม่า แต่ปัจจุบันแม่สวดกลายเป็นอำเภอที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจอย่างมาก และเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญแถบฝั่งตะวันตกเฉียงใต้ในภาคเหนือของประเทศไทยมานานนับศตวรรษ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นเส้นทางผ่านของกองคาราวานสินค้าเข้าสู่ประเทศไทยรวมทั้งเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาล ที่ประเทศพม่าใช้เป็นเส้นทางในการเข้ารุกรานอาณาจักรสยามในศตวรรษที่ 16-17 นอกจากนั้น แม่สวดยังเป็นสถานที่ที่รองรับกลุ่มพ่อค้าอิสระทั้งหลายทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ พ่อค้าบางกลุ่มอาจเข้ามาอาศัยค้าคงเพียงไม่กี่คืน เพื่อระบายสินค้าพื้นเมืองต่าง ๆ จากกองคาราวานเพื่อนำไปขายในที่อื่น ๆ

ในช่วงปี ค.ศ.1850 มีพ่อค้ามุสลิมชาวอินเดียส่วนหนึ่งจากเมืองจิตตะกองได้เข้ามาอาศัยอยู่ในอำเภอแม่สวดเป็นระยะเวลายาวนาน โดยมีบทบาทเป็นพ่อค้าคนกลางในการติดต่อระหว่างพ่อค้าชาวอินเดีย-พม่า-ชาวจีนที่มาจากมณฑลยูนนาน-ไทยใหญ่-ลาวและชาวพื้นเมืองทางเหนือของไทย จาก

¹² จาก ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ (2539: 194-195)

การที่บริเวณนี้มีความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ทำให้จุดนี้กลายเป็นเส้นทางหลักของชาวปากีสถานใช้ในการอพยพย้ายถิ่นเข้าสู่ประเทศไทยโดยผ่านมาจากประเทศพม่าเข้าสู่ทางภาคเหนือและเข้าสู่จังหวัดเชียงใหม่ในที่สุด

นอกจากนั้น ยังมีเส้นทางสำคัญอีก 2 แห่ง ที่เป็นจุดผ่านของผู้อพยพชาวเบงกาลี-ปากีสถานเพื่อเข้าสู่ประเทศไทย ได้แก่บริเวณอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ทั้งสองเส้นทางนี้มีเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อเข้าถึงเมืองร่างกุ้ง ประเทศพม่า และอีกเส้นทางหนึ่งได้แก่ บริเวณชายแดนอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นเส้นทางที่ชาวปากีสถานและชาวจีนมุสลิมใช้เป็นเส้นทางในการอพยพเข้าสู่ประเทศไทยโดยผ่านเข้ามาทางรัฐฉานและส่วนอื่น ๆ ของประเทศพม่าตอนบน ต่อมา มีการตั้งชุมชนมุสลิมเชื้อสายอินเดียนขึ้นในจังหวัดเชียงราย โดยมีประชากรจำนวนมากกว่า 1,000 คน และชุมชนนี้จึงกลายเป็นแหล่งรองรับผู้อพยพชาวปากีสถาน ที่ย้ายเข้ามาใหม่เป็นการชั่วคราว ก่อนที่จะตัดสินใจไปสร้างหลักปักฐานในที่อื่น ๆ ต่อไป อาทิเช่น จังหวัดลำปาง-ตาก-ลำพูนและเข้าสู่จังหวัดเชียงใหม่ในที่สุด

เหตุการณ์สำคัญที่ทำให้ผู้อพยพเป็นจำนวนมากหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทยก็คือ ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ของไทย ราวปี 1860 ชาวอินเดียเป็นจำนวนมากได้หลบหนีทหารอังกฤษ และในช่วงสมัยสงครามโลกครั้งที่สองโดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงที่ทหารญี่ปุ่นบุกเข้าพม่าในปี 1942-1943 เป็นเหตุให้ชาวอินเดียและชาวปากีสถานมุสลิมจำนวนประมาณ 900,000 คนที่อาศัยอยู่ในประเทศพม่าพยายามเดินทางกลับอินเดียส่วนหนึ่งเกิดการล้มตายระหว่างทางจำนวน 10,000-100,000 คน และมีผู้อพยพประมาณ 300,000 คนกระจายอาศัยอยู่ตามแนวตะเข็บชายแดนไทย-พม่าและในภาคเหนือของไทย

นายวิเชียร พุลวานิช ผู้นำท่านหนึ่งในชุมชนมุสลิม อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน เล่าว่า ผู้คนในบังคับของอังกฤษตั้งแต่อินเดียถึงพม่าทั้งหมดมีอิสระในการแสวงหาโอกาสในชีวิต เนื่องจากดินแดนทั้งหมดเป็นอาณานิคมของอังกฤษ ในระหว่างนี้เองกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่ง คือ ชาวเบงกาลี หรือบังคลาเทศ ซึ่งมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในจิตตะกอง ประเทศอินเดียต่อมาเป็นอีสต์เบงกอล หรือปากีสถานตะวันออก

และแยกประเทศเป็นบังคลาเทศในเวลาต่อมา ชาวเบงกาลีอาศัยเรือจากเมืองจิตตะกอง เดินทางมาขึ้นฝั่งที่เมืองย่างกุ้ง หรือบางส่วนจะมาขึ้นฝั่งที่เมืองเมะละแหม่ง (มอละเหมียน) บริเวณปากอ่าวเมะละมะ ประเทศพม่า และเดินเท้าไปถึงเมืองผาปูน (พาโป่ง หมายถึง กบ) ซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านของพม่าห่างจากแม่น้ำสาละวินประมาณ 45 กิโลเมตร เมืองผาปูนเป็นศูนย์กลางการค้าที่สำคัญ และมีการติดต่อดำขายกับเวียงยวมได้มาช้านาน จากเมืองผาปูนเมื่อข้ามฝั่งแม่น้ำคง (สาละวิน) ที่จุดท่าตาฝั่งก็จะเดินทางเข้าสู่เมืองยวมได้

การเดินทางเข้ามาของชาวเบงกาลี มักได้รับคำแนะนำ จากเครือญาติซึ่งเป็นเครือข่ายการค้า ที่มีกองคาราวาน ขนส่งสินค้าตามเมืองต่างๆ เมื่อมาถึงก็แสวงหาช่องทางทำมาหากิน เช่นรับจ้างค้าขายเล็กๆ น้อยๆ (หาบของขาย พ่อค้าเร่) ฆ่าโคขายเนื้อ ใครที่เป็นช่างตัดเย็บเสื้อผ้าก็เปิดร้านตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป กลุ่มสายตระกูลพ่อค้าก็นำสินค้าจากอังกฤษที่มีขายในพม่าเข้ามาจำหน่ายได้แก่น้ำมันก๊าด ตะเกียงเจ้าพายุ สังกะสี เหล็กเส้น อุปกรณ์เครื่องใช้ในครัวเรือนที่เป็นโลหะ อาหารกระป๋อง เนย น้ำมันกุ้ง หรือแม้แต่ทุเรียนพันธุ์พื้นเมืองของพม่า เรียกได้ว่ามีทุกอย่างตั้งแต่รองเท้าจนถึงร่มเลยทีเดียว ซึ่งสินค้านำเข้าของอังกฤษมีคุณภาพดี นำสมัยและเป็นที่ต้องการมาก การค้าขายสินค้าเหล่านี้ทำกำไรได้หลายเท่าตัว จนสามารถขยายกิจการเปิดร้านเป็นห้องแถวคล้ายห้างสรรพสินค้า (ชาวบ้านเรียกกาตแขกหรือกาตยาว) มีสินค้าทุกอย่างแยกเป็นแผนก เช่น แผนกตัดเย็บเสื้อผ้า ขนม เครื่องเหล็ก เครื่องอุปโภคบริโภค มีการริเริ่มเปิดตลาดสดเพื่อให้คนพื้นเมืองได้เข้ามาจับจองพื้นที่ขายสินค้า มีการนำเครื่องจักรทันสมัยเช่น เครื่องปั่นไฟ เครื่องจักรผลิตน้ำอัดลมชนิดขวดที่มีลูกแก้วเปิดปิดที่เรียกว่า น้ำมาเน็ต (เลมมอนเหนด) เข้ามาผลิตและจำหน่าย แม้แต่สินค้าฟุ่มเฟือยเช่น เครื่องเล่นแผ่นเสียง และเครื่องดนตรีอย่างทึบเพลง ก็นำมาจำหน่าย ดังนั้น บริเวณที่ชาวเบงกาลีอาศัยอยู่จึงเกิดเป็นย่านธุรกิจที่สำคัญที่สุดในเมืองยวมได้ (ปัจจุบันเรียกว่าถนนแหล่งพานิชย์)

จากการสัมภาษณ์ นายสุริยา อร่ามวงศ์ ผู้นำมุสลิมที่มีบทบาทสำคัญในชุมชนมุสลิม¹³ อ.แม่สะเรียง ได้เล่าว่า เมื่อการค้าขายประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีจึงมีการชักชวนญาติพี่น้องที่จิตตะกองเข้ามาอยู่ ช่วยกันค้าขาย ประกอบอาชีพ และส่วนใหญ่แต่งงานกับคนพื้นเมือง จนมีลูกหลานเกิดในแผ่นดินไทย เมื่อชาวเบงกาลีซึ่งนับถือศาสนาอิสลามได้เพิ่มจำนวนขึ้น จึงได้มีการจัดสร้างมัสยิดเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจและรักษาจิตวิญญาณความเป็นมุสลิม ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2425

อีกชาติพันธุ์หนึ่งแม้จะเป็นคนส่วนน้อยแต่ ต้องกล่าวถึงคือคนจีนจากมณฑลยูนนาน (มักถูกเรียกว่าฮ่อ) กลุ่มคนจีนยูนนานนี้ส่วนใหญ่เป็นพ่อค้ามุสลิม นับถือศาสนาอิสลาม มีกองคาราวานม้าต่างและพ่อ เป็นของตนเอง มักจะนำสินค้าจากประเทศจีนมาขาย หรือแลกเปลี่ยนกับสินค้าพื้นเมือง ในเส้นทางการค้าแนวตะเข็บชายแดน พม่า ลาว และไทย ขากลับก็จะนำสินค้าพื้นเมืองกลับไปขายที่ยูนนาน บางครั้งก็รับจ้างขนส่งสินค้าไปตามที่ต่างๆ แถบแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ บางส่วนเลือกแต่งงานกับคนพื้นเมือง เปิดกิจการของตนเองในเมืองยวมใต้และเชียงใหม่ บางท่านก็ทำธุรกิจป่าไม้ด้วย (วิเชียร พูลวานิช 2555)

การขยายตัวทางเศรษฐกิจนี้เองที่เป็นตัวจักรสำคัญในการพัฒนาเมืองยวมใต้ เริ่มจากธุรกิจสัมปทานป่าไม้ เหมืองแร่ ของอังกฤษที่ทำให้เกิดการจ้างงาน ทำให้หลายชนเผ่ามุ่งหน้าเข้าเมือง เมื่อมีคนมากก็มีความต้องการในการอุปโภคบริโภคมาก เหล่าพ่อค้าและนักแสวงหาโอกาสจึงเดินทางเข้ามาเพื่อสนองความต้องการด้วยสินค้าและบริการต่างๆ ศาลาคือ ที่พำนักของนักเดินทาง มีการกล่าวถึงศาลาหัวเวียง (ตั้งอยู่บริเวณองค์การโทรศัพท์ในปัจจุบัน) ศาลาหางเวียง (ตั้งอยู่ใกล้สถานีตำรวจ) และศาลารูธ (กลางเวียงใกล้ตลาดสด) ซึ่งสร้างในสมัยใดไม่ปรากฏ ศาลาเหล่านี้สร้างจากไม้สัก เป็นอาคารขนาดใหญ่ สำหรับเป็นที่พักค้างแรมของพ่อค้า นักเดินทาง และยังเป็นที่เก็บสินค้า บริเวณรอบศาลามีทุ่งหญ้าสำหรับพักวัวเทียมเกวียน หรือม้า ลา ต่าง สำหรับช้างจะนำไปไว้ใกล้ท่าโรงหมู เป็นท่อน้ำสำหรับเทียบเรือ หรือแพ ที่นำสินค้าลงมาจากแม่ลาหลวง แม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ซึ่งมีชาว

¹³ ปัจจุบันดำรงตำแหน่ง ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน และกรรมการกลางอิสลามแห่งประเทศไทย

เบงกาลีเป็นเจ้าท่า สำหรับพ่อค้าที่มีญาติก็จะไปพักอาศัยที่บ้านญาติ หากเป็นลูกค้าที่เข้ามาซื้อสินค้าจากนายห้างชาวเบงกาลีแล้วก็ไม่ต้องห่วงเรื่องที่พัก เพราะนายห้างจะจัดที่พัก และมีคนหุงหาอาหารดูแลแขก หรือลูกค้าตลอดเวลา ไม่ว่าจะมาถึงเวลาไหนจะได้รับประทานอาหาร และมีที่พักบริการเสมอเมื่อนายห้างเดินทางไปค้าขายต่างแดนลูกค้าที่เคยรับบริการจะให้การต้อนรับอย่างดีโดยจัดที่พักและอาหารให้ จึงกลายเป็นความสัมพันธ์แบบเครือญาติมากกว่าการเป็นลูกค้า

ปฏิบัติการการสร้างสันติภาพในชีวิตประจำวันของชุมชนมุสลิมแม่สะเรียง

ก่อนที่จะกล่าวถึงปฏิบัติการสร้างสันติภาพในชีวิตประจำวันของชุมชนมุสลิมแม่สะเรียง จะนำเสนอให้เห็นถึงภาพบริบทของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในพื้นที่เพื่อจะได้เข้าใจพัฒนาการของการสร้างสันติภาพในชุมชนมุสลิมแม่สะเรียง

ประวัติศาสตร์ความขัดแย้งภายในชุมชนในอดีต

ชุมชนมุสลิมแม่สะเรียงนับเป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งในภาคเหนือ โดยบรรพบุรุษรุ่นแรกล้วนเป็นชาวเบงกาลีที่อพยพมาจากประเทศบังคลาเทศ หรือมักเรียกกันทั่วไปว่า “แขกนอก” ชนกลุ่มนี้ได้ถูกหล่อหลอมทางด้านศาสนานับแต่เยาว์วัยจากครอบครัวในบังคลาเทศ พวกเขาจึงให้ความสำคัญกับวิถีการดำเนินชีวิตที่เคร่งครัดตามวิถีอิสลาม ประกอบกับพื้นที่ต้นทางในครอบครัวเดิมล้วนมีลักษณะความเป็นระบบเครือญาติสูง และเป็นสังคมมุสลิมทั้งชุมชนที่ไม่ได้มีความหลากหลายทางศาสนาหรือชาติพันธุ์ ทำให้คนรุ่นนี้ค่อนข้างจำกัดและยึดติดแต่ในกรอบของศาสนาของตัวเอง

ดังนั้น เมื่อชนแขกนอกเหล่านี้เข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองไทยทั้งที่จังหวัดเชียงใหม่และแม่สะเรียงจะเป็นที่รับรู้กันว่าพวกเขาจะมีความเคร่งครัดอย่างมากในด้านศาสนา โดยจะไม่เข้าร่วมหรือเข้า

เกี่ยวข้องกับกิจกรรมใดๆ ของคนต่างศาสนา แม้กระทั่ง แก้วน้ำ หรือภาชนะของคนต่างศาสนิกพวกเขา ก็จะไม่ยอมใช้อย่างเด็ดขาดด้วยเกรงว่าจะทำให้บริโศคสิ่งสกปรกเข้าสู่ร่างกาย

ถึงแม้ว่าจะมีพ่อค้าแขกนอกจำนวนไม่น้อยที่เดินทางเข้าสู่แม่สะเรียงและตัดสินใจลงหลักปักฐานที่นี่ และได้ตัดสินใจแต่งงานกับคนเมืองในท้องถิ่น และมีลูกหลานรุ่นต่อๆ มาสืบทอดในชุมชนมุสลิมแม่สะเรียง แต่ด้วยทัศนคติที่มองตนเองว่าเป็นเลือดบังกลาสีแท้ร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่คนรุ่นใหม่เป็นเพียงพวกลูกครึ่ง โดยเรียกว่า เป็นพวก “น้ำผ่า” ยาร์ชบาตี หรือเสียม (สยาม) ซึ่งแฝงทัศนคติในเชิงลบ และดูถูกว่า พวกลูกครึ่งน้ำผ่าเหล่านี้ไม่มีความรู้ศาสนา ประพฤติตนไม่เหมาะสม ในขณะที่ฝ่ายลูกครึ่งน้ำผ่าก็จะมองว่าพวกแขกนอกเลือดแท้ว่า ความจริงก็ไม่ได้มีความรู้ศาสนาอะไรมาก หรือรู้ไม่จริง

จนในที่สุด ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มลูกครึ่งน้ำผ่ากับเลือดแท้เริ่มบานปลายหลายครั้งถึงขั้นลงมือลงไม้กันเลยทีเดียว บางครอบครัวของพวกลูกครึ่งที่ต้องการลดค่าสวามิภักดิ์ได้ส่งลูกไปเรียนรู้ศาสนาในเมืองย่างกุ้ง และเมื่อจบมาก็เปิดการเรียนการสอนแก่ลูกครึ่ง แต่ก็ยังถูกพวกแขกนอกโจมตี ดูถูกดูแคลน และเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างกันเองของมุสลิมแขกนอกกับลูกครึ่งน้ำพ่ายังคงยืดเยื้อยาวนานจนเป็นที่กล่าวขานไปทั่วเมืองแม่สะเรียง จนชาวบ้านที่เป็นชาวพุทธจะมานั่งจับกลุ่ม กินน้ำเมี่ยง บริเวณใกล้กับหน้ามัสยิดในทุกวันศุกร์เพื่อดูว่าวันนี้จะมีใครตีกับใครบ้าง การแบ่งขั้วนี้รุนแรงจนไม่มีใครกล้าเป็นคนกลางไกลเกลี่ย เหมือนกับว่าทุกคนต้องเลือกข้าง ในที่สุดจึงถึงขั้นมีการแยกมัสยิดท่านสลามัตตุลลา นายห้างใหญ่ที่เป็นแขกนอกได้สร้างอาคารละหมาดชั่วคราวไว้ในบริเวณบ้านของท่านเพื่อเป็นที่ละหมาดสำหรับคนในครอบครัว พนักงาน ลูกจ้าง ลูกค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเลือดแท้โดยจะมีอิหม่ามมานำละหมาด ส่วนที่มัสยิดก็จะเป็นที่ละหมาดสำหรับชาวบ้านที่เป็นกลุ่มพวกลูกครึ่งน้ำผ่า โดยหวังว่าจะช่วยลดการเผชิญหน้ากันได้บ้าง มีความพยายามเชิญทั้งสองกลุ่มมาปรึกษาหารือในกิจกรรมของชุมชน แต่มักจะมีการล้มโต๊ะอยู่เสมอ แม้ช่วงหลังความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจะไม่ถึงกับมีการลงมือลงไม้กัน แต่ก็ไม่มีท่าทีที่จะจบลงด้วยดี

จนกระทั่งในช่วงบั้นปลายชีวิตของท่านสลามัตตุลลา ซึ่งท่านได้ลดขนาดกิจการของตนเองลง และมีความประสงค์จะเดินทางกลับไปใช้ชีวิตที่บ้านเกิดในบังคลาเทศ ท่านจึงได้ขายกิจการทั้งหมด รวมทั้งอาคารที่ระฆมาดในบ้านของท่าน จึงทำให้ทุกคนต้องกลับไประฆมาดรวมกันอีกครั้งที่มัสยิดหลังใหญ่ แต่ก็ยังมีการกระทบกระทั่งกันบ้าง จนในที่สุดความขัดแย้งได้ค่อยๆ คลี่คลายลงไป โดยผู้นำศาสนาที่เป็นที่ยอมรับในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการช่วยประสานทำความเข้าใจ

ความขัดแย้งระหว่างชาวมุสลิมกับคนต่างศาสนา

นอกจากมุสลิมในแม่สะเรียงจะเคยมีความขัดแย้งที่รุนแรงภายในชุมชนระหว่างแซกนอกกับกลุ่มพวกลูกครึ่งที่เกิดในไทยแล้ว ยังเคยเกิดเหตุการณ์ความขัดแย้งกับชาวบ้านที่มีความเชื่อต่างศาสนา ได้แก่ หลังจากเหตุการณ์สู้รบระหว่างรัฐบาลทหารพม่าและชนกลุ่มน้อยกระเหรี่ยงทำให้มีผู้อพยพเข้ามามากมายที่บ้านแม่สามแลบซึ่งอยู่ติดชายแดนพม่าเพียงคั่นด้วยแม่น้ำสาละวิน และกลายเป็นค่ายอพยพในที่สุด

ถึงแม้ว่าจะเป็นกลุ่มกระเหรี่ยงด้วยกันแต่ก็มีความเชื่อต่างกัน มีทั้งพุทธ คริสต์ และอิสลาม เมื่อมาอยู่ร่วมกันในพื้นที่จำกัดก็มีการกระทบกระทั่งกัน ส่วนใหญ่เป็นความขัดแย้งระหว่างกระเหรี่ยงพุทธและชาวมุสลิม เริ่มจากการกล่าวอ้างว่าศาสนาใดดีกว่าใคร จนลุกลามบานปลาย เช่น ชาวมุสลิมเลี้ยงแพะ กระเหรี่ยงพุทธเลี้ยงสุนัข ก็ปล่อยสุนัขให้ไปกัดแพะ กระเหรี่ยงมุสลิมจึงแก้แค้นด้วยการวางยาเบื่อสุนัขของชาวกระเหรี่ยงพุทธ เป็นต้น

เมื่อชุมชนมุสลิมในแม่สะเรียงทราบข่าว ก็มีความพยายามที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการลดความขัดแย้ง เริ่มแรกทีเดียวตั้งแต่มีกรณีการยิงปืนใหญ่ของทหารพม่าทำให้ชาวกระเหรี่ยงต้องลี้ภัยเข้ามาที่แม่สามแลบชุมชนมุสลิมก็ได้ส่งความช่วยเหลือได้แก่อาหารและเครื่องนุ่งห่ม ต่อมาเมื่อทราบเรื่องราวความขัดแย้งได้อาศัยโอกาสการประชุมหรือจัดกิจกรรมร่วมกันชี้แจงอธิบายโดยพยายามยกกรณีการ

อยู่ร่วมกันของชุมชนมุสลิมกับชาวไทยใหญ่ในแม่สะเรียงที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสันติพึ่งพาอาศัย
ช่วยเหลือจนเจอกันและกัน เมื่อได้ชี้แจงพูดคุยกันบ่อยๆ สร้างสัมพันธ์กับผู้นำแต่ละกลุ่ม ความขัดแย้ง
ระหว่างกลุ่มต่างๆ จึงคลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้นในที่สุด

ชุมชนมุสลิมแม่สะเรียงกับการสร้างสันติภาพ

ในช่วงหลังจากยุคความขัดแย้งระหว่างแกนออกกับพวกลูกครึ่งน้ำผ่า ชุมชนมุสลิมแม่สะเรียง
เริ่มมีการปรับตัวในด้านการมีความสัมพันธ์ที่ดีกับคนต่างศาสนิกมากขึ้น จากการศึกษากิจกรรมต่างๆ
ในวิถีชีวิตประจำวันของมุสลิมพบว่า มีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

4) มีการปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างเข้มข้นภายใต้การเคารพในความแตกต่าง (Active Engagement and Respect the Differences)

เมื่อมีการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน มุสลิมจำนวนไม่น้อยได้มีการแต่งงานข้ามศาสนาและชาติพันธุ์กัน
ถึงแม้ว่า โดยทั่วไปแล้วผู้ที่เข้าแต่งงานกับชาวมุสลิมจะมีการเปลี่ยนจากศาสนาเดิมและเข้ารับนับถือ
ศาสนาอิสลามตามคู่สมรส (ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิง) ดังนั้น ในวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันใน
ครอบครัวทำให้เกิดการผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรม ลูกหลานมุสลิมหลายครอบครัวก็จะมีคุณ
แม่ คุณย่า คุณยาย เป็นคนเมือง (ไทโยน) บ้าง หรือไทใหญ่ บ้าง และในขณะเดียวกันก็ต้องมีญาติพี่น้อง
น้องฝ่ายแม่ที่เป็นคนพื้นเมือง และมีการไปมาหาสู่สานสัมพันธ์เครือญาติอยู่เสมอ แม้ว่าคุณแม่ คุณย่า
จะรับนับถือศาสนาอิสลามแล้ว แต่ก็มีความเชื่อตามคำสอนของบรรพบุรุษอยู่ บางครั้งก็จะสอน
ลูกหลานตามความเชื่อของตนที่ไม่ขัดกับหลักการในศาสนาอิสลาม เช่น อย่าตัดเล็บในเวลากลางคืน
อย่าตากผ้าขึ้นไว้หน้าบ้าน ต้องมีกริยามารยาทที่ดีงาม การแสดงความเคารพผู้ใหญ่ เป็นต้น

ดังนั้น มุสลิมในชุมชนแม่สะเรียงจึงมีกิจกรรมของชาวมุสลิมหลากหลายเข้าร่วมปฏิสัมพันธ์กับ
ประเพณีของชาวพุทธในขณะที่ยังคงยึดมั่นในอัตลักษณ์ของศาสนาอิสลามและไม่ทำสิ่งที่ขัดกับหลัก

ศรัทธาของศาสนาของตนเอง ดังเช่น ในงานประเพณีที่มีชื่อเสียงมากของอำเภอแม่สะเรียง ได้แก่ ประเพณีออกหว่า (ออกพรรษา) ซึ่งทางราชการมักจะเชิญชุมชนมุสลิมเข้าร่วมในการออกแสดง นิทรรศการ และการแสดงภูมิปัญญาด้านอาหารวัฒนธรรมของชาวมุสลิม อ. แม่สะเรียง โดยผู้นำชุมชน มุสลิมแม่สะเรียงมองว่า

“ถือว่าเป็นการให้เกียรติและเป็นการแสดงความเคารพต่อเพื่อนบ้านที่อยู่
ร่วมกันเพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และเราก็ไม่ได้เข้าร่วมใน
ศาสนพิธี หรือพิธีกรรมใด ๆ ในศาสนาของเขาแต่อย่างใด จึงไม่น่าจะขัดกับ
หลักของศาสนาอิสลาม และประการสำคัญ กลับเป็นการดีเสียอีกที่ได้ถือ
โอกาสเผยแพร่หลักธรรมคำสอนและความงดงามของศาสนาอิสลามให้
เพื่อนต่างศาสนิกได้รับรู้”

ชาวพุทธออกหว่า¹⁴ ชาวมุสลิมออกตะวะฮ์¹⁵

ประเพณีออกหว่า เป็นอีกหนึ่งประเพณีตามความเชื่อของชาวไทใหญ่ในช่วงออกพรรษาที่สืบ
ทอดกันมาได้ถึง 600 ปี ชาวบ้านมีความเชื่อว่า เป็นการรับเสด็จพระพุทธเจ้าที่เสด็จลงมาจากสวรรค์
ชั้นดาวดึงส์ กลับมายังโลกมนุษย์

ชาวบ้านจะได้ตกแต่งซุ้มประตูหน้าบ้านด้วย ราชวัติ คือการนำไม้ไผ่มาสานเป็นรั้ว ประดับ
ประดาด้วยโคมไฟประทีป หน่อต้นกล้วย หน่อต้นอ้อย และตุ่ง (ธง) อย่างสวยงาม ตามความเชื่อของ
ชาวบ้านที่ถือว่า ซุ้มประตู เป็นการสักการะและรับเสด็จพระพุทธเจ้าที่เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์
หลังจากทรงธรรมเทศนาโปรดพระมารดา ซึ่งในงานมีการแสดงและการละเล่นต่าง ๆ เช่น ฟ้อน โต รำ
นกกิ้งกလာ ในวันสุดท้ายของงาน (ปกติจะเป็น วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11) แต่ละชุมชนหรือศรัทธาวัด

¹⁴ ข้อมูลจาก เทศบาลตำบลแม่สะเรียง

¹⁵ การเผยแพร่สร้างความเข้าใจศาสนา

ต่างๆ จะช่วยกันนำต้นสนมาสับเป็นชิ้นเล็กๆ แล้วมัดรวมกันเป็นต้นขนาดใหญ่ เส้นรอบวงประมาณเมตร สูงประมาณ 5 เมตร ประดับตกแต่งให้สวยงามเพื่อใช้แห่ไปถวายวัดใกล้บ้าน นอกจากนี้ การจัดขบวนจะมีเทียนไขหลายพันเล่ม และเครื่องไทยทานแห่ไปตามถนนสายต่าง ๆ มีการประกวดความสวยงาม พอไปถึงวัดใกล้บ้านก็จะจุดให้ลูกสว่างโชดช่วง ถือว่าได้บุญอย่างมาก

"เทศกาลออกพรรษา ... จองพารา-พุ่มพระนางจันทา"
photo by: ภูฏี Email: tonbone@hotmail.com http://nufu.multiply.com/

"เทศกาลออกพรรษา ... ไร่ประตูล้อมจอมแจ้ง"
photo by: ภูฏี Email: tonbone@hotmail.com http://nufu.multiply.com/

งานประเพณีจองพารา คือประเพณีส่วนหนึ่งในงานเทศกาลออกพรรษา เป็นประเพณีที่สำคัญมาก ของชาวแม่ฮ่องสอน คำว่า "จองพารา" เป็นภาษาไทยใหญ่ แปลว่า "ปราสาทพระ" การบูชาจองพารา จัดขึ้นตามความเชื่อเรื่องการรับเสด็จพระพุทธเจ้ากลับมาয়โลกมนุษย์ หลังจากที่ได้เสด็จขึ้นไปเทศนาโปรดพระมารดา ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เทศกาลนี้จัดขึ้นระหว่าง วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันแรม 8 ค่ำ เดือน 11 โดยก่อนถึงวันงานจะมีการจัดงาน ตลาดนัด ออกพรรษามีการนำสินค้าต่างๆ ที่จะใช้ในการทำบุญ เช่น อาหาร ขนม ดอกไม้ เครื่องไทยทานมาวางขาย เพื่อให้ชาวบ้านได้หาซื้อข้าวของเครื่องใช้ในการเตรียมงาน และมีการจัดเตรียมสร้าง "จองพารา" ซึ่งเป็นปราสาทจำลอง ทำด้วยโครงไม้ไผ่ ประดับ ลวดลายด้วยกระดาษสา กระดาษสีต่าง ๆ หนอกกล้วย อ้อยและโคมไฟ ตกแต่งอย่างสวยงาม เพื่อใช้สมมติเป็นปราสาทรับเสด็จพระพุทธองค์จากสวรรค์ จากนั้นก็จะยก "จองพารา" ขึ้นไว้ นอกชายคา นอกครัว หรือบริเวณกลางลานทั้ง ที่บ้านและที่วัด

ในช่วงเวลาตลอดเทศกาล จะมีการละเล่นเฉลิมฉลองหลายชนิด เช่น พ้อนโต พ้อน รูปสัตว์ต่างๆ พ้อนกำแลว (พ้อนดาบ) เอ็ดความ ฯลฯ ตามถนนหนทางและบ้านเรือนต่าง ๆ เป็นการละเล่นที่สืบเนื่องมาจากความเชื่อว่าสัตว์โลก และสัตว์หิมพานต์พากันรื่นเริง ยินดีออกมาร่ายรำเป็นพุทธบูชารับเสด็จ

ก่อนจะถึงวันแรม 8 ค่ำ จะมีพิธี “หลู่เตนเหง” คือ การถวายเทียนพันเล่ม โดยแห่ต้นเทียนไปถวายที่วัด และใน “วันกอยจ้อด” คือวันแรม 8 ค่ำ อันเป็นวันสุดท้ายของเทศกาลออกพรรษา จะมีพิธี “ถวายไม้เกียะ” โดยนำพินจากไม้เกียะ (สนภูเขา) มามัดรวมกันเป็นต้นสูงประมาณไม่ต่ำกว่า 2.5 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณไม่ต่ำกว่า 30 เซนติเมตร แล้วนำเข้าขบวนแห่ประกอบด้วย พ้อนรูปสัตว์ต่างๆ และเครื่องประโคมไปทำพิธีจุดถวายเป็นพุทธบูชาที่ลานวัด เป็นอันสิ้นสุดเทศกาลออกพรรษาของชาวไต

ประเพณีออกหว่า จัดขึ้น บริเวณหน้าสถานีตำรวจภูธรอำเภอแม่สะเรียง และหน้าเทศบาลตำบลแม่สะเรียง ภายในงานจะมีการจัดกิจกรรม ดังนี้

ขบวนแห่ของพารา การประกวดขลุ่ยระนาด กิจกรรมตักบาตรตามวัดต่างๆ ในเขตเทศบาลแม่สะเรียงทุกวัน กิจกรรมถนนคนเดิน การแสดงศิลปวัฒนธรรม การจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองและสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ชมขบวนแห่เทียนพันเล่ม (แห่เทียนเหง) ไปตามถนนสายต่างๆ

ถึงแม้จะเป็นกิจกรรมทางศาสนาพุทธ แต่ชาวมุสลิมแม่สะเรียงถือโอกาสเข้าร่วมงานดังกล่าว เพื่อเป็นเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนา และเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชน โดยชุมชนมุสลิมแม่สะเรียงได้เข้าร่วมในส่วนของกิจกรรมในบริเวณวัดและถนนคนเดินในกิจกรรม “กาดมั่ว ครั้วฮอม” พร้อมทั้งมีการจัดทำนิทรรศการนำเสนอประวัติความเป็นมาชุมชนมุสลิมในแม่สะเรียง หลักธรรมคำสอนของศาสนาอิสลาม และประการสำคัญ ได้จัดเตรียมอาหารทางวัฒนธรรมของชาวมุสลิมเบงกาลี เช่น แกงกะหรี่ จิ้น (เนื้อ) คั่ว และยังมีการเลี้ยงน้ำชา แจกข้อมูลความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม

และมอบของที่ระลึกแก่ผู้เข้าร่วมงาน พร้อมกับแจกผลอินทผลัม โดยในอินทผลัมได้เขียนคำบรรยายไว้ว่า

“ผลไม้มหัศจรรย์ที่ปรากฏในคัมภีร์อัล-กุรอาน และศาสดามุฮัมมัด (ศ็อล)
ใช้บริโภคเป็นอาหารประจำวัน ต่อมาได้มีการวิจัยโดยนักวิทยาศาสตร์
โภชนาการ จึงได้ทราบถึงสรรพคุณอันทรงประโยชน์ต่อร่างกายมนุษย์
อย่างมหาดล”

ถึงแม้ว่าในซองพลาสติกจะบรรจุผลอินทผลัมเพียงไม่กี่เม็ด แต่สำหรับผู้ที่ได้รับแจกที่ไม่ใช่มุสลิมนั้น เป็นจำนวนไม่น้อยที่เพิ่งเคยสัมผัสรสชาติของผลอินทผลัมเป็นครั้งแรกในชีวิต และพวกเขาคงประทับใจและรับรู้ได้ถึงน้ำใจที่อันเต็มเปี่ยมของเพื่อนบ้านที่เป็นมุสลิม เป็นภาพลักษณ์ที่แตกต่างโดยสิ้นเชิงกับมุสลิมที่พวกเขารับรู้จากสื่อต่างๆ ที่เต็มไปด้วยเรื่องราวของการใช้ความรุนแรง ผู้นำมุสลิมแม่สะเรียงได้กล่าวด้วยความภาคภูมิใจว่า..

“เสียงสะท้อนของพี่น้องต่างศาสนิกจากการที่เราได้ร่วมในงานประเพณี
ออกหว่า คือ ได้มีชาวพุทธถือโอกาสเอามุสลิมเป็นแบบอย่างในการสอนชาว
พุทธด้วยตนเอง คือ ปัจจุบันสาว ๆ ชาวพุทธมักชอบนุ่งกางเกงขาสั้นเข้าไปใน
วัดในวันสำคัญอย่างวันออกหว่า เขาก็บอกว่า ‘ให้ลองดูชาวมุสลิมดูสิ

ขนาดมัสยิดเรา เป็นยังแต่งตัวเรียบร้อย ให้เกียรติศาสนสถานของเรา และ
เมื่อเป็นเข้าในมัสยิด เป็นกะแต่งเรียบร้อย เข้ามัสยิดเป็นนุ่งสับได้ แต่หมู่เฮา
บ่เห็นเรียบร้อยเหมือนเป็น”

นอกจากนั้น ในชุมชนมุสลิมแม่สะเรียงยังมีกิจกรรมอื่นๆ ที่ผู้คนหลากหลายศาสนาต่างมาร่วมมี
การปฏิสัมพันธ์กันอย่างเข้มข้น ทำให้การดำรงอยู่ร่วมกันเป็นไปด้วยความเข้าใจและเคารพในความ
แตกต่างของผู้อื่น ได้แก่

งานแต่งงาน

จากการศึกษาพบว่า เมื่อมีงานแต่งงานขึ้นในชุมชนมุสลิม จะมีแขกมาร่วมทั้งชาวมุสลิมและเพื่อน
บ้านชาวพุทธ โดยการประกอบพิธีแต่งงาน (นิกะห์) จะกระทำในบริเวณอาคารละหมาดในมัสยิด ก่อนถึง
ถึงเวลาประกอบพิธีทางคณะกรรมการและเจ้าภาพจะเชิญแขกผู้ชายที่มาร่วมงานเข้าไปในอาคารมัสยิด
สำหรับแขกต่างศาสนิกนั้น ทางคณะกรรมการจะให้เกียรติเป็นพิเศษโดยเชิญเข้าไปนั่งบริเวณด้านหน้า
สุดเพื่อให้ได้เห็นและสังเกตการประกอบพิธีอย่างได้ชัดเจน อันจะนำไปสู่ความเข้าใจหลักการของ
อิสลามได้โดยตรงในขณะได้ฟังการเทศนาโดยอิหม่ามหรือผู้รู้ศาสนาที่ประกอบพิธี ให้กับคู่บ่าวสาวถึง

ความสำคัญของครอบครัวในทัศนะอิสลามและบทบาทและสิทธิหน้าที่ของคู่บ่าว-สาว ที่จะต้องมีต่อกันในชีวิตคู่

ปรากฏการณ์อนุญาตให้คนต่างศาสนิกสามารถขึ้นไปถึงที่บริเวณละหมาดของชาวมุสลิมนั้น ถึงแม้ว่า แท้ที่จริงแล้วไม่ได้เป็นการขัดต่อหลักการและวิถีปฏิบัติของศาสนาอิสลามเลยดังตัวอย่างได้มีชาวคริสต์เผ่านัจรานในสมัยท่านศาสดามุฮัมมัด (ซ.ล.) ซึ่งท่านได้ให้การต้อนรับและอนุญาตให้คนเหล่านั้นเข้ามาในบริเวณอาคารที่ละหมาดเพื่อพูดคุยซักถามในข้อสงสัยเกี่ยวกับศาสนาอิสลาม และที่ยิ่งกว่านั้น เมื่อชาวคริสต์ที่มาจากต่างถิ่นต้องการสถานที่ประกอบพิธีทางศาสนาของเขา ท่านศาสดาได้อนุญาตให้พวกเขาปฏิบัติในบริเวณมัสยิดโดยไม่ได้มีปัญหาแต่อย่างใด แต่เป็นที่น่าเสียใจว่า ปัจจุบันมีชุมชนมุสลิมหลายแห่งทั่วโลก รวมทั้งในประเทศไทยที่ยังขาดความเข้าใจ หรืออาจด้วยทัศนคติที่คับแคบ จึงไม่ยอมให้คนต่างศาสนิกเข้าไปในบริเวณมัสยิด ตัวอย่างของชุมชนมุสลิมแม่สะเรียงจึงนับเป็นตัวอย่างที่ดีของการเปิดกว้างที่นำสู่การเรียนรู้ซึ่งกันและกันและนำสู่ความเข้าใจระหว่างกันที่สุดในที่สุด

สำหรับอาหารที่จัดเลี้ยง หากเป็นงานของชาวมุสลิมก็ไม่มีปัญหาแต่อย่างใดคือ คนต่างศาสนิกก็สามารถบริโภคได้อยู่แล้ว แต่หากเป็นงานแต่งงานของคนต่างศาสนิก มุสลิมก็จะไปร่วมงานเช่นกัน โดยอาหารที่จัดเลี้ยงก็จะทำการเตรียมและปรุงโดยชาวมุสลิม

งานขึ้นบ้านใหม่

เมื่อมีวาระจัดเลี้ยงและประกอบพิธีขึ้นบ้านใหม่ ก็จะประกอบด้วยแขกรับเชิญในทุกศาสนาที่เป็นเพื่อนบ้านรู้จักกัน สำหรับ ชุมชนแม่สะเรียง เมื่อมีแขกมุสลิมไปร่วมงานของเพื่อนบ้านต่างศาสนิกจะมีประเพณีคือ จะมีการขอให้ชาวมุสลิมได้ช่วยอ่านดุอาอ์ (ขอพร) ของศาสนาอิสลามเพื่อเป็นการขอพรและความมีสิริมงคลให้กับทางเจ้าภาพ (ที่ไม่ใช่มุสลิม) ในขณะที่ มุสลิมสายเคร่งครัดมักตีความตามหลักการศาสนาว่า มุสลิมไม่สามารถขอพรให้คนศาสนิกอื่นได้ แต่ทางผู้นำมุสลิมแม่สะเรียงกลับเห็นว่าการวินิจฉัยข้อศาสนาในศาสนาอิสลามนั้นอาจมิได้หลากหลายทัศนะ และท่านได้อ้างว่าเมื่อตอนท่านจุฬาราชมนตรีได้เดินทางมาเยี่ยมพี่น้องมุสลิมในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เมื่อท่านได้ทราบที่บ้านที่ท่านอยู่นั้นได้รับการอนุเคราะห์เจ้าของที่พักซึ่งเป็นชาวพุทธ ท่านจึงแสดงความขอบคุณด้วยการขอพรให้แก่ทางเจ้าของบ้านในครั้งนั้น ดังนั้น การขอพรให้เพื่อนบ้านจึงไม่น่าจะเป็นเรื่องผิดหลักศาสนาแต่อย่างใด แต่เป็นการให้เกียรติ ให้กำลังใจกันมากกว่า

งานทำบุญ (เลี้ยงอาหาร)

การทำบุญเลี้ยงอาหารจะเกิดขึ้นบ่อยและเป็นเรื่องปกติของชาวมุสลิมเบงกาลีในชุมชนแม่สะเรียง โดยจะมีการประกาศเชิญที่มัสยิดและทุกคนไม่ว่าารวยหรือจน ไม่ว่าจะนับถือศาสนาใด ต่างจะ

ได้รับเชิญให้มาร่วมงานและร่วมรับประทานอาหาร หรือมีการใส่ปันโตนำไปส่งให้ถึงบ้านในกรณีที่ติด
 ธุระไม่สามารถมาร่วมงานได้

หากเป็นงานของชาวพุทธ เรื่องอาหารการกินมักไม่ค่อยมีปัญหาสำหรับมุสลิมเพราะคนต่าง
 ศาสนิกจะรู้ว่าสิ่งไหนฮาลาลหรือมุสลิมทานได้หรือไม่ได้ หากทานไม่ได้เขาก็จะบอก โดยเฉพาะชาว
 ไทยใหญ่ซึ่งมีความเคร่งครัดในศาสนา ส่วนใหญ่ทานมังสวิรัต หรือบางคนก็ไม่ทานสัตว์ใหญ่ ดังนั้น เวลา
 ทำขนมวัตถุดิบส่วนใหญ่จะทำจากพืช จึงสามารถทานร่วมกันได้เช่น ชั่งปอง ขนมส่วยทะมิน ขนมเบ้งมั่ง
 ขนมอาละหว่า เป็นต้น

นอกจากนั้น ในวันตรุษเฉลิมฉลองอีดีลอัฎฮา ชาวมุสลิมจะมีการเชือดเนื้อสัตว์ใหญ่ เช่น วัว ทำ
 แพะ หรือแกะ เรียกในภาษาอรับว่า การทำกูรบัน และหลังจากเชือดเสร็จจะนำเนื้อไปปรุงเพื่อบริโภค
 และแจกจ่ายแก่ญาติและเพื่อนบ้าน โดยทั่วไปแล้ว ในชุมชนมุสลิมส่วนมากมักแจกจ่ายเนื้อกูรบันให้กับ
 มุสลิมด้วยกันเองเท่านั้น โดยมีความเชื่อว่าไม่สามารถให้เนื้อกูรบันแก่คนต่างศาสนาได้ แต่ผู้นำชุมชน
 มุสลิมแม่สะเรียงกล่าวว่า

“ที่แม่สะเรียงนี้ ถนนแหล่งพาณิชย์ตลอดสายทั้งหมดต้องได้กินเนื้อกูรบัน
 คือ เราจะให้เป็นเนื้อที่เราปรุงเสร็จแล้ว เราเลี้ยงที่จะให้เนื้อดิบเพราะจะถูก
 นำไปประกอบกับอาหารที่ไม่เหมาะสม เช่นไปเป็นกับแก้มสุรา เขาจะชอบ
 อาหารที่เราปรุงมาก เช่น แกงกะหรี่ หรือ เนื้อคั่ว เพราะเป็นสูตรชาว
 เบงกาลีดั้งเดิม”

5) การสร้างอัตลักษณ์ร่วมบางอย่างเพื่อความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (Common Identity)

ในช่วงที่ผ่านมา ชุมชนมุสลิมแม่สะเรียงได้มีกิจกรรมต่างๆ ที่น่าสนใจว่า ชาวมุสลิมได้พยายามก้าวข้ามเส้นแบ่งทางศาสนาในการปฏิสัมพันธ์กับศาสนิกอื่นๆ อยู่เสมอ ผู้นำชุมชนมุสลิมแม่สะเรียงเล่าว่าในอดีตสมัยเขนกนออกเมื่อ 30 ปีก่อนนั้น ค่อนข้างปิดตัวไม่ยอมรับและไม่ร่วมกิจกรรมกับคนต่างศาสนา และแม้แต่การให้ความช่วยเหลือยามประสบภัยก็ตาม ก็จะช่วยเหลือเฉพาะมุสลิมด้วยกันเองเท่านั้น แต่ในปัจจุบัน สถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปโดยสิ้นเชิง ชาวมุสลิมได้เข้าร่วมมีปฏิสัมพันธ์ในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และเมื่อมีโอกาสก็ให้ความช่วยเหลือโดยไม่ได้นิ่งเฉยถึงแต่เฉพาะช่วยเหลือเฉพาะมุสลิมด้วยกันเท่านั้น โดยมองว่าคนทุกศาสนิกต่างเป็นพี่น้องร่วมโลกเช่นเดียวกัน

ดังนั้น ในกิจกรรมด้านสังคมสงเคราะห์ในแต่ละปีชุมชนมุสลิมแม่สะเรียงจะได้รับเครื่องนุ่งห่มกันหนาวจากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นจำนวนมากในช่วงฤดูหนาว โดยทางคณะกรรมการชุมชนได้ตกลงเป็นกฎของชุมชน (ชุก่มปากัด) ว่าจะไม่แจกให้พี่น้องมุสลิมในชุมชนเพราะถือว่าได้อาศัยอยู่ในเมือง ซึ่งสภาพชีวิตของทุกคนได้ผ่านเลยจุดของความทุกข์ยากและความลำบากไปแล้ว ดังนั้น จึงจะขออนุญาตนำอุปกรณ์เครื่องนุ่งห่มกันหนาวที่ได้รับไปแจกต่อให้กับพี่น้องในพื้นที่อื่นๆ ที่ลำบากเดือดร้อนกว่า แม้จะเป็นชนต่างศาสนิกก็ตาม แต่ก็ถือว่าเป็นมนุษยธรรมร่วมโลก

นอกจากนั้น ในทุกปีชุมชนมุสลิมแม่สะเรียงจะได้จัดตั้งยังชีพเพื่อแจกให้กับคนยากจนในพื้นที่ โดยจะทำการแจกให้กับทุกคนไม่ว่าจะเป็นมุสลิมหรือเป็นศาสนิกอื่นที่มีสถานะลำบากขัดสนไม่พอเลี้ยงชีพ หรือแม้แต่กองทุนชะกาตที่เป็นทานบังคับสำหรับมุสลิมจะต้องจ่ายเมื่อครบตามเงื่อนไขที่กำหนด โดยทางชุมชนได้บริหารกองทุนนี้โดยการทำฐานข้อมูลทะเบียนรายชื่อของผู้มีคุณสมบัติรับชะกาตที่เป็นมุสลิม และยังมีอีกหนึ่งกองทุนที่บริหารสำหรับคนต่างศาสนิกที่มีฐานะยากจน ผู้ด้อยโอกาสและผู้พิการ กรรมการกองทุนฯ กล่าวว่า

“เราไม่มีแนวคิดต้องช่วยเหลือเฉพาะมุสลิมเท่านั้น เพราะเวลาเป็นแจก เราเอา
ของเป็น แต่เวลาเราแจก จะบอกว่าเราแจกให้มุสลิมเท่านั้นหรือ”

6) ความพยายามที่จะทำความเข้าใจผู้อื่น (Attempt to Understand Others)

กิจกรรมที่โดดเด่นของชุมชนมุสลิม อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน ได้แก่การสร้างศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมอิสลามและชาติพันธุ์ล้านนา เพื่อเป็นพื้นที่สร้างความเข้าใจที่ดีระหว่างศาสนา โดยในแต่ละปีมีผู้ที่มาเยี่ยมชมและศึกษาดูงานที่ชุมชนมุสลิมแม่สะเรียงเป็นจำนวนหลายพันคน

ศูนย์เรียนรู้เพื่อสร้างสันติภาพระหว่างศาสนาชาติพันธุ์

นายสุริยา อร่ามวงศ์ (ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน) ซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นในชุมชนแม่สะเรียง ได้เล่าให้ฟังถึงความเป็นมาและบทบาทของศูนย์เรียนรู้ศาสนาและชาติพันธุ์อิสลามใน อ.แม่สะเรียง ว่า ในขณะที่เกิดเหตุการณ์ถล่มตึกเวิร์ลเทรดเซ็นเตอร์เมื่อวันที่ 11 กันยายน พ.ศ. 2544 นั้น ท่านอยู่ที่กรุงเทพฯ และโดยปกติท่านมักแต่งกายแบบอิสลามนิยม (สวมหมวกขาว) โดยในขณะที่ขึ้นรถไฟฟ้าที่หัวลำโพงซึ่งเป็นเก้าอี้ม้ายาววนเป็นวงรีนั้นได้ทั้งสองด้าน โดยอีกด้านหนึ่งมีชาวต่างชาติ (ฝรั่ง) ประมาณ 5 คนนั่งอยู่ เมื่อชาวต่างชาติหันมาเห็นท่านก็ลุกเดินหนีไปทั้งหมด ทำให้เริ่มมีความรู้สึกว่ามีคนอคติต่ออิสลาม

เมื่อท่านกลับมาถึงบ้าน วันหนึ่งขณะเดินไปมัสยิดวัยรุ่นเยาวชนชนชั้นมอเตอรืไซด์ผ่านมาตะโกนว่า “ไม่กลัวเหรอ พวกบินลาเดน” ลูกหลานมุสลิมเมื่อไปโรงเรียนก็จะถูกเรียกว่า “บินลาเดน” เมื่อเยาวชนไปโรงเรียนคลุมศีรษะ (ฮิญาบ) ก็มีประเด็นว่าทำไมต้องคลุมเมื่อก่อนก็ไม่เห็นคลุม ยิ่งตอกย้ำความรู้สึกว่า การบริโภคนิสัยตะวันตกส่งผลกระทบมาถึงบ้านเมืองนี้แล้ว ต้องทำอะไรบ้างแล้ว จึงเริ่มคิดถึงโครงการการเป็นวิทยากรบรรยายเกี่ยวกับ วัฒนธรรมและศาสนาอิสลามให้แก่สถานศึกษาและหน่วยงานราชการต่างๆ ซึ่งก็เคยดำเนินการก่อนเหตุการณ์นี้อยู่แล้ว แต่ไม่ได้เจาะลึกเนื้อหามากนัก

เริ่มแรกทางโรงเรียนทองสวัสดิ์ขอเข้ามาฟังที่มัสยิด หลายคนไม่เคยเข้ามัสยิดมาก่อน และไม่กล้า เมื่อได้มีโอกาสเข้ามาในมัสยิดได้รับฟังบรรยายและตอบข้อซักถามในบรรยากาศที่เป็นกันเองจึงรู้สึกว่า มุสลิมเข้าหาได้ไม่ยากอย่างที่คิด ซึ่งแต่เดิมก็ต้องยอมรับว่าคนเก่าคนแก่ก็ไม่ชอบให้คนต่างศาสนิกเข้ามาในมัสยิด บางคนก็เคยถูกไล่มาก่อน แต่เมื่อได้รับโอกาสเยี่ยมเยียนก็เปลี่ยนความรู้สึกและทัศนคติที่ดีต่อชาวมุสลิม ต่อมามัสยิดได้เริ่มพูดคุยกันถึงแผนแม่บทในการพัฒนาชุมชนมุสลิมจึงได้บรรจุโครงการดังกล่าวเข้าไปด้วย แต่มีข้อจำกัดว่ายังไม่มีแผนปฏิบัติเนื่องจากขาดแคลนงบประมาณ ต่อมา ทางเทศบาลโดยนายกเทศมนตรี กำลังสนใจในเรื่องความหลากหลายทางชาติพันธุ์จึงให้การสนับสนุน โดยให้มีการจัดตั้งชุมชนมุสลิม และคริสเตียนซึ่งถือเป็นชุมชนพิเศษ ใน 9 ชุมชน ซึ่งชุมชนทางศาสนาจะไม่มีขอบเขตทางกายภาพ แต่สมาชิกจะอยู่ที่ไหนก็ได้แต่ถือเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน เทศบาลจึงได้สนับสนุนงบประมาณสำหรับสร้างอาคารเอนกประสงค์เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมและศาสนาในชุมชน

ชุมชนมุสลิมได้เปิดพื้นที่ให้นักเรียน นักศึกษา สถานศึกษาทั้งประถมและมัธยมในเขตอำเภอแม่สะเรียงและสบเมย ชมรมผู้สูงอายุ มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยทักษิณ โครงการของ 47 สถาบันอุดมศึกษา (มหาวิทยาลัยละ 3 คนจำนวน 200 คน) ชาวบ้านและบุคคลทั่วไปที่สนใจ เข้ามาศึกษาเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมและความเชื่อของชุมชนมุสลิมเป็นประจำทุกปี เฉลี่ยปีละประมาณ 2,500 คน ซึ่งได้ทำมาแล้ว 10 ปี ประมาณ 25,000 คน นายสุริยาเล่าว่า

“เคยมีพระ 2 รูปไม่กล้าเข้ามาสยิดจึงไปนิมนต์ท่านให้เข้ามาด้านในด้วยความ
สุภาพ ท่านบอกว่ารู้สึกขนลุก เพราะที่บ้านเรียกอาตมาว่า ‘...หัวล้าน’ เมื่อ
พระสงฆ์ได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็เกิดความประทับใจ”

นายสุริยาอร่ามวงศ์ เล่าต่อไปว่า ครั้งหนึ่งผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดแม่ฮ่องสอน
ได้มาตรวจเยี่ยม ได้มีโอกาสนำท่านชมนิทรรศการ ซึ่งมีภาพเหตุการณ์ที่ชุมชนมุสลิมได้ให้การช่วยเหลือ
ผู้ประสบภัย โดยเฉพาะชาวกระเหรี่ยงตามแนวชายแดน และพูดคุยแลกเปลี่ยน ประมาณ 20 นาที
ท่านสารภาพว่า 20 นาที ที่ได้เข้ามาสัมผัสชุมชนมุสลิมทำให้เปลี่ยนมุมมองความคิดเดิม ๆ ที่เคยมีต่อ
มุสลิม

เมื่อก่อนท่านได้บรรยายเรื่อง “ศาสนาอิสลามเบื้องต้น” แก่ผู้เข้าเยี่ยมชุมชนมุสลิมแม่สะเรียง
แต่ต่อมาผู้ฟังต้องการความรู้ที่ลึกซึ้งมากขึ้น เช่น ขอให้บรรยายในหัวข้อ ศาสนากับการพัฒนา
ทรัพยากรมนุษย์ การค้าชายแดนลุ่มน้ำสาละวิน การจัดการศพ และอื่นๆ นอกจากการเปิดพื้นที่มัสยิด
เป็นศูนย์เรียนรู้ มีการบรรยายให้ความรู้ มีนิทรรศการ และชาวบ้านสามารถเข้ามาใช้อาคารเป็นที่
ประชุมได้ไม่จำกัดเฉพาะมุสลิม เช่น มีคณะจากเทศบาลตำบลต่างๆ มาขอใช้สถานที่จัดประชุม โดยทาง
ชุมชนให้ความยินดีพร้อมสนับสนุนการจัดเลี้ยงอาหารให้ด้วย

อย่างไรก็ตาม บางครั้ง ยังมีความขัดแย้งในชุมชนอันเนื่องมาจากความไม่เข้าใจในเรื่องการปฏิบัติศาสนกิจในสถานศึกษา เช่น ครูบังคับให้นักเรียนมุสลิมกราบ ก็จะมีการส่งผู้นำชุมชนเข้าไปชี้แจงทำความเข้าใจในทันที หรือ กรณีความขัดแย้งของมุสลิมต่อหน่วยงานภาครัฐ เช่น ที่อำเภอ สถานีตำรวจ ก็จะมีผู้นำชุมชนเข้าไปให้ความช่วยเหลือ หากพบว่าผิดก็ว่าไปตามกฎหมาย หากถูกรังแกก็จะเรียกร้องขอความเป็นธรรมให้

ดังนั้น ศูนย์เรียนรู้ศาสนาและชาติพันธุ์อิสลามใน อ.แม่สะเรียง จึงนับเป็นวิสัยทัศน์และก้าวสำคัญของชุมชนมุสลิมแม่สะเรียงที่พยายามก้าวข้ามโรคเกลียดกลัวอิสลามที่ได้ระบาดไปทั่ว โดยมุ่งสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องระหว่างศาสนาเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคม

4.5 สรุปบทเรียน การสร้างสันติภาพในสังคมพหุลักษณะทางศาสนาชาติพันธุ์: กรณีศึกษาชุมชนมุสลิมในภาคเหนือ

จากงานศึกษาประเด็นความขัดแย้งที่รุนแรงในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วโลก ได้ยืนยันว่า ตลอดประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่ผ่านมา ในหลายกรณี แม้ว่าศาสนาอาจไม่ใช่สาเหตุโดยตรงของความขัดแย้ง แต่ศาสนาก็มีส่วนเกี่ยวข้องอยู่เสมอกับความขัดแย้งทั้งหลาย แต่ในขณะเดียวกัน นักวิชาการด้านความขัดแย้งและสันติศึกษาส่วนใหญ่ต่างยอมรับว่า ในอีกด้านหนึ่งนั้น ศาสนาก็มีพลังมากมายที่จะนำสู่การสร้างสรรค์สันติภาพในสังคม

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าเสียดายว่า แนวทฤษฎีวิชาการที่สนใจศึกษาประเด็นความขัดแย้งกับศาสนาส่วนใหญ่แล้วยังคงพุ่งเป้าไปในแนวทางแสวงหาคำตอบที่ว่า เหตุใดศาสนิกในศาสนาต่างๆ (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในศาสนาอิสลาม) จึงมักใช้ศาสนามาเป็นเครื่องมือเพื่อรับใช้ความรุนแรง หรือการกระทำการโหดร้ายรุนแรงด้วยการอ้างในนามของพระเจ้าเป็นเจ้า เป็นต้น (Al-Rasheed & Shterin. 2009; Teehan, 2010; Juergensmeyer, 2000) ดังนั้น งานวิชาการในการศึกษาเพื่อช่วยชี้และยืนยันให้เห็นถึงพลังของศาสนาในการสร้างสันติภาพยังคงต้องการการศึกษาอย่างกว้างขวาง และในหลากหลายมิติอีกมาก

ผลการศึกษาจากงานวิจัยในครั้งนี้ อาจสรุปบทเรียนที่ได้รับจากชุมชนมุสลิมทั้งสองแห่งในชายแดนภาคเหนือเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสันติภาพในชีวิตประจำวันในระดับชุมชนท้องถิ่นต่อไปได้ดังนี้

1) มีการปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างเข้มข้นภายใต้การเคารพในความแตกต่าง (Active Engagement and Respect the Differences)

คือการไม่มองศาสนาอื่นอย่างต่ำต้อยกว่าศาสนาของตน หากแต่รู้จักเคารพ ให้เกียรติ และเข้าร่วมมีส่วนร่วมในกิจกรรมของศาสนิกอื่นภายใต้ขอบเขตที่ยังคงรักษาหลักการในศาสนาของเราเอง เพราะความคิดที่มองว่าตนเองเหนือกว่าผู้อื่นนั้น มักนำไปสู่การกดขี่ ความก้าวร้าวรุนแรง และไม่รู้จักอด

กลั่นต่อผู้อื่น ชุมชนมุสลิมในชายทั้งสองแห่งจึงได้สะท้อนผ่านกิจกรรมต่างๆ มากมายในชีวิตประจำวัน ที่เปรียบเสมือนเกมส์ที่สมาชิกของแต่ละกลุ่มได้แบ่งปันคุณลักษณะบางอย่างของตนให้กับกลุ่มอื่นที่จะอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้องในครอบครัวเดียวกัน

2) การสร้างอัตลักษณ์ร่วมบางอย่างเพื่อความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (Common Identity)

ทั้งนี้ เนื่องจากศาสนาต่าง ๆ มีแนวโน้มที่จะหล่อหลอมลักษณะให้กับสมาชิกของตนอย่างเข้มแข็ง (กระด้าง) และติดแน่นตายตัว โดยแบ่งแยกมนุษย์ออกเป็น พวกเขา-พวกเรา ดังที่ Martin Marty (2000: 25-26) ได้กล่าวว่า

“การตอบสนองการเรียกร้องจากพระเจ้าด้วยความศรัทธานั้น ทำให้ผู้ศรัทธารู้สึกตัวเองมีเกียรติภูมิอันศักดิ์สิทธิ์ และความรู้สึกว่าตัวเองเป็นชนที่ถูกเลือกสรร จึงเกิดการยกระดับตนเองอยู่เหนือผู้อื่น การรับรู้ตนเองแบบนี้ นำสู่การวาดเส้นแบ่งรอบตัวเราและกล่าวหา “ผู้อื่น” ในเชิงลบ เช่น การตำหนิผู้อื่นว่าผิดเพี้ยน และแม้กระทั่งสามารถกระทำความรุนแรงต่อผู้คนที่ไม่ศรัทธาเหมือนตน”

กิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมุสลิมทั้งสอง ได้สะท้อนให้เห็นถึงภาพการก้าวข้ามเส้นแบ่งดังกล่าวโดยผู้คนต่าง แสดงน้ำใจให้กันบนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ซึ่งถือว่าเป็นอัตลักษณ์ที่ชนทุกคนต่างมีร่วมกัน หรืออาจยึดโยงกับอัตลักษณ์ของผู้อื่นที่นอกเหนือจากอัตลักษณ์ของตนเอง จึงทำให้เกิดความเอื้ออาทรช่วยเหลือกันในทุกๆ กิจกรรมโดยไม่เลือกศาสนา

3) การมีส่วนร่วมในตัดสินใจปัญหาของชุมชนร่วมกัน (Participatory Decision Making)

มีตัวอย่างมากมายในสังคม ที่มนุษย์ผู้มีความศรัทธาเลื่อมในศาสนาที่ได้รับแรงบันดาลใจจากความเคร่งครัดในศาสนาทำให้ร่วมมือกันในการต่อต้านกับความไม่ยุติธรรมในสังคม การเหยียดผิว การเลือกปฏิบัติต่อศาสนาหรือชาติพันธุ์ ตลอดจนช่วยรักษาเยียวยาผู้คนที่เจ็บป่วย

งานศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นถึงร่องรอยความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของคนในชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจ หรือแก้ไขปัญหของชุมชนร่วมกันจนทำให้การดำรงอยู่ร่วมกันเป็นไปอย่างสันติสุขและไม่เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้นมา

4) ความพยายามที่จะความเข้าใจผู้อื่น (Attempt to Understand Others)

ในโลกสมัยใหม่ที่สื่อต่าง ๆ มีความเจริญอย่างมากและการเผยแพร่เป็นไปอย่างรวดเร็ว กว้างขวางในชั่วพริบตาเดียวนั้น บ่อยครั้งก่อให้เกิดการระบาดทางอารมณ์ของผู้คนจนสร้างความโกรธเกลียดระหว่างศาสนาขึ้นมาบนพื้นฐานของข้อมูลที่เท็จเทียม ในฐานะมุสลิมผู้วิจัยสัมผัสได้ถึงประสบการณ์ส่วนตัวของมุสลิมมากมายที่เป็นคนรอบข้าง โดยพวกเขาและเธอถูกโกรธเกลียดจากผู้คนโดยที่ไม่จำเป็นต้องรู้จักกันมาก่อน ด้วยเหตุผลเพียงเพราะรู้ว่าเราก็คือมุสลิม

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

“ศาสนาเป็นพื้นฐานที่ทรงพลังของบรรทัดฐานและคุณค่าทางวัฒนธรรม และเพราะศาสนากล่าวถึงเรื่องราวที่ลุ่มลึกที่สุดของชีวิตมนุษย์ ได้แก่ ความกลัวและความศรัทธา ความมั่นคงและความไม่มั่นคง ความถูกและ ความผิด และชีวิตโลกนี้กับชีวิตในโลกหน้า เป็นต้น ดังนั้น ศาสนาจึงพัวพัน อย่างลึกซึ้งกับสันติภาพของผู้คนและสังคม”

(Abdul Aziz Said and N. C. Funk: 2001)

สรุปผลการศึกษา

จากงานศึกษาประเด็นความขัดแย้งที่รุนแรงในพื้นที่ต่าง ๆ ทั่วโลก ได้ยืนยันว่า ตลอดประวัติศาสตร์ของมนุษย์ที่ผ่านมา ในหลายกรณี แม้ว่าศาสนาอาจไม่ใช่สาเหตุโดยตรงของความขัดแย้ง แต่ศาสนามักมีส่วนเกี่ยวข้องอยู่เสมอกับความขัดแย้งทั้งหลาย แต่ในขณะเดียวกัน นักวิชาการด้านความขัดแย้งและสันติศึกษาส่วนใหญ่ต่างยอมรับว่า ในอีกด้านหนึ่งนั้น ศาสนาก็มีพลังมากมายที่จะนำสู่การสร้างสรรค์สันติภาพในสังคม

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าเสียดายว่า แวดวงวิชาการที่สนใจศึกษาประเด็นความขัดแย้งกับศาสนา ส่วนใหญ่แล้วยังคงพุ่งเป้าไปในแนวทางแสวงหาคำตอบที่ว่า เหตุใดศาสนิกในศาสนาต่างๆ (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในศาสนาอิสลาม) จึงมักใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือเพื่อรับใช้ความรุนแรง หรือการกระทำการโหดร้ายรุนแรงด้วยการอ้างในนามของพระผู้เป็นเจ้า เป็นต้น (Al-Rasheed & Shterin. 2009; Teehan, 2010; Juergensmeyer, 2000)

William T. Cavanaugh (2009) ได้สำรวจงานเขียนว่าด้วยศาสนากับความรุนแรงไว้อย่างครอบคลุมในหนังสือ “มายาคติของความรุนแรงทางศาสนา” (The Myth of Religious Violence) Cavanaugh ได้ชี้ให้เห็นว่าสาเหตุที่ทำให้ศาสนามีแนวโน้มนำสู่ความรุนแรงนั้นมักมาจากลักษณะสำคัญ 3 ประการคือ การยึดถือความสมบูรณ์ของตัวเองเหนือผู้อื่น (absolutist) การแบ่งแยกตนจากคนอื่น (divisive) และความไร้เหตุผล (irrational) ดังนั้น การสร้างสันติภาพจากมิติตศาสนาจำเป็นต้องก้าวข้ามลักษณะดังกล่าวโดย ศาสนิกต่างๆ จะต้องรู้จักมองเห็นว่าศาสนาของผู้อื่นต่างก็มีความสมบูรณ์เช่นเดียวกับศาสนาของตนเอง และจะต้องรู้จักก้าวข้ามเส้นแบ่งจากศาสนาของตนเองหรือ ทำเส้นแบ่งเป็นสีเทา ๆ ที่จะสามารถก้าวข้ามไป-มาได้ (burring boundary) ควบคู่กับการรู้จักใช้เหตุใช้ผลเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ในขณะที่ Andreas Wimmer (2008) พูดถึง burring boundary ว่าเป็นหลักวิธีพื้นฐานประการหนึ่งที่ผู้คนใช้ในการก้าวข้ามขอบเขตทางชาติพันธุ์ โดยมองถึงการที่กลุ่มต่างๆ มีอารยธรรมหรือคุณค่าบางอย่างร่วมกัน อาจเป็นศีลธรรมอันเป็นสากลที่ปลูกเร้าให้เกิดความรู้สึกเป็น “ความเป็นครอบครัวเดียวกัน” เพื่อก้าวข้ามผ่านโพ้นความแตกร้างทางสังคม (social cleavages)

งานศึกษาวิจัยการสร้างสันติภาพในสังคมพหุลักษณะทางศาสนาชาติพันธุ์: กรณีศึกษาชุมชนมุสลิม 2 แห่งภาคเหนือ เป็นการสำรวจตรวจสอบถึงการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนมุสลิมกับคนต่างศาสนาในระดับชุมชน โดยมุ่งเน้นพิจารณาถึงปฏิบัติการของกิจกรรมต่าง ๆ ในวิถีชีวิตประจำวัน (everyday practices) ของชาวมุสลิมทั้ง 2 แห่งว่า มีเงื่อนไขอะไรบ้างที่ทำให้พวกเขาสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้โดยสันติสุข งานศึกษาครั้งนี้จึงนับเป็นความสนใจการสร้างสันติภาพในเชิงบวกจากเบื้องล่าง (peacebuilding from below) มากกว่าที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างอำนาจทางการเมืองเพื่อใช้ในการแก้ไขความขัดแย้งและสร้างสันติภาพในสังคม

ผลการศึกษาจากงานวิจัยในครั้งนี้ อาจสรุปบทเรียนที่ได้รับจากชุมชนมุสลิมทั้งสองแห่งในชายแดนภาคเหนือเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสันติภาพในชีวิตประจำวันในระดับชุมชนท้องถิ่นต่อไปได้ดังนี้

1) มีการปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างเข้มข้นภายใต้การเคารพในความแตกต่าง

(Active Engagement and Respect the Differences)

คือการไม่มองศาสนาอื่นอย่างต่ำต้อยกว่าศาสนาของตน หากแต่รู้จักเคารพ ให้เกียรติ และเข้าร่วมมีส่วนร่วมในกิจกรรมของศาสนิกอื่นภายใต้ขอบเขตที่ยังคงรักษาหลักการในศาสนาของเราเอง เพราะความคิดที่มองว่าตนเองเหนือกว่าผู้อื่นนั้น มักนำไปสู่การกดขี่ ความก้าวร้าวรุนแรง และไม่รู้จักอดกลั้นต่อผู้อื่น ชุมชนมุสลิมในชายทั้งสองแห่งจึงได้สะท้อนผ่านกิจกรรมต่างๆ มากมายในชีวิตประจำวัน ที่เปรียบเสมือนเกมส์ที่สมาชิกของแต่ละกลุ่มได้แบ่งปันคุณลักษณะบางอย่างของตนให้กับกลุ่มอื่นที่จะอยู่ร่วมกันฉันท์พี่น้องในครอบครัวเดียวกัน

2) การสร้างอัตลักษณ์ร่วมบางอย่างเพื่อความรู้สึกเป็นพวกเดียวกัน (Common

Identity)

ทั้งนี้ เนื่องจากศาสนาต่าง ๆ มีแนวโน้มที่จะหล่อหลอมอัตลักษณ์ให้กับสมาชิกของตนอย่างเข้มแข็ง (กระด้าง) และติดแน่นตายตัว โดยแบ่งแยกมนุษย์ออกเป็น พวกเขา-พวกเรา ดังที่ Martin Marty (2000: 25-26) ได้กล่าวว่า

“การตอบสนองการเรียกร้องจากพระเจ้าด้วยความศรัทธานั้น ทำให้ผู้ศรัทธารู้สึกตัวเองมีเกียรติภูมิอันศักดิ์สิทธิ์ และความรู้สึกว่าตัวเองเป็นชนที่ถูกเลือกสรร จึงเกิดการยกกระด้างตนเองอยู่เหนือผู้อื่น การรับรู้ตนเองแบบนี้ นำไปสู่การวาดเส้นแบ่งรอบตัวเราและกล่าวหา “ผู้อื่น” ในเชิงลบ เช่น การตำหนิผู้อื่นว่าผิดเพี้ยน และแม้กระทั่งสามารถกระทำความรุนแรงต่อผู้คนที่ไม่ศรัทธาเหมือนตน”

กิจกรรมต่างๆ ในชุมชนมุสลิมทั้งสอง ได้สะท้อนให้เห็นถึงภาพการก้าวข้ามเส้นแบ่งดังกล่าวโดย
 ผู้คนต่าง แสดงน้ำใจให้กันบนพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ซึ่งถือว่าเป็นอัตลักษณ์ที่ชนทุกคนต่างมี
 ร่วมกัน หรืออาจยึดโยงกับอัตลักษณ์ของผู้อื่นที่นอกเหนือจากอัตลักษณ์ของตนเอง จึงทำให้เกิดความ
 เอื้ออาทรช่วยเหลือกันในทุกๆ กิจกรรมโดยไม่เลือกศาสนา

3) การมีส่วนร่วมในตัดสินใจปัญหาของชุมชนร่วมกัน (Participatory Decision Making)

มีตัวอย่างมากมายในสังคม ที่มนุษย์ผู้มีความศรัทธาเลื่อมในศาสนาที่ได้รับแรงบันดาลใจจาก
 ความเคร่งครัดในศาสนาทำให้ร่วมมือกันในการต่อต้านกับความไม่ยุติธรรมในสังคม การเหยียดผิว การ
 เลือกปฏิบัติต่อศาสนาหรือชาติพันธุ์ ตลอดจนช่วยรักษาเยียวยาผู้คนที่เจ็บป่วย

งานศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นถึงร่องรอยความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของคนใน
 ชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจ หรือแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกันจนทำให้การดำรงอยู่ร่วมกันเป็นไปอย่าง
 สันติสุขและไม่เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้นมา

4) ความพยายามที่จะความเข้าใจผู้อื่น (Attempt to Understand Others)

ในโลกสมัยใหม่ที่สื่อต่าง ๆ มีความเจริญอย่างมากและการเผยแพร่เป็นไปอย่างรวดเร็ว
 กว้างขวางในช่วงเวลาเดียวกันนั้น บ่อยครั้งก่อให้เกิดการระบอบทางอารมณ์ของผู้คนจนสร้างความโกรธ
 เกลียดระหว่างศาสนาขึ้นมาบนพื้นฐานของข้อมูลที่เท็จเทียม ในฐานะมุสลิมผู้วิจัยสัมผัสได้ถึง
 ประสบการณ์ส่วนตัวของมุสลิมมากมายที่เป็นคนรอบข้าง โดยพวกเขาและเธอถูกโกรธเกลียดจากผู้คน
 โดยที่ไม่จำเป็นต้องรู้จักกันมาก่อน ด้วยเหตุผลเพียงเพราะรู้ว่าเราก็คือมุสลิม

ความสำเร็จของศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมอิสลามและชาติพันธุ์มุสลิมล้านนาตะวันตก
 (บริเวณลุ่มน้ำสาละวิน) ในชุมชนมุสลิมแม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน ที่มีผู้คนมากมาย หลากหลายอาชีพ

หลากหลายศาสนามาเยี่ยมชมนับและเรียนรู้เพื่อศึกษาดูงาน นับเป็นการริเริ่มที่สำคัญยิ่งที่ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงความจำเป็นในการสร้างความเข้าใจระหว่างศาสนาว่าเป็นสิ่งที่สามารถทำได้จริง และช่วยสร้างสันติภาพขึ้นได้ในสังคม สิ่งที่ผู้นำศาสนาในชุมชนมุสลิมแม่สะเรียงได้ทำไม่ใช่เพียงแค่การพนัคำหวานจากปากอย่างสวยงามว่า “อิสลามเป็นศาสนาแห่งสันตินะครับ เพราะสลามแปลว่า “สันติ” เวลามุสลิมทักกัน ก็จะกล่าวสลามให้แก่กัน แปลว่าส่งสันติให้กันตลอด อิสลามจึงไม่ใช่ศาสนาของผู้ก่อการร้ายนะครับ” แต่เป็นการทำอิสลามให้ผู้มาเยือนสามารถรู้สึกได้ สัมผัสได้ จับต้องได้ และยังกินได้จริงๆ จากการแจกผลอินทผลัม พร้อมทั้งการบรรยายสรรพคุณความมหัศจรรย์และความเป็นผลไม้สวรรค์ดังที่ระบุในอัล-กุรอาน นัยยะสำคัญยิ่งของกิจกรรมนี้ก็คือ เป็นการส่งสัญญาณว่า “ผู้มาเยือนที่เป็นเพื่อนพี่น้องต่างศาสนา ย่อมรู้สึกประทับใจที่ได้รับมอบสิ่งที่ดีที่สุดคือ ผลไม้จากสวรรค์จากชาวมุสลิม” และแน่นอน ความประทับใจนี้อาจช่วยเปลี่ยนอคติที่พวกเขามีต่อชาวมุสลิมมาก่อนหน้านั้นได้ดีกว่าคำพูดจากการบรรยาย

การสร้างสันติภาพไม่ใช่เพียงเรื่องของการพัฒนายุทธศาสตร์ต่างๆ ขององค์กรใหญ่ ๆ ได้แก่สหประชาชาติ หรือการรวมศูนย์โดยอำนาจรัฐ หากยังต้องรวมถึงวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันของคนในสังคม การสร้างสันติภาพจากเบื้องล่างจึงนับเป็นงานที่สำคัญในทุกสังคม แนวคิดการสร้างสันติภาพจากเบื้องล่างจากงานวิจัยนี้ต้องการฉายให้เห็นภาพของการสร้างสันติภาพที่ไม่เคยถูกมองเห็น เป็น

สันติภาพจากชีวิตประจำวันของชุมชนท้องถิ่นเล็ก ๆ ซึ่งอาจนำสู่คำถามว่างานศึกษานี้จะสามารถนำสู่การเพิ่มพลังและช่วยพัฒนาการสร้างสันติภาพในที่อื่นๆ ที่ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับรัฐได้หรือไม่ งานศึกษาเชิงมานุษยวิทยานี้ อาจช่วยสร้างโลกแห่งจินตนาการเพื่อนำสู่เมล็ดพันธุ์แห่งสันติภาพ จินตนาการที่ว่า.....

“เราจะมีชุมชนหรือสังคมที่ดีได้อย่างไร หากผู้คนต่างคนต่างอยู่ ไม่รู้จักกัน และไม่ดูแลกันและกัน”

“เราจะมีชุมชนหรือสังคมที่ดีได้อย่างไร หากผู้คนแต่ละศาสนาอยู่กันในลักษณะต่างคนต่างอยู่ โดยผูกขาดความจริงแห่งสัจธรรม และมองไม่เห็นสัจธรรมของผู้อื่นที่เป็นเพื่อนบ้านหรืออยู่ร่วมสังคมเดียวกัน จนไม่ยอมมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน”

Bhikhu Parekh (2000) เห็นว่า หากศาสนาตั้งอยู่บนฐานของความไม่มีเหตุผลและอคติความไม่มีเหตุผลของสังคมแล้ว แม้ว่าศาสนาอาจสามารถสร้างคุณค่าให้กับชีวิตทางการเมืองของผู้คน แต่ก็อาจส่งผลในเชิงอันตรายต่อสังคมได้ ศาสนาที่ยึดติดแต่ในคำสอนของตน ไม่มีความอดทนอดกลั้นและไม่รู้จักการประนีประนอมจึงอาจถูกกระตุ้นได้อย่างมีพลังและไร้เหตุผลเพื่อสร้างความปั่นป่วนวุ่นวายในสังคม หากศาสนามีแต่แนวคิดอนุรักษแบบสุดโต่ง ไม่รู้จักปรับตัวเปลี่ยนแปลงและไม่รู้จักอดกลั้นในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น หรือแตกแยกภายในหมู่ศาสนิกกันเองย่อมมีแนวโน้มที่จะนำสู่การใช้ความรุนแรงในการแก้ไขปัญหา

โดยสรุป งานศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ชาวบ้าน (มุสลิม) ในชุมชนชายแดนมีพลวัตอย่างมากในกิจกรรม ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ทำให้การปฏิสัมพันธ์ของผู้คนหลากหลายศาสนาเป็นไปอย่างเข้มข้น มีการให้ความช่วยเหลือเพื่อนต่างศาสนาโดยไม่ยึดติดแต่กลุ่มศาสนิกของตนเอง และมีการตัดสินใจ

ร่วมกันในปัญหาของชุมชน จึงเป็นปัจจัยสำคัญของการดำรงอยู่ร่วมกันและช่วยสร้างสันติภาพจาก
 เบื้องล่าง ถึงแม้ว่างานศึกษาของ Mark Juergensmeyer (2000) จะเน้นการตั้งคำถามและกล่าวหาต่อ
 ศาสนาว่าเป็นสาเหตุนำสังคมสู่ความรุนแรง แต่เขายังคงฝากความหวังไว้ว่า

“ประเด็นความรุนแรงทางศาสนานั้นจะยังคงเป็นที่ถกเถียงกันต่อไปอย่าง
 แน่นนอนในอนาคต และวิธีการช่วยรักษาโรคความรุนแรงอันเนื่องมาจากศาสนา
 ให้เหือดหายไป ก็ด้วยการสร้างความดีความงามให้กับศาสนาเสียใหม่ และให้
 คุณค่าศาสนาในชีวิตสาธารณะให้มากขึ้น”

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลการศึกษาเรื่องการสร้างสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรมทางศาสนาชาติพันธุ์ในครั้งนี้ ได้พบว่
 การดำรงอยู่ร่วมกัน (coexistence) และความยึดเหนี่ยวทางสังคม (social cohesion) เป็นเงื่อนไขสำคัญใน
 การสร้างสันติภาพของชุมชนในระดับรากหญ้าอันเป็นพื้นฐานที่จะนำสู่สันติภาพโดยภาพรวมของสังคม
 ดังนั้น หันส่วนทุกฝ่ายที่ทำงานด้านการสร้างสันติภาพในสังคมจะต้องหาแนวทางในการสร้างเงื่อนไข
 เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้การดำรงอยู่ร่วมกันของผู้คนในชุมชนและสังคมเป็นไปอย่างสันติ ดังนี้

- 1) รัฐควรมีนโยบายสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างศาสนาชาติพันธุ์เพื่อการดำรงอยู่ร่วมกัน
 อย่างสันติในสังคม
 - สนับสนุนให้ผู้นำแต่ละศาสนามีการพบปะพูดคุยกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อหาแนวทางสร้างความ
 เข้าใจและอยู่ร่วมกันอย่างสันติ
- 2) พัฒนาและสนับสนุนให้เกิดศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านศาสนาและชาติพันธุ์เพื่อสร้างความเข้าใจ
 ระหว่างศาสนา

- พัฒนาและเพิ่มศักยภาพของศูนย์เรียนรู้ด้านอื่น ๆ ในชุมชนที่มีอยู่แล้ว ให้ครอบคลุมมิติการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาและชาติพันธุ์

- ส่งเสริมการศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านการดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างศาสนาและชาติพันธุ์

3) สนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ในระดับชุมชน เพื่อให้คนที่มีพื้นฐานที่ต่างกันด้านศาสนาและชาติพันธุ์จะได้มีปฏิสัมพันธ์กันอย่างเข้มข้น และเรียนรู้การเคารพในความแตกต่างของผู้อื่น

- ให้ชุมชนมีการจัดทำแผนงานอย่างเป็นรูปธรรมที่ทำให้คนทุกกลุ่มทุกพวกมาร่วมกิจกรรมกันในชุมชน เช่น การแข่งขันกีฬา การแสดงพื้นบ้าน การละคร หรือศิลปะต่างๆ เป็นต้น

- ส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ช่วยสร้างรายได้เพื่อเป็นแรงจูงใจในการรวมตัวและปฏิสังสรรค์ของคน

4) พัฒนาศักยภาพของผู้นำศาสนาและผู้นำในระดับชุมชนเพื่อสร้างความเข้าใจในแนวคิดการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมพหุลักษณะทางศาสนาและชาติพันธุ์

- เพิ่มหัวข้อการดำรงอยู่ร่วมกันอย่างสันติในท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายเมื่อมีการสัมมนาผู้นำชุมชนและผู้นำศาสนา

5) เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจระหว่างศาสนาผ่านช่องทางต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น

- จัดเสวนาหาทางออกจากปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนท้องถิ่น หรือสังคมจากมุมมองทางศาสนา เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจระหว่างกัน และแก้ไขปัญหามุมมองร่วมกัน

- มีมาตรการการเฝ้าระวังและป้องปรามการทำงานขององค์กรศาสนาที่อาจสร้างเงื่อนไขที่นำไปสู่ความเกลียดชังระหว่างกัน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เจียแนจอง. (2537). “ทำไม? จึงเรียก ‘ชาวยุญนาน’ ว่าเป็น ‘ฮ่อ’,” *ศิลปวัฒนธรรม*. 15: 11 (กันยายน 2537), หน้า 114–118.

ประยูรศักดิ์ ชลาชนเดชะ. (2539). *มุสลิมในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ : โครงการหอสมุดกลางอิสลาม มัสลัน มาหามะ (แปล). (2549). *สันติภาพและสงครามระหว่างบทบัญญัติในอัลกุรอานและคัมภีร์โตราห์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัล-อีมาน.

สุชาติ เศรษฐมาลินี. (2551). “การปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของชาวมุสลิมญุนนานในภาคเหนือของประเทศไทย.” *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่* 19 (2): 22–58.

_____. (2551). *ความรุนแรง สันติภาพ และความหลากหลายในโลกอิสลาม*.

กรุงเทพฯ: ศยาม.

สุเทพ สุนทรเกสัช. (2548). *ชาติพันธุ์สัมพันธ์: แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาในการศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ ประชาชาติ และการจัดองค์การความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2531). *กลุ่มชาติพันธุ์ : ชาวไทยมุสลิม*. กรุงเทพฯ: กองทุนสง่าจิระอัมพร.

อิสมาอีล ลุดฟี จะปะกียา. (2547). *อิสลามศาสนาแห่งสันติภาพ*. ปัตตานี: มัจลิสอิสมีเย.

ภาษาอังกฤษ

Abu-Nimer, M. (2008). A Framework for Nonviolence and Peacebuilding in Islam.

Muis Occasional Papers Series Paper No. 6. Singapore: Islamic Religious Council of Singapore.

- _____. (2003). **Nonviolence and Peacebuilding in Islam: Theory and Practice**. Florida: University Press of Florida.
- Afzali, A. & Colleton, L. (2003). "Constructing Coexistence A Survey of Coexistence Projects in Areas of Ethnic Conflict." In Chayes, A. & Minow, M. (Editor). **Imagine Coexistence: Restoring Humanity After Violent Ethnic Conflict**. San Francisco: Jossey-Bass A Wiley. 3-20.
- Al-Rasheed, M. & Shterin, M. (2009). **Dying for Faith: Religiously Motivated Violence in the Contemporary World**. London and New York: I.B.Tauris & Co Ltd.
- Anderson, M. & Wallace, M. (2013). **Opting Out of War: Strategies to Prevent Violent Conflict**. Boulder, CO: Lynne Rienner Publishers.
- Armijo-Hussein, J. M. (1996). **Sayyed Ajall Shams al-Din: A Muslim From Central Asia, Serving the Mongols in China, and Bringing 'Civilization' to Yunnan**. Unpublished dissertation, Department of Inner-Asian and Altaic Studies, Harvard University.
- Appleby, S. (2000). **The Ambivalence of the Sacred: Religion, Violence and Reconciliation**. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers.
- Atwill, D. (2006). **The Chinese Sultanate: Islam, Ethnicity and the Panthay Rebellion in Southwest China 1856-1873**. C.A.: Stanford University Press.
- Babbitt, E. et.al. (2002). **Imagine Coexistence: Assessing Refugee Reintegration Efforts in Divided Communities**. USA: The Fletcher School of Law and Diplomacy Tufts University.

Barash, D. & Webel, C.P. (2009). **Peace and Conflict Studies (2nd Ed.)**. California: SAGE publication.

Berlie, J. (2000). "Cross-Border Links between Muslims in Yunnan and Northern Thailand." In Evans, G.; Hutton, C. & Eng, K.K. (eds.) **Where China Meets Southeast Asia: Social & Cultural Change in the Border Regions**. Singapore: Institute of Southeast Asian Studies. 222-235.

Berns, J. & Fitzduff, M. (2007). "What is Coexistence and Why a Complementary approach?" **Complementary Approaches to Coexistence Work**. Coexistence International at Brandeis University.

Burnett-Cargill, C. (2011). **PEACEMONITOR**. Stockholm: Swedish Peace and Arbitration Society.

Castells, M. (1997). **The Power of Identity**, Massachusetts: Blackwell Publishers.

Cavanaugh, W. (2009). **The Myth of Religious Violence: Secular Ideology and the Roots of Modern Conflict**. Oxford: Oxford University Press.

Cetin, M. (2009). **The Gulen Movement: Civic Service Without Borders**. New York: Blue Dome Press.

Dillon, M. (1999). **China's Muslim Hui Community: Migration, Settlement and Sects**, Richmond, Surrey: Curzon.

Eck, D. (2001). **A New Religious America: How a Christian Country Has Now Become the World's Most Religious Diverse Nation**. San Francisco: HarperSanFrancisco.

Esposito, J. & Yilmaz, I. (2010). **Islam and Peacebuilding: Gulen Movement Initiatives**. New York: Blue Dome Press.

- Farouk, O. (1988). "The Muslim of Thailand: A Survey." In Forbes, A. (ed.). **The Muslims of Thailand Volume 1: Historical and Case Studies**. India: Centre for South East Asian Studies, 1–30.
- Forbes, A. (2000). "The Role of Hui Muslims in the Traditional Caravan Trade between Yunnan and Thailand," in Lombard, D. & Rubin, J. (eds). **Asian Merchants and Businessmen in the Indian Ocean and the China Sea**. New Delhi: Oxford University Press. 227–293.
- Forbes, A. & Henley, D. (1997). **The Haw: Traders of Golden Triangle**. New Zealand: Asia Film House Pty Ltd.
- Friedkin, N. E. (2004). "Social Cohesion." **Annual Review of Sociology**. 30, 409–425.
- Galtung, J. (1969). "Violence, peace, and peace research." **Journal of Peace Research**. 6, 167–191.
- Gladney, D. (1996). **Muslim Chinese: Ethnic Nationalism in the People Republic 2nd** (ed.). Cambridge: Harvard University Press.
- Hayashi, Y. (2015). "A Peacebuilding from the Bottom: Daily Life and Local Governance in Rural Afghanistan." **Islam and Civilizational Renewal: A Journal Devoted to Contemporary Issues and policy Research**. 5: 3.
- Hick, J. (2005). "Religious Pluralism and Islam." **Lecture delivered to the Institute for Islamic Culture and Thought**, Tehran, in February 2005.
- Huda, Q. (2010). **Crescent and Dove: Peace and Conflict Resolution in Islam**. Washington, D.C.: United states Institute of Peace.

- Israeli, R. (2002). **Islam in China: Religion, Ethnicity, Culture, and Politics**. Oxford: Lexington Books.
- Jianping, W. (1996). **Concord and Conflict: The Hui Communities of Yunnan Society in a Historical Perspective**. Lund: Lund Studies in African and Asian Religions.
- Khaminwa, N. (2003). "Coexistence." *Beyond Intractability*. Eds. Guy Burgess and Heidi Burgess. Conflict Information Consortium, University of Colorado, Boulder. Posted: July 2003
<<http://www.beyondintractability.org/essay/coexistence>>.
- Khan, M. A. (2011). **The Vision and Impact of Fethullah Gulen: A New Paradigm for Social Activism**. New York: Blue Dome Press.
- Küng, H. (2007). **Islam: Past, Present and Future**. Oxford: Oneworld Publications.
- Juergensmeyer, M. (2000). **Terror in the Mind of God: The Global Rise of Religious Violence**. Berkeley: University of California Press.
- Lavis, J. & Stoddart, G. (2003). "Social cohesion and health." In Osberg, L. (Ed.), **The Economic Implications of Social Cohesion**. Toronto: University of Toronto Press. 121–149.
- Levitt, P. (2008). "Religion as a path to civic engagement," **Ethnic and Racial Studies**. 31:4, 766–791.
- Lipman, J. (1996). "Hyphenated Chinese: Sino–Muslim Identity in Modern China," in Hershatter, G., et.al. (eds.). **Remapping China: Fissures in Historical Terrain**, Stanford, CA: Stanford University Press. 97–112.

- Liulan, W. (2006). "Hui Yunnanese Migratory History in Relation to the Han Yunnanese and Ethnic Resurgence in Northern Thailand," **Southeast Asian Studies**. Vol. 44, No.3 (December): 337–358.
- Mandeville, P. (2001). **Transnational Muslim Politics: Reimagining the Umma**. London and New York: Routledge.
- Marty, M. E. & Moore, J. (2000). Politics, **Religion, and the Common Good: Advancing a Distinctly American Conversation About Religion's Role in Our Shared Life**. San Francisco: Jossey–Bass Publishers.
- Moody & White. (2003). "Structural Cohesion and Embeddedness: A hierarchical Concept of Social Groups." **American Sociological Review**. 68, 103–127.
- Ortega, M. (2008). "Multiplicity, In betweeness, and the Question of Assimilation." **The Southern Journal of Philosophy**. 46: 65–80.
- Osberg, L. (Ed.). (2003). **The economic implications of social cohesion**. Toronto: University of Toronto Press.
- Pal, A. (2011). **Islam Means Peace: Understanding the Muslim Principle of Nonviolence Today**. California: Praeger.
- Parekh, B. (2000). **Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory**. Basingstoke and London: Macmillan.
- Pew Research Center. (2011).
- Ruane, J. & Todd, J. (2011). "Ethnicity and Religion," in Cordell, K. & Wolff, S. **Routhledge Handbook of Ethnic Conflict**. London and New York: Routledge.

Said, A.A. & Funk, N.C. (2001). "The Role of Faith in Cross-Cultural Conflict Resolution" (Presented at the European Parliament for the European Centre for Common Ground, September 2001).

Satha-Anand, C. (1993). "The nonviolence Crescent: Eight Theses on Muslim Nonviolent Actions." In Paige, G.; Satha-Anand, C. & Gilliatt, S. **Islam and Nonviolence**. Honolulu: Center for Global Nonviolence Planning Project.

Scupin, R. (1998). "Muslim Accommodation in Thai Society." **Journal of Islamic Studies**. 9 (2): 229-258.

Setthamalinee, S. (2010). The Transformation of Chinese Muslims Identities in Northern Thailand.

Unpublished Dissertation at University of Hawai'i at Manoa.

Sirisakdamkoeng, P. (2009). "The Body of Knowledge on the South over Twenty-six Years." Pp. 45-72 in C. Satha-Anand. *Imagined Land?: The State and Southern Violence in Thailand*. Japan: Research Institute for Languages and Cultures of Asia and Africa (ILCAA).

Soonthornpasuch, S. (2013). **Islamic Identity in Chiang Mai City: A Historical and**

Structural Comparison of Two Communities. Chiang Mai: Center for Ethnic Studies and Development, Chiang Mai University.

_____. (1977). Islamic Identity in Chiangmai City: A Historical and Structural Comparison of Two Communities. **Unpublished Dissertation, University of California at Berkeley.**

Teehan, J. (2010). **In the Name of God: The Evolutionary Origins of Religious Ethics and Violence**. United Kingdom: Wiley-Blackwell.

United Nation. 1999. Declaration and programme of action on a culture of peace. Resolution

A/RES/53/243, adopted by the General Assembly. New York: United Nations.

U.S. News & World Report. (2005). **Special Issue on Islam**. 23 August 2005.

Vollhardt, J. ; Migacheva, K. & Tropp, L.R. (2009). "Social Cohesion and Tolerance for Group

Differences" in Rivera, Joseph de (Editor). **Handbook on Building Cultures of Peace**. NY:

Springer Science+Business Media.

Werbner, P. & Modood, T. (eds.). (1997). **Debating Cultural Hybridity: Multi-Cultural**

Identities and the Politics of Anti-Racism, London and New Jersey: Zed Books.

White, D. (2003). "Social policy and solidarity, orphans of the new model of social cohesion."

Canadian Journal of Sociology. 28, 51–76.

Wimmer, A. (2008). "The Making and Unmaking of Ethnic Boundaries: A Multilevel Process

Theory," **American journal of Sociology**. 113: 4, 970–1022.

Winter, D. D., & Cava, M. 2006. "The Psycho-Ecology of Armed Conflict." **Journal of Social**

Issues. 62, 19–40.

Yusuf, I. (ed.). (2006). **Understanding Conflict and Approaching Peace in Southern**

Thailand. Bangkok: Konrad-Adenauer Stiftung.

_____. (2007). "Faces of Islam in Southern Thailand." **East-West Center Washington**

Working Paper No.7. Washington: East-West Center

_____. (2009). "Ethnoreligious and Political Dimensions of the Southern Thailand Conflict."

in Pandya, A. & Laipson, E. **Islam and Politics: Renewal and Resistance in the**

Muslim World. Washington: The Henry L. Stimson Center. 43–55.

Yutaka, H. (2015). “A Peacebuilding from the Bottom: Daily Life and Local Governance in Rural Afghanistan.” *Islam and Civilizational Renewal: A Journal Devoted to Contemporary Issues and policy Research*. 5: 3.

สัมภาษณ์บุคคลสำคัญ

- 1) คุณสุริยา อร่ามวงศ์ (ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัดแม่ฮ่องสอน)
- 2) คุณวิเชียร พูลวานิช (กรรมการประจำมัสยิด อ.แม่สะเรียง)
- 3) คุณสกุล เจ้าคูรี (ชาวบ้านชุมชนมุสลิม อ.แม่สะเรียง)
- 4) คุณกอบชัย นิรามัย (ชาวบ้านชุมชนมุสลิม อ.แม่สะเรียง)
- 5) คุณอนันท์ เจษฎาพงศ์พันธ์ (อดีตคอบเต็บประจำมัสยิดชุมชนบ้านยาง)
- 6) คุณอวยชัย มานิตวิรุณ (อิหม่ามประจำมัสยิดชุมชนบ้านยาง)
- 7) คุณคุณกิตติคุณ สุริยะ (กรรมการประจำมัสยิดชุมชนบ้านยาง)
- 8) เจ้าหน้าที่ดูแล พิพิธภัณฑ์โครงการหลวงที่ 1 เชียงใหม่

ภาคผนวก

(ก) ข้อมูลทั่วไปของ ชุมชนมุสลิมบ้านยาง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่

ข้อมูลทั่วไปของชุมชนหมู่บ้านยาง¹⁶

ที่ตั้ง

บ้านยางอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอฝาง เป็นระยะทางประมาณ 25 กิโลเมตร และห่างจาก องค์การบริหารส่วนตำบลแม่งอน เป็นระยะทางประมาณ 8 กิโลเมตร เส้นทางเข้าสู่หมู่บ้านถนนสาย เชียงใหม่-ฝาง ปากทางเข้าหมู่บ้านเลยตลาดแม่ข่า ประมาณ 200-300 เมตร จากปากทางเข้าหมู่บ้าน ยาง ระยะทางประมาณ 9 กิโลเมตร ตั้งอยู่ลุ่มน้ำแม่งอน เป็นลุ่มน้ำสาขาย่อยของลุ่มน้ำแม่ฝาง และมี พื้นที่บางส่วนคาบเกี่ยวพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ฝาง ลุ่มน้ำแม่งอนอยู่ทางเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ ตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1249 (ฝาง – ดอยอ่างขาง) ซึ่งตัดผ่านกลางพื้นที่ลุ่มน้ำ

ขนาดของพื้นที่

บ้านยางมีเขตพื้นที่ที่รับผิดชอบทั้งหมด 1,750 ไร่ ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขามีแม่น้ำไหล ผ่านทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน เรียกว่า “แม่น้ำฝาง” พื้นที่ลุ่มน้ำแม่งอน มีผืนป่าส่วนใหญ่เป็นป่าดิบ เขาที่ระดับความสูงตั้งแต่ 540 เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลางขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 94.37 และป่า ประเภทไม้ผลัดใบ คิดเป็นร้อยละ 4.68 ป่าประเภทผลัดใบ คิดเป็นร้อยละ 0.93 และป่าเบญจพรรณ คิดเป็นร้อยละ 0.01

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านปางควาย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ บ้านใหม่หลวง

ทิศใต้ ติดต่อกับ บ้านสันมะกอกหวาน

¹⁶ ข้อมูลจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอฝาง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ บ้านห้วยขาน

ลักษณะทางกายภาพ

ลักษณะภูมิประเทศทั่วไป เป็นพื้นที่ราบเชิงเขา มีแม่น้ำไหลผ่านเพื่อทำการเกษตร มีอุณหภูมิเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 19 องศาเซลเซียส ในช่วงเดือนพฤศจิกายน – กุมภาพันธ์ จะมีอากาศหนาวเย็น โดยอุณหภูมิต่ำสุดในเดือนมกราคม ประมาณ 8 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิสูงสุดในเดือนเมษายน ประมาณ 35 องศาเซลเซียส เดือนที่มีฝนตกมากที่สุดคือช่วงเดือน กรกฎาคม – กันยายน สภาพพื้นที่ลุ่มน้ำแอ่งนอน เป็นภูเขาสูง ที่ราบสลับเนินเขา และเป็นหุบเหวลึก ซึ่งเกิดจากการกระทำของ กระแสน้ำกัดเซาะ จากปริมาณน้ำ ฝนที่มีมากจึงมีอัตราการพังทลายของดินที่สูง ทำให้เกิดลำน้ำสาขาย่อยของลุ่มน้ำฝาง และเป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธารของแม่น้ำฝาง ซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำกก ที่ตำบลท่าตอน อำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงใหม่

ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ

ประชากรส่วนใหญ่ของบ้านยางร้อยละ 80 มีอาชีพเกษตรกรรม คือ ทำสวนส้ม สวนลิ้นจี่พืชเศรษฐกิจได้แก่ ส้ม ลิ้นจี่ ร้อยละ 20 แบ่งเป็นอาชีพรับจ้าง ค้าขาย และไปทำงานที่ประเทศไต้หวัน

(ข) ข้อมูลทั่วไปของ ชุมชนมุสลิมแม่สะเรียง อ.แม่สะเรียง จ. แม่ฮ่องสอน

ข้อมูลทั่วไปของชุมชนแม่สะเรียง¹⁷

อำเภอแม่สะเรียง เป็นหนึ่งใน 7 อำเภอของจังหวัดแม่ฮ่องสอน จัดเป็นอำเภอที่มีความสำคัญ
ของจังหวัด เนื่องจากมีที่ตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดแม่ฮ่องสอนมากถึงประมาณ 164 กิโลเมตร จึงเป็น
ที่ตั้งของหน่วยงานระดับจังหวัดหลายแห่ง เช่น ศาลจังหวัด อัยการจังหวัด เรือนจำอำเภอ คลังจังหวัด
ด้านศุลกากร ด้านตรวจคนเข้าเมือง สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย และท่าอากาศยาน
รวมทั้งยังเป็นศูนย์กลางความเจริญและการค้าสำหรับอำเภออื่น ๆ ที่อยู่ข้างเคียง เช่น อำเภอแม่ลาน้อย
และอำเภอสบเมย อำเภอแม่สะเรียงจัดเป็นอำเภอชั้น 1 มีนายอำเภอที่ดำรงตำแหน่งเป็นระดับ 9

ลักษณะที่ตั้งอำเภอแม่สะเรียง

อำเภอแม่สะเรียง เป็นอำเภอที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ระยะทางจากกรุงเทพ
ถึงอำเภอ แม่สะเรียง 760 กิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่ประมาณ 90% เป็นภูเขาสลับซับซ้อนและป่าทึบ
เนื้อที่รวมทั้งหมด 2,497.2 ตารางกิโลเมตร หรือ 1,560,750 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 18.9 ของจังหวัด
แม่ฮ่องสอน

อาณาเขตติดต่อ

ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอแม่แจ่ม, อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ แม่น้ำสาละวิน, รัฐกะทูล, รัฐยะลา ประเทศเมียนมาร์

¹⁷ ศูนย์เรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายมหาวิทยาลัยชีวิต อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน

ลักษณะภูมิประเทศ

อำเภอแม่สะเรียงเป็นอำเภอชายแดนที่มีอาณาเขตติดต่อกับประเทศเมียนมาร์ทางทิศตะวันตกตลอดแนว ระยะประมาณ 166 กิโลเมตร มีแม่น้ำสาละวินกั้นชายแดน ระยะทาง 101 กิโลเมตร มีสันเขาขุนแม่สอง เสาหิน คอยผาตั้งเป็นเส้นกั้นเขตแดนทางบก ส่วนใหญ่เป็นภูเขาสลับซับซ้อน และป่าทึบประมาณ 90% พื้นที่ทั้งหมดที่เหลือ 10% เป็นที่ราบ ส่วนใหญ่อยู่ในบริเวณตำบลแม่ยวม ตำบลบ้านกาด และตำบลแม่สะเรียง อำเภอแม่สะเรียง มีแม่น้ำไหลผ่าน จำนวน 3 สาย ได้แก่ แม่น้ำยวม แม่น้ำแม่สะเรียงและแม่น้ำสาละวินที่ไหลจากประเทศทิเบต

ลักษณะภูมิประเทศเป็นแบบมรสุม มี 3 ฤดู คือ...

- ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่มีนาคม – เดือนเมษายน
- ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม – เดือน ตุลาคม
- ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน – เดือนกุมภาพันธ์
- ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยปีละ 1,350 มม. จำนวนวันที่ฝนตก 170 วัน/ปี

วัฒนธรรมและประเพณี

อำเภอแม่สะเรียงมีขนบธรรมเนียมประเพณีศิลปะพื้นเมือง แตกต่างไปจากจังหวัดอื่นในภาคเหนือ เพราะได้รับอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมจากพม่า ขนบธรรมเนียมประเพณีที่สำคัญ คือ

1. ประเพณีบวชลูกแก้ว หรือเรียกว่า “ส่างลอง” เริ่มเดือนมีนาคม – พฤษภาคม
2. ประเพณีออกพรรษา เดือนตุลาคม

3. ประเพณีแห่ต้นเกี๊ยะ และเทียงเหง ช่วงเทศกาลออกพรรษา
4. ประเพณีการถวายข้าวหย่ากู่ ช่วงเดือน กุมภาพันธ์ – มีนาคม
5. ประเพณีพื้นบ้าน คือ รำไต คล้ายกับการเซดสิงห์โตของจีน

(ค) การตีพิมพ์เผยแพร่งานวิจัย

บทความวิจัยของโครงการวิจัยนี้ ได้ส่งต้นฉบับเพื่อตีพิมพ์เผยแพร่ต่อไปและกำลังอยู่ในระหว่าง
การดำเนินการดังนี้

- 1) บทความวิจัยเรื่อง “การสร้างสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรมทางศาสนาชาติพันธุ์:
กรณีศึกษาชุมชนมุสลิมในภาคเหนือของประเทศไทย” ได้เสนอเพื่อตีพิมพ์ใน วารสาร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยได้ผ่านการอ่านประเมินบทความโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และผู้วิจัยได้ปรับแก้
เป็นที่เรียบร้อยเรียบร้อยตามความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ ปัจจุบันกำลังอยู่ในขั้นตอนของการจัดพิมพ์
- 2) บทความเรื่อง “การสร้างสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรมทางศาสนาชาติพันธุ์: กรณีศึกษา
ชุมชนมุสลิมในภาคเหนือของประเทศไทย” จะได้รับการรวมเป็นหนังสือในชุดโครงการ “ชายแดนกับ
ความหลากหลายของระบบความเชื่อ: การช่วงชิงพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ และการครอบงำเชิงสัญลักษณ์” ซึ่งมี
ศาสตราจารย์ ดร. ยศ สันติสมบัติ เป็นบรรณาธิการ ปัจจุบันกำลังอยู่ในระหว่างการจัดพิมพ์